

Епістолярця Святога Язафата

Полацак
Грэка-каталіцкая парафія
Святапакутніка Язафата
2006

УДК 293
ББК 86.375
Э71

Апрацоўка й укладаньне
Міхася Баўтовіча

Дзякуем Тамары Джумантаевай і Васілю Пуцко за каштоўную
інфармацыйную дапамогу.

Э71 Эпісталацыя Сьвятога Язафата: Збор дакумэнтаў /
Укладаньне й апрацоўка М.Баўтовіча. - Полацак: Грэка-
каталіцкая парафія Сьвятапакутніка Язафата, 2006. - 144 с.

ISBN 985-6448-17-4

Зьмешчаныя ў зборніку дакумэнты дазваляюць па іншаму паглядзець
на канфэсійную канфрантацыю 20-х гадоў XVII ст., паўней зразумець
пазыцыі канфліктуючых бакоў. Прыведзены тэксталягічны аналіз станецца
нядрэннаю падмогай для дасьледнікаў і студэнтаў.

УДК 293
ББК 86.375

ISBN 985-6448-17-4

© Грэка-каталіцкая парафія
Сьвятапакутніка Язафата

У пошуках праўды

1. Уводзіны

Высьвятленьне гістарычнае праўды пра тыя або іншыя падзеі
мінулых часоў вымагае шматлікіх, разнастайных і грунтоўных
досьледаў. Існуюць розныя шляхі рэканструкцыі сапраўднае хады
падзеяў: архэалёгічныя вышукі, вывучэньне афіцыйных дакумэнтаў,
успаміны відавочцаў. Найбольш каштоўнымі дзеля ўразуменьня
нутраных працэсаў зьяўляюцца прыватныя лісты і занатоўкі су-
часьнікаў, бо дазваляюць высьвятліць пазыцыі дзейных асобаў.

Напісанае вышэй ня траціць сваёй праўдзівасьці калі дасьлед-
ваць працэсы першае чвэрці XVII ст. у сацыяльнай і канфэсійнай
сфэрах ВКЛ, што сталіся прычынай трагічных падзеяў 12 лістапада
1623 году, а менавіта забойства віцебскімі месьцічамі архібіскупа
полацкага, віцебскага і мсьціслаўскага Язафата Кунцэвіча. У гэтым
аглядзе мы з большага засяродзім увагу на лістах, дзе адным з
бакоў быў полацкі ўладыка. Дасьледнікам невядомыя лісты Сьвя-
тога Язафата да прызначэньня яго на полацкі пасады і прыезду ў
старажытны горад у студзені 1618 году. Магчыма іх і не існавала,
бо манаху сталічнага віленскага манастыра Сьвятой Тройцы пэўна
не было вялікае патрэбы ў ліставаньні. Інакш у Полацку. Справы
разьлеглае дыяцэзіі вымагалі сталых кантактаў з вышэйшымі
дзяржаўнымі і духоўнымі асобамі. Лісты полацкага архібіскупа
сталіся аб'ектам увагі адразу пасля ягонае гвалтоўнае сьмерці.
17 студзеня 1625 году ва ўрачыстым перанясеньні цела Кунцэвіча
ў катэдральную царкву Сьвятой Сафіі бралі ўдзел ня толькі тага-
часны мітрапаліт Язэп Ручкі, але і ягоныя наступнікі на мітрапаліцкім
пасады Рафал Корсак і Антон Сялява. Ужо тады архібіскуп смален-
скі Лявон Крэўза ў сваёй пасьялітургічнай казані цытаваў урыўкі
зь некалькіх лістоў пакутніка [30]. Праз тры гады ў часе першага
полацка-віцебскага працэсу ў справе абвяшчэньня Язафата Кунцэ-
віча бласлаўным, які доўжыўся ад 20 сакавіка да 1 красавіка 1628
году, згадаў пра іх езуіт айцец Валентын Кольненскі. Пазьней
каад'ютар (намесьнік) мітрапаліта Рафал Корсак прапанаваў
Апостальскай Камісіі ліст канцлера ВКЛ Лявона Сапегі да полацкага
архібіскупа ад 12.03.1622 г. і адказ на памянёны ліст Язафата

Кунцэвіча ад 22.04.1622 г. Прачытаўшы лісты, Камісія вырашыла перакласці іх на лаціну і далучыць да актаў Камісіі [5, с.269; 39, сс.246-264]. Захаваліся згадкі пра друк ліста ад 12.03.1622 г. асобнаю брашурай яшчэ за часы Рэчы Паспалітай. У артыкуле пра Сапегаў з энцыкляпедыі Оргельбранда (Encyklopedia powszechna, T.22, Warszawa, 1866, s.935) паведамляецца пра існаванне сярод твораў Лявона Сапегі друкаванага ў чвэрць ліста да Сьвятога Язафата. Ускосна наяўнасьць такога выданьня пацвярджае расейскі гісторык Фёдар Туманскі, калі перад тэкстам ліста Сапегі паведамляе, што зрабіў пераклад з друкаванага польскага [23, с.473].

Цікаўнасьць да эпістэляцыі Язафата Кунцэвіча аднавілася пры канцы XVIII ст., але ўжо з боку крытыкаў біскупа. Расейскі ўрад захацеў скарыстаць дакумэнты дзеля апраўданьня сваіх акцыяў гвалтоўнага далучэньня ўніятаў да Расейскае праваслаўнае царквы. Афійская прапаганда паставіла перад сабой задачу паказаць прымуслівы фармаваньні ўніянае царквы, каб згаданьня вышэй дзеяньні расейскае адміністрацыі не выглядалі надта жорсткімі. Цэнтральнае месца ў кампаніі дыскрэдытацыі надавалася лісту, напісанаму 12.03.1622 г. канцлерам Сапегам да полацкага ўладыкі. У 1793 г. пераклад яго на расейскую мову зьмясьціў згаданы вышэй Фёдар Туманскі ў часопісе „Российский магазин” [23, сс.474-497]. Пазьней у 1805 г. свой варыянт перакладу прывёў у кнізе „Историческое известие о возникшей в Польше Унии” Мікалай Бантыш-Каменскі [4, сс.75-84]. У 1816 годзе ліст Сапегі ў польскай мове быў зьмешчаны Самуэлем Ліндэ ў ягонай працы „O statucie Litewskim ruskim jezykiem i drukiem wydany” [33, сс.159-165]. Ці скарыстоўвалася кім зь гісторыкаў копія, што сёньня пад №163 захоўваецца ў частцы III фонду №823 „Канцылярыя мітрапаліта грэка-ўніяцкіх цэркваў у Расеі” Расейскага дзяржаўнага гістарычнага архіву ў Санкт-Пецярбурзе [3, с.215], нам невядома.

Пасьля ліквідацыі ў 1839 г. уніянае царквы актуальнасьць ліставаньня Сапега – Кунцэвіч зьменшылася. Але ў зьвязку з распачатым у 1860-х гадах працэсам дзеля прагалашаньня Сьвятым Каталіцкае царквы Язафата Кунцэвіча (кананізаваны 29.06.1867 г.) ліставаньне між канцлерам і полацкім архібіскупам зноўку прыцягнула ўвагу дасьледнікаў царкоўнае гісторыі. У 1862 г. архівіст айцец Павел Шыманскі ў часопісе „Przegląd Poznański” падаў у польскай мове лісты ад 12.03.1622 г. і 22.04.1622 г. [37, сс.21-50]. Пазьней у сваіх працах да карэспандэнцыі Сапега – Кунцэвіч зьвярталіся ігумен

громафэрацкага базыльянскага манастыра ў Італіі Нікола Кантыеры ў 1867 г. [28, сс. XXXVII-XLIV], бэнэдыктынец айцец Альфонс Гэпэн [29, сс.1-18] і езуіт айцец Іван Мартынаў [34] у 1874 г., познаньскі біскуп Эдвард Лікоўскі [32]. З тагачасных расейскіх дасьледнікаў цікаўнасьць да згаданае тэмы выявілі Міхаіл Каяловіч [14, сс.335-344], Ксэнафонт Гаворскі [11, сс.24-29], Аляксей Сапуноў [18, сс. 216-223] ды іншыя. Каяловіч у сваёй працы [14, с.334] згадаў, што бачыў рукапіс нейкага ліста Рудцага да Язафата Кунцэвіча, але ня здолеў яго сьпісаць. Гаворскі апрача ліста ад 12.03.1622 г. зьмясьціў ліст Я.Кунцэвіча да мітрапаліта Я.Рудцага ад 10.08.1622 г. [7] і дадаў, што арыгінал захоўваецца пад №12 у аддзеле былых уніяцкіх мітрапалітаў архіва Сіноду. Яшчэ адзін ліст Сьвятога Язафата да канцлера Сапегі ад 21.01.1622 г. адшукаў між папераў Паўла Дабрахотава, які ў 1849-1851 гг. быў архімандрытам полацкага Багаяўленскага манастыра, і надрукаваў у часопісе „Известия отделения русского языка и словестности Императорской Академии Наук” гісторык Платон Жуковіч [12, сс.228-231].

Палітычныя варункі, што склаліся ў XX ст. у краінах Усходняе Эўропы, не спрыялі досьледам у згаданым кірунку, таму большасьць выданьняў, дзе надавалася ўвага ліставаньню Сьвятога Язафата, убачыла сьвет на эміграцыі. Найбольш цікавымі ёсьць працы прота-архімандрыта базыльянскага закону ў 1963-1976 гг. айца Апанаса Вэлькага [39], доктара Юрыя Герыча [10], беларускага дасьледніка Вацлава Пануцэвіча [35]. Незалежна ад Жуковіча выпіс з таго самага ліста ад 21.01.1622 г. быў адшуканы ў архіве айцоў базыльянаў у Варшаве. Зьмешчаны ён у кнізе Тадэвуша Жыхевіча [42, сс.156-158]. Тэма і сёньня ня траціць актуальнасьці. Да яе зьвяртаюцца навукоўцы й пісьменьнікі. Вось завадовая прычына больш грунтоўнага досьледу карэспандэнцыі Сьвятога Язафата.

2. Час ліставаньня

Цяжка вызначыць наколькі блізім было знаёмства Сапегі і Кунцэвіча ў віленскі пэрыяд жыцьця Сьвятога. Аднак вядома, што ў 1616 г. канцлер падараваў Жыровіцкаму манастыру, які быў адноўлены Кунцэвічам і дзе той ад 1613 г. фармаваў духовы цэнтар, значныя зямельныя ўладаньні і зван для Ёсьпенскае царквы. Гэта не магло адбыцца без непасрэдных кантактаў з архімандрытам віленскага траецкага манастыра Язафатам, пад непасрэдным наглядом

якога былі манастыры ў Жыровічах і Быцені. Са зместу захаваў-шыхся лістоў выразна відаць, што ў полацкі пэрыяд канцлер і архібіскуп добра знаёмыя асабіста. Дасьледнікі, якія засяроджвалі ўвагу на карэспандэнцыі між Сапегам і Сьвятым Язафатам, за пачатак ліставаньня вызнавалі 1621 г. Айцец Апанас Вэлыкіый лічыў, што ліставаньне пачалося ў сьнежні 1621 г. [5, с.269]. Вацлаў Пануцэвіч пашырыў рамкі, напісаўшы: „Перапіска між Кунцэвічам і Сапегай мабыць пачалася ў сяр. 1621 г. а можа і раней” [35, с.70]. Трэба адзначыць, што ставіцца Сапега да Кунцэвіча не як да аднога з шасьці эпархіяльных архірэяў, а як да асобы, адказнай за ўсю ўнівэрсыялную царкву: „... бо ад іхнай паслухмянасьці (казакаў – рэд.) больш карысьці Рэчы Паспалітай, чым ад Вуніі Вашаці” [гл. далей, с.68]. Такое стаўленьне цалкам абгрунтаванае, бо Язафат Кунцэвіч фактычна быў каад’ютарам мітрапаліта, пра што пасьля ягонае сьмерці ў лісьце да Папы Урбана VIII пісаў 23.12.1623 г. зь Менску мітрапаліт Руцкі, дзе менаваў яго сваёю правай рукой [39, с.7]. Абодва дасьледнікі (Вэлыкіый і Пануцэвіч) выпускаюць з поля зроку першы сказ у лісьце Язафата Кунцэвіча да Сапегі ад 21.01.1622 г.: „Раней на Маскву ... Ваша Міласць пан мне казалі зважаць” [гл. далей, с.37]. З увагі на палітычныя варункі неабходна адзначыць, што падобная сітуацыя няпэўнасьці мела месца недзе ў першай палове 1619 г., пасьля падпісанага 01.12.1618 г. у Дэвуліне пагадненьня між Маскоўскай дзяржавай ды Рэччу Паспалітай і да абраньня 19.06.1619 г. на маскоўскага патрыярха Філарэта, калі Масковія канчаткова выйшла з палітычнае крызы і ўплывы на яе з боку кіраўніцтва Рэчы Паспалітай сталіся немагчымымі. І гэта той самы час, калі Галоўным трыбуналам ВКЛ разглядалася справа аб непадпарадкаваньні магілеўскіх месцічаў, якія 09.10.1618 г. не пусьцілі ў горад полацкага архібіскупа. Канцлер асабіста кантраляваў разбор справы. Верагодна тады ён, зважаючы на нестабільнасьць сітуацыі ў рэгіёне, параіў Кунцэвічу паводзіцца больш абачліва. Даўнасьць ліставаньня пацвярджае сам Сапега ў лісьце да мітрапаліта Руцкага ад 09.02.1621 г.: „Даўно я папярэджваў яго аб гэтым, прасіў і ўгаворваў ...” [2, с.31]. Гэткім чынам, на нашу думку, ліставаньне бярэ пачатак недзе на мяжы 1618-1619 гг.

Што да апошняга ліста карэспандэнцыі між Сапегам і Кунцэвічам, дык і айцец Вэлыкіый [5, с.278], і Вацлаў Пануцэвіч [35, с.76] згодна называюць ім ліст Сьвятога Язафата ад 22.04.1622 г. Падаецца, што гэта ня так. Упэўніцца ў адваротным дазваляе дакумэнт таго часу,



Архібіскуп полацкі (1618-1623) Язафат Кунцэвіч

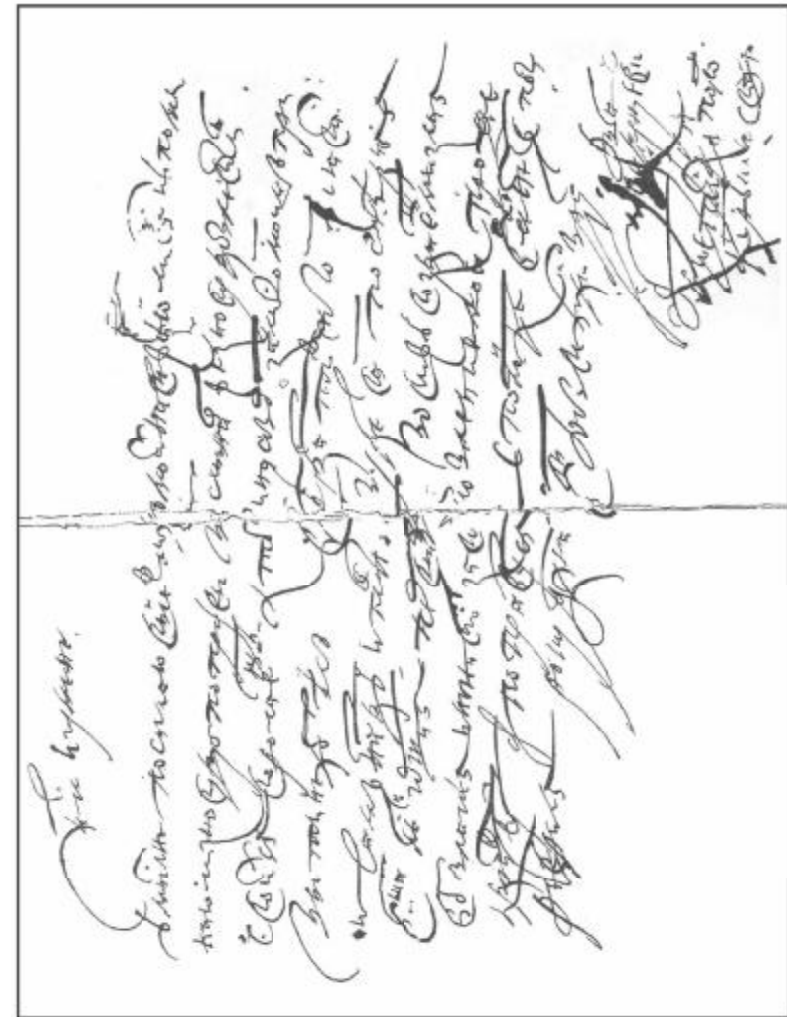
казань Лявона Крэўзы „Справядлівы гіне ў справядлівасьці сваёй”, чытаная 17.01.1625 г. у полацкай Сафіі [30]. Напачатку Крэўза цытуе ўрывак зь ліста Сьвятога Язафата да канцлера Сапегі ад 22.04.1622 г., дзе мянуе адрасата “адным сэнатарам” [гл. далей, с.117]. Далей смаленскі архібіскуп піша: „Чацьвёртага дня перад сваёй сьмерцю, гэта значыць 9 лістапада паводле новага стылю, **зноўку**, пішучы да **аднаго сэнатара**, скардзіўся...” [гл. далей, с.128]. Ёсьць падставы лічыць, што і туг за адрасата ўважаецца Лявон Сапега, які на чарговым сойме, што скончыў працу 07.03.1623 г., склаў зь сябе абавязкі канцлера на карысьць Альбрэхта Радзівіла. Прыняўшы да ўвагі напісанае вышэй, мусім прызнаць, што ліставаньне ня скончылася лістом Сьвятога Язафата ад 22.04.1622 г., як уважаюць дасьледнікі, але доўжылася да часу пакутніцкае сьмерці полацкага архібіскупа.

3. Колькасьць лістоў, іхны прыблізны змест і час напісаньня

Як адзначалі ў папярэднім разьдзеле часовыя рамкі, у якіх адбывалася ліставаньне між Сапегам і Кунцэвічам, значна шырэйшыя, але сёньня вядомыя толькі тры лісты з той карэспандэнцыі. Таму маецца патрэба хаця б прыблізна вызначыць колькасьць лістоў, час напісаньня і прыблізны змест тых зь іх, што не захаваліся. Беручы да ўвагі ўрыўкі зь ліста Сьвятога Язафата ад 21.01.1622 г. „**Раней** на Маскву, **потым** на навалу турэцкую Ваша Міласць пан мне казалі зважаць, а **цяпер** на нейкія пагрозы казацкія” і „хіба што копіі лістоў, пісаных да мяне Вашай Міласцю маім міласьцівым панам, ... іх неахвотных падштурхнулі да гэтага ...” [гл. далей, с.37], мусім прызнаць, што да ліста 12.03.1622 г. канцлер даслаў полацкаму архібіскупу ня менш за тры лісты.

„Першы” ліст, як адзначалася раней, можна датаваць першай паловай 1619 г. Ён утрымліваў просьбу Сапегі да Кунцэвіча абыходзіцца з магілеўцамі абачліва, зважаючы на нявызначанасьць сітуацыі на ўсходзе. Магчыма ў гэтую пару Сьвяты Язафат і Сапега напісалі адзін другому не адзін ліст, бо пастановы ў магілеўскай справе выдаваліся 22.03.1619 г. і 20.11.1619 г., а выніковы каралеўскі дэкрэт выйшаў толькі 22.03.1620 г.

Пра „другі” ліст згадвае сам канцлер у лісьце ад 12.03.1622 г.: „Пад час татарскае экспэдыцыі я сваім лістом да Вашай папярэдзкаў аб патрэбе грамадзкага спакою ...” [гл. далей, с.64] і пэўна пра яго ж



Ліст архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча да ігумена аднаго з манастыроў эпархіі

у лисьце ад 21.01.1622 г. згадвае Кунцэвіч, пішучы пра „навалу турэцкую” [гл. далей, с.37]. Напісаньне гэтага ліста Сапегам можна аднесці да часу між выходам у жніўні 1621 г. вайсковых аддзелаў пад Ходцін і 09.10.1621 г., днём перамогі войскаў Рэчы Паспалітай пад пачаткам Яна Караля Хадкевіча над вайсковай групай Асмана II.

„Трэці” ліст неабходна датаваць пасляхоцінскім часам, калі казакі, якія зрабілі значны ўносак у перамогу над туркамі, пачалі выстаўляць патрабаваньні аб легалізацыі прыватнага герархія, высвячанай яшчэ ў кастрычніку 1620 г. ерусалімскім патрыярхам Тэафанам. Айцец Вэлыкі у сваёй працы без дадатковых тлумачэньняў за час напісаньня ліста абірае канец сьнежня 1621 г. [5, с.269]. На нашу думку, выходзячы з таго, што прамежкі часу між датамі пісаньня захаваных лістоў Сапегі й Кунцэвіча складаюць 40-50 дзён, час напісаньня трэба пасунуць у пачатак сьнежня 1621 г. Узяўшы да ўвагі, што ў лисьце 21.01.1622 г. Сьвяты Язафат шматразова зьвяртаецца да згаданага ліста Сапегі, паспрабуйма схэматычна вызначыць ягоны зьмест. Ліст той мусіў зьмяшчаць гэтакія напаміны Язафату Кунцэвічу:

- 1) пра казацкія пагрозы;
- 2) сурова не наступаць на схізматыкаў, калі вера ёсьць дарам Божым;
- 3) што няма ніякае карысьці Рэчы Паспалітай ад Вуніі толькі крык на соймах;
- 4) не прымушаць схізматыкаў да веры;
- 5) аб неабходнасьці зважаць на палітычныя варункі;
- 6) не апэляваць да судовых установаў Рэчы Паспалітай на дзеяньні схізматыкаў;
- 7) адчыніць у Магілеве цэрквы;
- 8) аб лисьце калускага ваяводы да капітана Сярпеўскага, дзе той закідае, што ў Рэчы Паспалітай схізматыкам цэркваў не даюць.

Што да зьместу ліста Сьвятога Язафата, які папярэднічаў лісту ад 21.01.1622 г., казаць нешта канкрэтнае цяжка. Праўда ў адказе 12.03.1622 г. канцлера Сапегі на ліст полацкага архібіскупа ад 21.01.1622 г. ёсьць цытата: „і з Сьвятым Станіславам”, якой у лисьце Кунцэвіча ў такім выглядзе няма. Можа быць, што гэта цытата з папярэдняга ліста. Магчыма, што з таго ж ліста паходзіць фраза Кунцэвіча „Я ня мог бы памерці лепш, чым за Праўду сьвятую”, прыведзеная ў казані Лявона Крэўзы [гл. далей, с.127]. Да такой думкі скіроўвае ліст Сапегі ад 12.03.1622 г., дзе той, палемізуючы,

верагодна на прыведзеныя словы полацкага архібіскупа разам са згаданай фразай пра Сьвятога Станіслава піша: „Калі хто можа сваёй сьмерцю спрыяць хвале Ўсемагутнага Бога, не шкада горла і здароўе аддаць, але без карысьці лепш быць вызнаўцом, чым пакутнікам” [гл. далей, сс.70-71]. З напісанага вынікае, што абмен думкамі між Лявонам Сапегам і Язафатам Кунцэвічам быў працяглым, а ліст ад 12.03.1622 г. стаўся кульмінацыяй палемікі, якая паступова сусьцішылася. Колькі лістоў пазьней напісалі адзін другому Сапега і Сьвяты Язафат невядома. Адно пэўна, як адзначаў Крэўза, знаходзячыся на полацкім пасадзе Кунцэвіч актыўна ліставаўся з рознымі духоўнымі і сьвецкімі асобамі [гл. далей, с.119]. У гэтым нам дазваляюць упэўніцца адказ віцебскага ваяводы Яна Завішы полацкаму ўладзьке ад 29.03.1621 г. і лісты Кунцэвіча да Руцкага, зь якіх захаваньне адзін ад 10.08.1622 г. Свой жа апошні ліст Сьвяты Язафат даслаў зь Віцебску 09.11.1623 г. тому самаму Лявону Сапеге, да якога некаторыя дасьледнікі жыцьця Сьвятога ставяцца адмоўна. Падаецца, што канцлер не заслужыў такога стаўленьня. Без увагі на даволі востры абмен думкамі Сапега і Кунцэвіч захоўвалі добрыя прыватныя адносіны. У сваім апошнім лисьце, фрагмэнт якога захаваньне дзякуючы Лявону Крэўзе, полацкі архібіскуп зноўку пісаў пра напружаньне адносіны зь віцебскімі месцыцамі: „Нязносны ўціск з маімі сьвятарамі церпім ад гэтых асобаў і ад простага люду, які амаль увесь на мяне ўзбурыўся, жадаючы выгнаць мяне з уладыцтва, а маіх сьвятароў з цэркваў, пры нагодзе патапленьнем і забойствам нам пагражаючы” [гл. далей, с.128].

4. Агляд захаваных лістоў

Цяпер надыйшоў час уважлівей прыглядзецца да захаваных лістоў карэспандэнцыі Сапега – Кунцэвіч. Усе яны належаць да непрацяглага адрэзку часу ад 21.01.1622 г. да 22.04.1622 г., што дало дасьледнікам падставу казаць аб кароткатрывалым і бурлівым ліставаньні. Але, як перад тым было паказана, гэта не адпавядае сапраўднаму стану рэчаў. Да сёньня розныя лісты дайшлі ў некалькіх мовах і варыянтах: ліст Сьвятога Язафата да Сапегі ад 21.01.1622 г. – у польскай мове і двух варыянтах, ліст Сьвятога Язафата да Сапегі ад 22.04.1622 г. – у польскай ды лацінскай мовах, ліст жа Сапегі да Сьвятога Язафата ад 12.03.1622 г. фігуруе сёньня ў мовах польскай, лацінскай ды расейскай і двух варыянтах. Перш чым

змясьціць тэксты саміх лістоў належыць высвятліць якія зь іх мусім уважаць за арыгінальныя.

З двух варыянтаў ліста Сьвятога Язафата ад 21.01.1622 г. трэба абраць паўнейшы, бо карацейшы з архіву варшаўскага базылянскага манастыра зьяўляецца наборам урыўкаў зь ліста, адшуканага П.Жуковічам. Манахі выпісалі тыя фрагмэнты ліста Язафата Кунцэвіча, дзе полацкі архібіскуп выказвае свае погляды на жыцьцё, місію царквы ды пазыцыю хрысьціянаў, а пакінулі па-за ўвагай палітычныя ды гістарычныя аспэкты.

Наконт ліста Сьвятога Язафата ад 22.04.1622 г. неабходна адзначыць, што ўкладальнік дакумэнтаў бэатыфікацыйнага і кананізацыйнага працэсаў айцец А.Вэлыкый уважае лацінскі тэкст перакладам пісанага ў польскай мове ліста, адшуканага і зьмешчанага айцом Шыманскім у часопісе „Przegląd Poznański” [5, с.270].

Найбольш клопату пры вырашэньні праблемы аўтэнтычнасьці дае ліст Сапегі да Сьвятога Язафата ад 12.03.1622 г., які мае некалькі варыянтаў, што да мовы і зьместу. Але, калі ўгледзецца ўважліва, гэтыя варыянты можна зьвесці ў дзьве групы. Да першае належыць ліст у польскай мове Шыманскага і ў лацінскай з матэрыялаў бэатыфікацыйнага працэсу, якіх трымаюцца эўрапэйскія дасьледнікі [28; 29; 34]. Другую групу складаюць: лісты ў расейскай мове, пададзеныя Туманскім і Бантыш-Каменскім, і ліст у польскай мове, зьмешчаны Ліндэ, якіх аж да сёньня трымаюцца некаторыя навукоўцы з постсавецкае прасторы [24, сс.329-333]. На арыгінал *a priori* можа прэтэндаваць толькі ліст, пісаны па-польску, таму з кожнае групы абіраем польскамоўныя лісты. Хаця ў згаданым вышэй артыкуле пра Сапегу з энцыкляпэдыі Оргельбранда паведамляецца, што арыгінал пісанага па-беларуску ліста ад 12.03.1622 г. некалі захоўваўся ў бібліятэцы Віленскае акадэміі. Гэта ж паўтараюць айцец Вэлыкый і Мікола Шкялёнак. Аднак ніхто самога ліста ня бачыў. Зважыўшы на тое, што лісты Кунцэвіча да Сапегі, у адрозьненні ад ліста да Руцкага, пісаныя па-польску, бярэ сумнеў, што да існаваньня ліста ў беларускай мове. Але рушым далей. Не ўглядаючыся пільна, з двух абраных польскамоўных лістоў мусім аддаць перавагу тому, які адшукаў айцец Шыманскі, бо на ягоную карысьць сьведчыць сама мова. Ліст насычаны лацінскімі выразамі і лацінізмамі, характэрнымі для тагачаснае мовы вышэйшых асобаў Вялікага Княства Літоўскага, што мелі ґрунтоўную эўрапэйскую адукацыю. Ліст, прапанаваны Ліндэ, ня мае згаданых асаблівасьцяў і выглядае на твор XIX ст.



Канцлер ВКЛ (1589-1623) Лявон Сапега

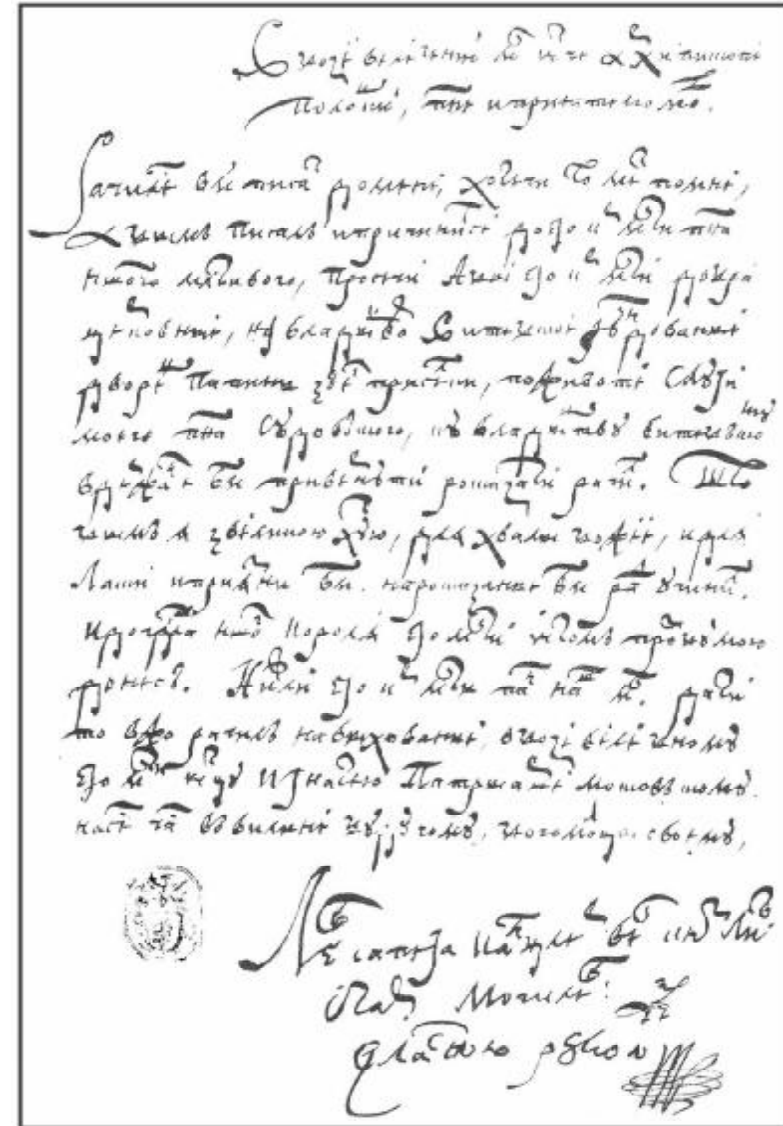
5. Тэксталягічны аналіз варыянтаў ліста Сапегі ад 12.03.1622 г.

Аднак агульных заўвагаў папярэдняга разьдзелу пэўна будзе недастаткова, каб пераканаць упартых прыхільнікаў аўтэнтчнасьці ліста Сапегі, пададзенага Ліндэ, у памылковасьці іхнага погляду. Таму маецца патрэба грунтоўна давесці праўдзівасьць ліста Шыманскага. Справа доказу вымагае падрабязнага аналізу зместу абодвух варыянтаў ліста ў іхнай сувязі зь іншымі захаванымі дакумэнтамі таго часу. Насамперш маем тут на ўвазе друкаваную ў 1625 г. у Вільні казань Лявона Крэўзы, без сумневу тагачасны дакумэнт. Апрача таго адзначым, што згадалася вышэй, лісты Сьвятога Язафата ад 21.01.1622 г. да Сапегі і ад 10.08.1622 г. да мітрапаліта Ручкага, адшуканыя і надрукаваныя прадстаўнікамі расейскай гістарычнай навукі П.Жуковічам і К.Гаворскім адпаведна. Аўтэнтчнасьць гэтых лістоў ні ў каго з дасьледнікаў не выклікала сумневу. Да таго ж у лістах маюцца падобныя фармулёўкі:

1) „... праз тое, як зграшылі, праз тое ж у нашым часе ад Бога помсту дапусьцілі” (ліст ад 21.01.1622 г.) [гл. далей, с.41] і „... бо хто грашыць праз таго можа быць пакараным” (ліст ад 10.08.1622 г.) [гл. далей, с.109];

2) „... калі ўбачылі, што палітыка на іх зважае ...” (ліст ад 21.01.1622 г.) [гл. далей, с.37] і „Зьведаўшы, ... што на іх зважаюць ...” (ліст ад 10.08.1622 г.) [гл. далей, с.109];

3) „... копіі лістоў, ... якія магілёўцы прывычаіліся мець ...” (ліст ад 21.01.1622 г.) [гл. далей, с.37] і „... копіі тых лістоў зрабіўшы, іх злачынцам аддаюць ...” (ліст ад 10.08.1622 г.) [гл. далей, с.109]. Падмацуем іх урыўкам з казані Крэўзы аб тым, што „прыводзіў ім (Сьвяты Язафат – рэд.) прыклады сьвятых айцоў Залатавуснага, Амброза, Станіслава ды іншых, якія, зусім не хвалючыся з-за пагрозь магнатаў, хвалу Божую памнажалі” [гл. далей, с.127]. Падобны ўрывак маецца ў лісьце ад 21.01.1622 г. [гл. далей, с.39]. Аўтэнтчнасьць жа ліста ад 22.04.1622 г., зьмешчанага і М.Каяловічам [14, сс.335-344], пацьвярджае ліст ад 10.08.1622 г., які таксама мае выраз пра тое, што „схізма неадукаванасьць памножыла, а ня Еднасьць” [гл. далей, сс.89 і 109]. І не пакідае месца для сумневу казань Крэўзы, дзе зьмешчаная цытата з гэтага ліста: „Богам маім сьведчу, які сэрга і справы мае бачыць, што ніводным дрэнным прыкладам жыцьця, ніякім вострым учынкам не адпіхваў ад сябе



Фрагмэнт ліста Лявона Сапегі да папярэдніка Сьв. Язафата на полацкім пасадзе Гедэона Бральніцкага (18.01.1615 г.)

палачанаў і іншых парафіянаў маіх”. Пададзеная нават дата пісанья ліста 22 красавіка 1622 году [гл. далей, сс.89 і 117-118].

Гэтакім чынам упэўніліся, што лісты ад 21.01.1622 г., 10.08.1622 г. і 22.04.1622 г. сапраўды пісанья рукой полацкага архібіскупа і ўтвараюць цэльны блэк. Цяпер праз вызначэньне ступені карэляцый гэтых лістоў са зьместам двух лістоў-прэтэндэнтаў належыць высвятліць каторы зь іх напісаў 12 сакавіка 1622 году канцлер ВКЛ Лявон Сапегі. Не распавядаючы падрабязна пра сам працэс вэрыфікацыі пададзем толькі канчатковую выснову. Параўнаньне лістоў-прэтэндэнтаў зь лістом ад 21.01.1622 г. па 25-ці пазыцыях, а зь лістом ад 22.04.1622 г. – па 8-мі пазыцыях дае падставы сьцьвярджаць, што сапраўдным лістом Сапегі да Кунцэвіча ёсьць ліст, які адшукаў айцец Шыманскі. Вынікі, сабраныя ў табліцах 1 і 2, дазваляць чытачу асабіста пераканацца ў правільнасьці нашае высновы. Узяўшы да ўвагі агульныя заўвагі, што да мовы лістоў, пададзеныя ў папярэднім разьдзеле, мусім прызнаць, што няма аніводнае зачэпкі, каб лічыць за сапраўдны ліст, надрукаваны Ліндэ, і пазьнейшыя выводныя зь яго варыянты ў расейскай мове.

6. Доўгі шлях фальшаванья

Цяпер жа паглядзім, якім быў шлях таго самазванага ліста. Упершыню, як адзначалася вышэй, убачыў ён сьвет у 1793 г. са старонак часопісу „Российский магазин”. Ужо тут відаць адхіленьні ад арыгінальнага ліста канцлера Вялікага Княства. Маецца спакуса, зважыўшы на словы полацкага архібіскупа зь ліста да мітрапаліта Руцкага ад 10.08.1622 г.: „Пісары копіі тых лістоў зрабіўшы, іх злачынцам аддаюць” [гл. далей, с. 109], - схіліцца да думкі аб магчымым фальшаваньні яшчэ за часы Язафата. Але ўважлівы аналіз дае падставу пагадзіцца з айцом Гарошкам [9], што пераробка зробленая ў канцы XVIII ст. Трапнае лацінскае выслоўе „traductore, traditore” (перакладаць, значыць здраджваць) перадае немагчымасьць выказаць іншай мовай усяго сэнсавага багацьця, закладзенага ў арыгінальным выразе. Аднак галоўная думка мусіць быць перадзеная дакладна, чаго на жаль бракуе перакладу Гуманскага. Якой жа была прычына наяўнасьці мноства адхіленьняў ад праўдзівага сэнсу ў гэтым выпадку. Ці была ёй некваліфікаванасьць перакладальніка, які ня меў дастатковых ведаў у польскай і лацінскай мовах, ці ягонае тэндэнцыйнасьць. Падобна на вынік працы ўплывалі абодва чыннікі.

Табліца 1

№	Ліст Сьв. Язафата да Л. Сапегі (21.01.1622)	Ліст Л. Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (аўтэнтычны)	Ліст Л. Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (схвальшаваны)
1.	- respectować ... na nieiakiés pogróżki Kozackie	- pogróżki Kozackie przywiodły mnie do prośby ... (1)	_____
2.	- trzech powinnych moich	- niż tym trzem powinnym Wści (1)	_____
3.	- pan Sahaydaczny też się im declarował...	- O Deklaracyi Sahaydacznego mogę rzec (1)	_____
4.	- na nich polityka respectuie.	- na nich polityka <i>respektuie</i> (3)	- polityka ma kum obroconą uwagę
5.	- <i>Ja schyzmatyków do wiary nigdy nie przymuszal</i>	- <i>Ja Syzmatyków do wiary...</i> (4)	- o nawroceniu do wiary odsze- pieńców
6.	- <i>powinien był naśladować onych wielkich świętych episkopów</i>	- <i>Acz powinienbym ... Naśladować Biskupów Świętych</i> (6)	- <i>Ja obowiązany jestem ...</i> naśladować biskupów
7.	- <i>świętych episkopów Chrystostoma, Ambrozego, Stanisława</i>	- <i>I ze Stanisławem Świętym...</i> (7)	_____
8.	- <i>nie est bowiem większy sługa od Pana swego</i>	- <i>ne sit Discipulus supra Magistrum</i> (7)	_____
9.	- <i>nie respectowali na Cesarzów, Królów y Panów Wielkich</i>	- <i>Nie respectowali na Cesarze, na Króle...</i> (8)	- <i>nie uważali ani na Króla, ani na</i> Cesarza
10.	- <i>Wiarą jest dar Boży, ale Katholicka, lecz nie Schyzmatycka</i>	- <i>Wiara dar Boży, ale Katholicka, nie Syzmatycka...</i> (9)	_____

Працяг табліцы 1

№	Ліст Сьв. Язафата да Л.Сапегі (21.01.1622)	Ліст Л.Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (аўтэнтычны)	Ліст Л.Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (схвальшаваны)
11.	- Naukę Pawła S. ...ustawicznie, w pamięci noszę - <i>aż gdy na mnie gwałtownie schyzma następuje, prawem się bronić rad nierad</i> muszę - <i>Więc im wolno unitów topić, ścinać.</i>	- Naukę S. Pawła ... nie dosyć mieć na pamięci (10) - <i>Acz gdy na mnie Schizma następuje gwałtownie, rad nierad bronić się muszę... (11)</i> - <i>Więc im wolno Unitów topić, ścinać... (12)</i>	- Lecz jeżeli ... nieprawowierni na mnie zuchwale następują przymuszony jestem bronić się - Dodajecie że wam wolno Unitów topić, głowy im rąbać - na sejmach podnoszą głosy szkodliwe nie tylko Unii, ale całemu prawowiernemu Rzymskiemu duchowieństwu - Nie przyjmujących Unii... wydać rozkaz i wyгнаć ich z państwa
12.	- <i>Więc im wolno unitów topić, ścinać.</i> - Na Seymach <i>halasy</i> czynią nie tylko na Unię, ale i na <i>wszystko</i> duchowieństwo <i>nabożeństwa</i> Rzymskiego - <i>tochby y te opuścić y z Państwa wyprowadzić</i> - co się widzieć daie na Chrystusie Panie ... y na sługach jego, ... nie dziw	- Na Seymie nie tylko <i>halasy czyniono</i> na Unię, ale y na <i>wszystkie Duchowne nabożeństwa</i> Rzymskiego... (13) - <i>Tochby y te opuścić y z Państwa wyprowadzić (14)</i> - Nie dziw, że na sług jego następują, bo Chrystus sam przesyładowanie cierpiął (15) Mohilewcy mają Cerkwie odemknione, niech się w nich modlą... (16)	
13.	- <i>tochby y te opuścić y z Państwa wyprowadzić</i> - co się widzieć daie na Chrystusie Panie ... y na sługach jego, ... nie dziw		
14.	- Mohilewcom Cerkwie są odemknione dawno, niech się w nich P. Bogu modlą...		

Працяг табліцы 1

№	Ліст Сьв. Язафата да Л.Сапегі (21.01.1622)	Ліст Л.Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (аўтэнтычны)	Ліст Л.Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (схвальшаваны)
18.	- <i>maią kapłanów dobrych katholiców</i>	- <i>maią kapłanów dobrych (17)</i>	- Mając ... oni należnych księży
19.	- Cerkwi na ich <i>bluznierstwo</i> schyzmatyckie <i>postępować</i> - z władzy mojej nie mogę	- Cerkwie <i>postępować</i> na <i>bluznierstwo</i> ... (18) - Władza moja czynić mi tego nie pozwala ... (19)	- Oddawać ... cerkwie na uraganie
20.	- <i>ażby mi rozkazal Naywyższy Pasterz... albo Legat jego...</i>	- <i>Aczby mi Naywyższy Pasterz albo Legat jego rozkazał ... (20)</i>	- Przynajmniej ... dał mi w tej mierze przepis Paster najwyższy czyli jego namięśnik
21.	- <i>Że Moskwin Woiewoda Katuzski pisze...</i>	- <i>Że Moskwin Woiewoda Kaliski ... (21)</i>	
22.	- <i>Lecz słuszną li to dla niepewnego pokoju politycznego</i>	- <i>Lecz słuszną li to dla niepewnego pokoju ... (22)</i>	- Lecz... czyżby było sprawiedliwym... dla niepewnej przyszłej spokojności?
23.	- <i>Ustapiono ... Ryżanom... kilka kościółów</i>	- <i>Ryżanom nie ustępowano kościołów (23)</i>	
24.	- <i>z pobłażenia katholiciego</i>	- <i>Z pobłażenia katholiciego... (24)*</i>	

* - лічбы ў дужках азначаюць нумар фрагменту ў гэтым ліста

Таблица 2

№	Ліст Л.Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (схвальшаваны)	Ліст Л.Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (аўтэнтычны)	Ліст Сьв. Язафата да Л.Сапегі (22.04.1622)
1.	- народ Ruski ... podane od nich na piśmie najwyższum urzędnikom polskim i litewskim skargi - niebezpieczeństwa życia Waszego - naśladować świętych biskupów ... np. Zlatoustego i innych	- Naród Moskiewski ... bo listy od nich do Panów y Rad Koronnych, W.X.Lit. pisane to świadczą (1) - o tym niebezpieczeństwie zdrowia Wści (5) - Naśladować Biskupów Świętych ... iako Chryzostoma i innych (6) - pełne ziemstwa, pełne Grody, pełne Trybunały, pełne Ratusze, pełne Kancellarye pozwów (6)	- <i>Moskwicinowie</i> ... listy swoje <i>pisane</i> do Ich Mościów <i>PP. Rad Koronnych</i> y <i>W.X.Litewskiego</i> - <i>z</i> azwyczaj prawnych Dobrodziejstw ku obronie <i>zdrowia</i> y wolności - nie odstepując przykładu Ś. Ambrożyusza y Ś. <i>Chryzostoma</i> - Protestacyi Schizmatyckich po Trybunatach, <i>Ziemszwach</i> , <i>Grodach</i> , Ratuszach ... - <i>za</i> czasów Nerona, Diocleciana etc. - tak wiele dziełek bez <i>krztu</i> , tak wiele dorosłych bez ... używania <i>Sakramentu</i> S.do piekła posłali ...
2.	- pełne ziemskie sądy, pełne magistraty, pełne trybunały, pełne ratusze, pełne biskupie kancelarye pozwów	- ani <i>za</i> Nerony, ani <i>za</i> Tyberyuszów, ani <i>za</i> Dioklecyanów ... - żeby ludzie bez nabożeństwa, bez obrządków chrześcijańskich, bez świętości zgineli jak niewierny	
3.			
4.			
5.			
6.			

20

Працяг табліцы 2

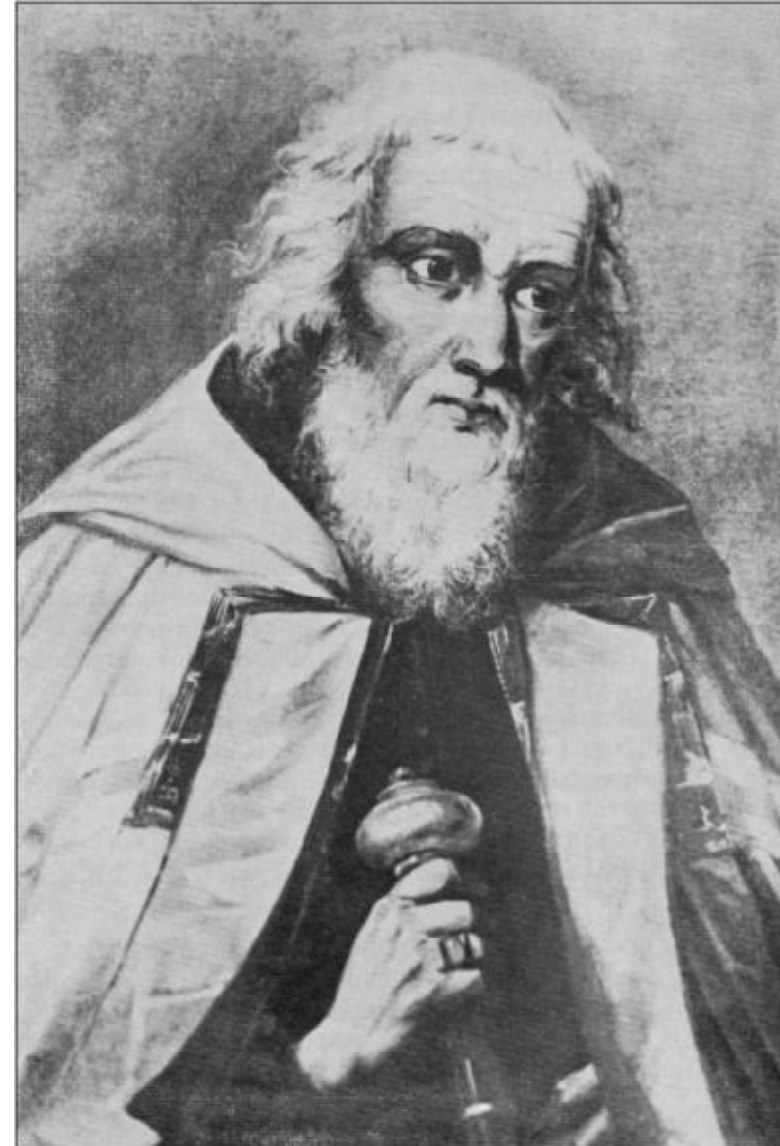
№	Ліст Л.Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (схвальшаваны)	Ліст Л.Сапегі да Сьв. Язафата (12.03.1622) (аўтэнтычны)	Ліст Сьв. Язафата да Л.Сапегі (22.04.1622)
7.	- Mając oni ... należnych księży	- Maią kapłanów <i>dobrych</i> ... (17)	... strzegli aż do śmierci, aby bez Spowiedzi zdychali ... - у податем Swiaszczennikom, Catholikom <i>dobrym</i> - Mohilewcom przykladem Plutarcha... dopuścitem był w Cerkwiach bezbożenstwo swoje odprawować
8.	_____	- Piszę piękny przykład Plutarchus in Apophtegmate o Antyochu... (21)*	

21

* - лічбы ў дужках азначаюць нумар фрагменту ў тэксьце ліста

Да выразных памылак Туманскага пры перакладзе з польскай мовы трэба аднесці: „rowinny” (сваяк) перакладзены як „прекло- нившийся” [фрагм.1], „respectuie” (зьявртае ўвагу) – як „уважае” [фрагм.3], „rzywiley” – як „привилегия” [фрагм.13]. Пры перакла- дзе выразу „zgodzaięcy się z Kościołem, który iest matką, nie macochą” (у згодзе з Царквою, якая ёсьць маці, а ня мачахай) зробленая сэн- соўная падмена „которыя он (вынікае, што Папа - *ред.*), есть мать, а не мачеха” [фрагм.20]. Сталася гэта з прычыны не разуменьня перакладальнікам таго, што ў польскай мове традыцыя менаваць касьцёл маці паходзіць з лаціны, у якой слова ecclesia (царква) жаноч- кага роду. Адвольным, часам зусім не павязаным з сэнсам арыгі- нальных выказаў, стаўся пераклад з лаціны. Гэтак выслоўе „Verba sunt ramphila” (Думкі падзяліліся) перакладзенае як „Сочинение предрагоценное” [фрагм.1], „Spartam, quam nacti estis, ornare” (Спарту, якую здабылі, аздабляць) – як „в звании, в нете званы бысте, пре- бывали бы спокойно” [фрагм.13].

Да тэндэнцыйных належаць пераклады двух фрагментаў, якія часта скарыстоўваліся расейскімі гісторыкамі дзеля дэман- страцыі прыгнёту незьяднаных полацкім архібіскупам. Гэтак выраз „Тоцьбу у tę opuścić, у z Państwa wyprowadzić...” (Каб жа і тое (духавенства рымскае - *ред.*) прынізіць ды зь дзяржавы выдаліць ...), дзе Сапега [гл. фрагм.14] цытуе ўрывак зь ліста Сьвятога Язафата ад 21.01.1622 г., у якім той выказвае сваё стаўленьне да паводзінаў супраціўнікаў Вуніі на соймах [гл. далей, с.39], пададзены як заклік да масавых рэпрэсіяў: „Таким неприемлющим Унии, сделать во всём запрещение, и изгнать бы из Государства”. Выраз жа „Więć im wolno Unitów torić, ścinać...” (Значыць ім можна ўніятаў тапіць, секчы...) пазычаны Сапегам [гл. фрагм.12] з таго самага ліста полацкага архібіскупа [гл. далей, с.39], дзе той абурецца на дзеянні казакоў, якія забілі царкоўных слугаў Антона Граковіча ў Кіеве і дэкана Мацея ў Шаргарадзе, пададзены так, нібы сьвяты ўпэўнены, што яму належаць душы і целы жыхароў ягонае дзяцэзіі: „Продолжаєте что: „вольно вам Униятов топить, рубить им головы”. І хаця выраз узяты ў двукосьсе і ў такім разе мы павінны ўважаць яго за прэтэнзіі Кунцэвіча да канцлера, нам невядомы выпадак, каб нехта з расейскіх гісторыкаў зьявнуў увагу на гэтую супярэч- насць, але стала традыцыяй трактаваць выраз як сьведчаньне віны полацкага ўладыкі. У некаторых пазьнейшых выданьнях

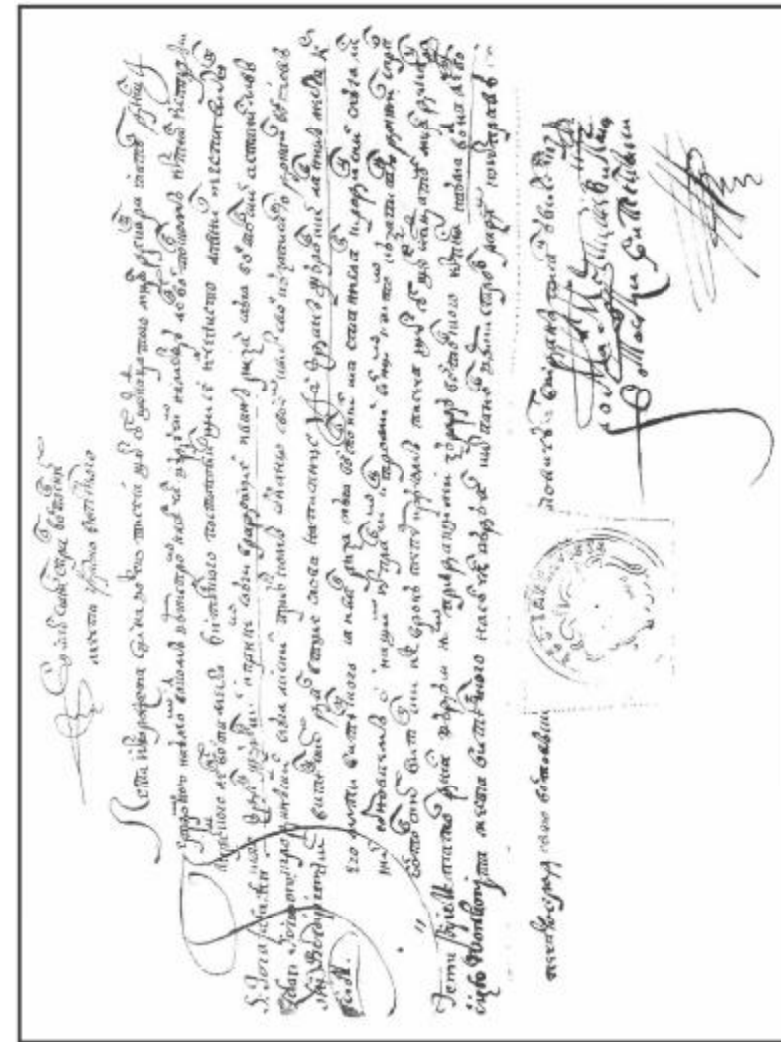


Мітрапаліт кіеўскі (1613-1637) Язэп Ружкі

знікла і двукосьсе, а ў найбольш тэндэнцыйнай вэрсіі згаданы выраз набыў гэтка выгляд: „вольно вам неуниатов топить, рубить” [15, с.68; 21, с.434; 25, с.190]. Ліст ад 12.03.1622 г. у перакладзе Туманскага болей сьведчыць аб нездавальняльнай працы перакладальніка, чым аб жорсткіх паводзінах Язафата Кунцэвіча.

Да перакладу ліста Туманскі паставіўся як літаратар. Частку лацінскіх прыказак і сэнтэнцыяў падаў у арыгінале і перакладзе. Дадаткова ў заўвагах зьмясьціў адпаведныя лацінскім расейскія прыказкі, імкнучыся даць чытачу магчымасьць адчуць асаблівасьць эпістальнага стылю канцлера ВКЛ.

За галоўнага ж фальсыфікатара, на думку архімандрыта Гарошкі, трэба ўважаць М.Бантыш-Каменскага. Пагадзіўшыся з такім меркаваньнем, адначым асаблівасьці творчага стылю гісторыка. Ягонай задачай насамперш было не высвятленьне гістарычнае праўды, але пашырэнне ідэяў і поглядаў, вырацаваных Сьвяцейшым Сінодам. Нездарма праца „Историческое известие о возникшей в Польше Унии” за часамі Расейскае імперыі выдавалася тройчы (1805, 1864 і 1905 гг.). Пазычыўшы тэкст з часопісу „Российский магазин”, Бантыш-Каменскі апрацаваў яго ў адпаведнасьці з пастаўленай перад ім задачай. Выкінуты быў незразумелы выраз пра тое, што ворагі нейкі палец будуць лізаць [фрагм.16] і другую частку 9-га фрагмэнту з сафістычнымі разважаньнямі літоўскага канцлера пра веру. Не зразумеўшы пра якія страчаныя замкі ідзеца ў 25-м фрагмэнце (а ў лісьце ад 21.01.1622 г. Сьвяты Язафат пісаў пра даўнія падзеі 1471-1478 гг. [гл. далей, сс.41-43]), зьмяніў назву Ноўгарад Вялікі на Ноўгарад Северскі, які ўваходзіў у склад Рэчы Паспалітай. Але чым найбольш вызначыўся ён, дык гэта сваёй пракруставай працай. Усе лацінскія выразы Бантыш-Каменскі выкінуў разам з расейскімі адпаведнікамі. Далей у выніку мэтанакіраванага, тэндэнцыйнага адбору тэкст быў скароцаны яшчэ ўдвая. Прыглядзімся ж якія ўрыўкі ня клаліся ў канцэпцыю аўтара кнігі „Историческое известие ...”, і з гэтае прычыны той мусіў іх выдаліць. Насамперш вызначэньне Сапегам незьяднаных як нядобрае сілы [фрагм.5.2 і 15] і шматразовыя спасылкі канцлера на галоўныя прычыны пісаньня: Маскву [фрагм.21.1 і 22.2], казацкія пагрозы [фрагм.1.4], стан у войску [фрагм.1.2]. Былі выкінутыя мэтадычныя заклікі канцлера да выкрутнасьці ў пытаньнях веры, да несупраціўленьня гвалтоўным дзеяньням незьяднаных і нават да ігнараваньня полацкім архібіскупам сваіх пастырскіх абавязкаў



Выпіс зь віцебскіх войтаўскіх кніг, запэўнены віцебскім ваяводам Янам Завішам (1616 г.)

[фрагм.4.2, 7, 9, 11.2, 15, 18.2, 19.1]. Зьнік і ўрывац пра перапісваньне лістоў Сапегі незьяднанымі [фрагм.2.2], пэўна рэдактар ведаў, што рабіў, і не хацеў, каб у чытача зьявіўся нейкі сумнеў у праўдзівасьці прапанаванага яму ліста. І натуральна ня мог ён пакінуць фрагмэнту, зь якога вынікала, што без увагі на рознасьць поглядаў Сапега застаецца добрым прыцэлем сьвятога Язафата [фрагм.24]. Пасьля такой маштабнай ампутацыі ліст, які ўтрымліваў парады, перасыярогі, што, як пісаў Сапега, „ня маюць нейкае сувязі з супраціўным бокам”, ператварыўся ў абурэньне нібыта гвалтоўнымі дзеяньнямі полацкага архібіскупа.

Празь некалькі гадоў цяжар апрацоўкі ўсклаў на свае плечы Самуэль Багуміл Ліндэ. Вырашыўшы падаць у сваёй кнізе [33] ліст Сапегі, бо на ягоны вялікі жаль „у Польшчы ён невядомы”, аўтар наскочыў на незразумелыя месцы, якія змушаны быў або паводле ўласнага разуменьня выправіць, або выкінуць. Гэтак зьнікла згадка пра гетмана Сагайдачнага [фрагм.1]. Выраз, зь якога вынікала, што Папа ёсьць маці, а ня мачахай [фрагм.20], паправіў на „айцец, а не айчым” [гл. далей, с.83]. Не зразумеўшы выразу „затыркаць дзірку” [фрагм.13] падаў яго як „затыркаць дзьверы” [гл. далей, с.77]. Вырашыўшы давесьці да ладу справу пачатую Бантыш-Каменскім выкінуў рэшткі фрагмэнта пра веру [фрагм.9.1] і пра адамкнёныя ў Магілеве цэрквы [фрагм.16], якія маглі адцягнуць увагу чытача ад „галоўнае” ідэі ліста. Што да якасьці перакладу, дык польскай мове ліста Ліндэ ўласнасьці каструбатысьць, шматлікія калькі з расейскае і наяўнасьць паўтара дзесятка сэнсоўных недакладнасьцяў. Але выкладзены па-польску тэкст набыў выгляд арыгінальнага. Прадукцыяй Ліндэ пакарысталіся іншыя польскія гісторыкі [36; 40]. Апрацоўка прыйшлася настолькі да спадабы, што ўжо гэты ліст пазьнейшыя расейскія гісторыкі зноўку пераклалі на расейскую мову. Сфальшаваны ці, як пісаў Сапуноў, „папраўнейшы, што да тэксту” [18, с.222] ліст расейскімі гісторыкамі перадрукоўваўся шматкроць [7; 11; 17; 18; 20]. Расейскі гісторык Салаўёў заўважыўшы нелягчасьць выразу „Дадаець: „што Вам можна ўніятаў тапіць, галовы ім секчы ...”, паправіў яго паводле свайго разуменьня на больш адпаведны сэнсу ліста „Дадаець: „што Вам можна неўніятаў тапіць, галовы ім секчы ...” Свой уносак у справу фальшаваньня зрабіў і памянёны Аляксей Сапуноў. Зьмясьціўшы ў першым томе выданьня „Витебская старина”, пазычаны ў Гаворскага, пафальшаваны ліст, ён напісаў, што

гэта пераклад з польскае мовы, але першай крыніцай пазначыў рымскае выданьне Ігната Кульчынскага „Specimen Ecclesiae Ruthenicae” [31], дзе гэтага ліста няма, а ўсе зьмешчаныя ў дадатку дакумэнты пазьнейшыя за падзеі 12 лістапада 1623 году. Апрача таго пасьля тэксту ўкладальнік дзеля падабенства да праўды прывёў кірылічныя подпісы Лявона Сапегі з часоў ягонага падканцлерства (1585-1589), пэўна намагаючыся гэтым канчаткова забытаць чытачоў.

Але фальш ня можа панаваць вечна. Айцец Апанас Вэлькый у 1952 г. у першай кнізе матэрыялаў да бэатыфікацыі Язафата Кунцэвіча [39, с.ХХ] зьвярнуў увагу на фальшаваньне ліста ад 12.03.1622 г. Зь беларускіх дасьледнікаў да згаданае тэмы выявіў цікавасьць айцец Леў Гарошка, які ў 1954 г. адзначыў актуальнасьць ліста Сапегі і паказаў адзін з прыкладаў фальшаваньня [9]. Пазьней у 1963 г. Вацлаў Пануцэвіч зьмясьціў тэксты сапраўднага і фальшывага лістоў ад 12.03.1622 г. [35, сс.193 і 202], даўшы чытачу магчымасьць самому параўнаць іх. Аднак з прычыны таго, што пералічаныя працы былі выдадзеныя на эміграцыі, беларускія пісьменьнікі і шырокае кола аматараў гісторыі заставаліся пазбаўленымі праўдзівае інфармацыі. Змушаныя карыстаць выключна з тэндэнцыйных расейскіх выданьняў яны не маглі аб’ектыўна ацэньваць падзеі чатырохсотгадовае даўніны і постаць Сьвятога Язафата. Гэтак пад уплывам працы Сапунова „Витебская старина” сфармаваўся погляд на асобу полацкага архібіскупа выдатнага беларускага пісьменьніка Юркі Віцебіча. Таму ня дзіва адмоўнае стаўленьне аўтара аповесьці „Арцыбіскуп і сьмерд” да свайго героя [8]. Адзін зь дзеячоў беларускай хрысьціянскай дэмакратыі Мікола Шкялёнак прыняў на веру апрацаваны Ліндэ ліст Сапегі ад 12.03.1622 г. і зьмясьціў пераклад яго на беларускую мову ў сваёй манаграфіі пра канцлера ВКЛ [27]. Уладзімір Караткевіч, працуючы над п’есай „Званы Віцебска” да 350-х угодкаў трагічных віцебскіх падзеяў, скарыстаў апрацоўку М.Бантыш-Каменскага, што безумоўна паўплывала на саму ідэю твора і на маналёгі дзейных асобаў [13, с.112]. Кастусь Тарасаў, не зважаючы на праграмную заяву ва ўступе ягонае кнігі „Памяць пра легенды” пра тое, што „імкненьне да ведаў (гістарычных - рэд.) вынік любові да Радзімы”, прыдбаць праўдзівых ведаў ня здолеў, бо наскочыўшы на адну з шматлікіх фальшывак (пэўна вытворчасьці С.Салаўёва), задаволіўся ёю пры напісаньні гістарычнага эсэ „Гонар” [22, с.135]. Падобнымі ж варыянтамі ліста пакарысталіся іншыя навукоўцы і пісьменьнікі

[1, с.228; 6, с.25; 16, с.32; 26, с.76]. Сёння існуе і паступова прыходзіць на зьмену кнізе глябальны сродак інфармацыйнага абмену, што мае назву „суьветнае сецiва” (World Wide Web), але фальшаваньне XIX ст. уплывае і на яго. Да прыкладу ў біяграфічных артыкулах Анатоля Грыцкевіча „Беларускія сьвятыя. Іасафат Кунцэвіч” (www.zmk.by.ru), „Гісторыя Беларусі. Асобы. Іасафат Кунцэвіч” (www.asoby.belinter.net), „Кунцэвіч Іасафат” (www.kraj.vitebsk.net) урывак ліста Сапегі пададзены паводле імправізацыі Ліндэ.

Апрача таго неадходна тутака згадаць сучасных эпігонаў заход-нерусізму, якія і сёння сьвядома карыстаюцца фальшывым лістом [24, с.329; 25, с.187]. Зь інтэрнэт-прадукцыі да гэтага кірунку трэба аднесьці артыкул Чарткова Ю.Л. „Правда об унии. Крестовые походы 20-го века. Кровавый епископ”, размешчаны на афіцыйным сайце Віцебскай эпархіі Расейскай праваслаўнай царквы (www.vitebsk.orthodoxy.ru), дзе аўтар падае надрукаваны яшчэ Сапуновым псэўдаліст Сапегі. Ужо ў тытуле твору маецца сэнсоўная падмена, бо ў адпаведнасьці зь гістарычнаю праўдай і законамi мовы трэба было напісаць „Окровавленный епископ”, але праблема гэтая болей маральнага пляну.

З усяго вышэй напісанага вынікае важная выснова. Сутнасьць яе ў тым, што кожны гісторык, пісьменьнік або журналіст, які хоча скарыстаць нейкія матэрыялы са зборнікаў, выдадзеных за часамі Расейскае імперыі, мусіць ставіцца да іх крытычна і ведаць, што не існуе гарантыі праўдзiвасьці пададзеных там дакумэнтаў або іх перакладаў. Кожны мусіць сам ісьці да крыніцаў.

Дзеля ўяўленьня аб разьвіцьці віцебскага канфлікту і аб магчымым зьмесьце тагачасных лістоў Сапегі і Сьвятога Язафата на пачатку падаем (паралельна па-польску і беларуску) адказ 29.03.1621 г. віцебскага ваяводы Яна Завішы на папярэдні ліст полацкага ўладькі. Далей пададзеныя лісты ад 21.01.1622 г., 12.03.1622 г. (сапраўдны і апрацоўка Ліндэ), 22.04.1622 г. і 10.08.1622 г. Вянчае зборнік цудоўная казань выдатнага базыльянскага казальніка Лявона Крэўзы „Справядлівы гiне ў справядлівасьці сваёй”, дзе ёсьць некалькі фрагмэнтаў незахаваных лістоў полацкага архібіскупа. Спадзяемся, што зьмешчаныя тут дакумэнтны, будуць цікавымі і карыснымі для ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй Царквы.

Укладальнік

ДАКУМЭНТЫ

Nawielebniejszy M[iło]ściwy Panie,

Żałując serdecznie i z płaczem takiego zamieszania R[zeczy] p[ospolitej], ale radzić temu tylko sam Pan Bóg może, bo znosić gwałtem taką swawolą, rzecz jest barzo niebezpieczna, acz zawsze, ale teraz tym bardziej, kiedy się gotujemy przeciwko nieprzyjaciołom Krzyża Świętego¹⁾. Więc i na wojnę jachać i doma *rugować*²⁾ się, jako sporo do wszystkiego, sam rozum niech sądzi. Ma też diabeł swoje czasy, w które nabarziej ludzie kusi i szkodzi nieostrożnym, stąd wszystkie złe prawa przeciwko Kościołowi urosły, stąd nie-szczęśne konfederacje³⁾ górę wzięły, że R[zecz]p[ospolita] ściśniona na on czas i na złe prawa pozwalać musiała i panowie Świątobliwi poprzysięgać takowe prawa musieli, nie mogąc inaczej ugruntować panowania swego na początku.

A co W[asza] M[iłość] pisać raczysz, iż i szlachta i mieszczanie wprowadzili czerńce na ratusz i publice czytali uniwersał Smotrzyckiego⁴⁾. Ja się temu nie dziwuję, bo jeśli w stołecznym mieście K[róla] J[ego] M[iłości] wileńskim, przy bytności Jego M[iłości] Ojca Metropolity⁵⁾ w Wilnie, śmie to czynić Smotrzyckii, że władyczne powinności odprawuje i służą mu jako władcy, gdzie wiele jest prawdziwych unitów i siła katolików, którzy wiernie tej uniej pomagają, a co za dziw, że tam, gdzie ja ni o jednym prawdziwym unicie nie wiedziałem i nie wiem dotąd, działa się to, że przez trzy lata cierpieli W[aszej] M[iłości] władzą. Znałem ja to dawno, iż to malowane rzeczy były, a że według Ewangelii czasu pokusy odstąpić mieli, temu się bardziej dziwuję, że swieszczennikowie błahowierczeńscy dopuścili sobie wydierać cerkiew w zamku. Prawdać to, że teraz podwojewodzego ni mam, bo pierwszego podwojewodzego Hurka⁶⁾ złożyłem z urzędu, a na jego miejsce katolika tam chcę mieć. Jednak kiedyby tamci swieszczennicy stateczni byli w uniej, nie daliby się z

Аўтар ліста Ян Завіша (1550-1626), падкаморы лідзкі (1593-1596), ваявода месьціслаўскі (1596-1599), ваявода віцебскі (1599-1626)

1) Маецца на ўвазе падрыхтоўка да вайны з Турцыяй.

2) Тут і ў іншых, далей зьмешчаных, дакумэнтах і паралельных перакладах лацінскія выразы і лацінізмы дзеля нагляднасьці вылучаныя *курсывам*.

3) Тут пра праваслаўна-пратэстанцкія канфэдэрацыі 1573, 1595, 1599 гг.

Найвялебнейшы міласьцівы пане,

Шкадуючы сардэчна і з плачам аб такім бязладзьдзі ў Р[эчы] П[аспалітай], але даць рады гэтаму можа толькі сам Госпад Бог, бо зьнішчаць гвалтам гэтую сваволю ёсьць рэччу вельмі небяспечнай, як заўсёды, але тым больш цяпер, калі рыхтуем ся супраць ворага Крыжа Сьвятога¹⁾. Такім чынам і на вайну ехаць і дома законнасьці *дамагацца*²⁾, як усё ўдасца, сам розум няхай мяркуе. Дябал таксама мае свой час, у які найбольш спакушае людзей, а неасьцярожным шкодзіць, адсюль вырасьлі ўсе злыя законы супраць Касьцёлу, адсюль верх узялі нешчасьлівыя канфэдэрацыі³⁾, бо Р[эч] П[аспалітая] на той час сьціснутая з усіх бакоў [была] і мусіла дазволіць злыя законы і ўладары пабожныя мусілі такому закону прысягаць, ня маючы напачатку моцы інакш умацаваць сваю ўладу.

А што В[аша] М[іласць] прызволіш пісаць нібы і шляхта і месьцічы прывялі манахаў да ратушы і прылюдна чыталі ўнівэрсал Сматрыцкага⁴⁾. Я гэтаму не здзіўляюся, бо калі ў месьце віленскім, сталіцы Я[го] М[іласці] К[араля], пры знаходжаньні ў Вільні Яго М[іла]сьці айца мітрапаліта⁵⁾ асьмельваецца рабіць тое Сматрыцкі, што ўладыцкія абавязкі выконвае і прыслугоўваюць яму як уладыку, дзе ёсьць шмат праўдзівых уніятаў і вялікая колькасць каталікоў, якія аддана гэтай Вуні дапамагаюць, і што за дзіва, што там, дзе ні аб водным праўдзівым уніце я ня ведаў і ня ведаю дасюль, рабілася тое, што цягам трох гадоў цярпелі ўладу В[ашае] М[іласці]. Ведаў я тое даўно, бо гэта былі рэчы выразныя, і што паводле Эвангелья ў часе спакусы адысьці мусілі, больш здзіўляюся таму, што сьвятары прававерныя дазволілі адабраць у сябе царкву ў замку. Праўда і тое, што цяпер падваяводы ня маю, бо першага падваяводу Гурка⁶⁾ зьняў з пасады, а на ягоным месцы там хачу мець каталіка. Аднак жа калі б тамтэйшыя сьвятары трывалымі былі ў Вуні не далі б сябе з царквы

4) Публічнае чытаньне закліка псеўдаўладыкі полацкага Мялета Сматрыцкага (1620-1623), высьвячанага 09.10.1620 г. у Кіеве ерусалімскім патрыярхам Тэафанам III, да непадпарадкаваньня Кунцэвічу адбылося 03.03.1621 г. ля віцебскай ратушы.

5) Язэп Вэлямін Руцкі (1613-1637) мітрапаліт кіеўскі.

6) Лявон Гурко, віцебскі земскі пісар з 1617 г., пэўны час быў падваяводам віцебскім, прыхільнік Сматрыцкага.

cerkwie wyrzucać i oni nie śmieliby gwałtu w zamku czynić, ale znać, że i ci niepewni byli w tej uniej. Nie dziwuję się i temu, że ojca Protopopa⁷⁾ W[aszej] M[iłości] nie uszanowali, a czego się nie waży pospolstwo szalone jako bestia o wielu głowach, więc jako są ciasnego sumnienia w religii, Moskwę mamy na przykład.

Nie baczę tedy inszej przyczyny tego złego, jedno pobłażanie starszych, a nie zabieganie początkom, ale i W[asza] M[iłość] dajesz mi znać o tym, kiedy się to już stało. A kiedybym wiedział w czas o takich zamiarach, albo by[m] się był pospieszył z posłaniem podwojewodzego, albo bych był sługi zesłał, którzyby byli zabiegali tym rzeczom z daleka. Teraz już po takim postępku, żadna rada nie pomoże, tylko gwałtowne wypychanie ich, którego ja nie tylko zaczynać nie każe, ale i radzić na to nie myślę, bo by się to bez rozlania krwi stać nie mogło, do czego w tak ciasny R[zeczy]p[ospolitej] czas ktoby radził, miałbym go za bezrozumnego.

Miałem ja od K[róla] J[ego] M[iłości] Pana Mojego M[i]ściwego⁸⁾ pisanie, abym w Wilnie z inszymi Ich M[i]ściami Pany kolegami swymi bronił tego Smotrzyckiemu i *adherentom* jego, ale nie mogliśmy znaleźć do tego sposobu, bo trudno tam radzić, gdzie środków żadnych nie przy[j]mują. Więc, że to jest krzywda J[ego] K[rólewskiej] M[iłości] samego, że mimo zwierzchność J[ego] K[rólewskiej] M[iłości] urzędy sobie rozdają, tedy też K[rólewską] J[ego] M[iłość] sam jako pan zwierzchni te rzeczy i sądzić i karać ma. Z czym jako się już uciekł Jego M[i]ść Ociec Metropolita do K[róla] J[ego] M[iłości], tak i W[asza] M[iłość] toż uczynić racz. Z rozsądku K[róla] J[ego] M[iłości] sprawa ta ma się kończyć. Gwałtownie urzędów swych bronić nie mamy i nie godzi się, dlatego abyśmy domowej wojny nie wszczynali.

Co o przybycie moje do Witepska wiesz W[asza] M[iłość] i o leczeniach moich i o defektach zdrowia mego, ale kiedy bym miał co poradzić tym rzeczom, kazałbym się wieść i w tę powódź, która następuje. Ale jeśli starszy radzić temu nie mogą w swych jurysdykcjach, cóż ja mam począć. Oni wzdry mają pociechę i z katolików, o które nie trudno. U mnie z świecą szukać potężnego katolika, a unita prawdziwego, by i wszystkie świece, co w rynku popalił, nie najdzie. Co się tknie odmiany, to już jednego odmieniam. Pisarz też

7) Дарафей Лецыковіч - базыльянін з 1612 г., архідыякан полацкае эпархіі

выкінуць і тыя б не адважыліся гвалт у замку рабіць, але відаць і яны няўпэўненыя былі ў гэтай Вуні. Не здзіўляюся і таму што В[ашай] M[iласці] айца протапапа⁷⁾ не ўшанавалі, і на што не адважыцца шалёны люд, нібы звер з мноствам галоваў, тым больш калі ёсьць абмежаваньне сумленьня ў рэлігіі, маем Маскву за прыклад.

Ня бачу тады іншае прычыны гэтае злосьці, толькі паблажлівасьць начальства і не прадухіленьне пачатку, але і В[аша] M[iласць] паведамляеш мне калі ўжо ўсё адбылося. А калі б я своечасова ведаў пра такія задумы, або сам пасьпяшаўся б з высланьнем падваяводы, або выслаў слугаў, якія б папярэдзілі тыя рэчы загадзьдзя. Цяпер пасья гэтага ўчынку нікая парада не дапаможа, толькі прымуовае іх выпіханьне, якога я пачаць ня толькі не загадаю, але і ня думаю гэтага раіць, бо без праліцыя крыві адбыцца тое ня можа, калі б хто ў гэткі цяжкі для Р[эчы] П[аспалітай] час такое параіў, палічыў бы яго за неразумнага.

Атрымаў я ад Я[го] M[iласці] K[араля] пана майго м[іла]сьцівага⁸⁾ ліст, каб я ў Вільні зь іншымі іх м[іла]сьціямі панамі сваймі калегамі забараніў гэта Сматрыцкаму і *прыхільнікам* ягоным, але не змаглі мы знайсці адпаведнага спосабу, бо цяжка даць рады там, дзе ніякіх сродкаў не ўжываюць. Больш таго, гэта крыўда самога Я[го] M[iласці] K[араля], што, насуперак зьверхнасьці Я[го] K[аралеўскае] M[iласці], пасады сабе раздаюць, тады як Я[го] K[аралеўская] M[iласць] сам як вышэйшы ўладар гэтыя справы мае судзіць і караць. З чым ужо Я[го] M[iласць] айцец мітрапаліт зьвяртаўся да Я[го] M[iласці] K[араля], гэтак і В[аша] M[iласць] прызволь зрабіць. Справа тая мусіць скончыцца з выroku Я[го] M[iласці] K[араля]. Сілай сваіх пасадаў бараніць мы не павінны і ня варта, з прычыны таго, каб не распачаць нам унутранае вайны.

Што да майго прыезду ў Віцебск, ведаеш В[аша] M[iласць] пра гады мае і пра хібы здароўя майго, але калі б мог нечым даць рады ў тых справах, загадаў бы везці сябе і ў гэтую паводку, якая надыходзіць. Але калі начальнікі ня могуць рады даць у сваіх юрыздыкцыях, што ж павінен я распачаць? Тыя ж маюць карысьць і з каталікоў, што ня цяжка. У мяне адшукаць са свечкай моцнага каталіка і праўдзівага ўніяты, каб і ўсе свечкі, што на рынку, спаліў, ня знойдзеш. Што да зьмены, дык аднога ўжо зьмяніў. Пісар там

8) Жыгімонт III Ваза - вялікі князь літоўскі і кароль польскі (1587-1632)

Ліст віцебскага ваяводы Яна Завішы да

tam szkodzić nie będzie mógł, bo jest obrany na Trybunał. Mieszkać tam nie może, a tymczasem może być i tego odmiana.

Co też W[asza] M[iłość] pisać raczysz, iż sam W[asza] M[iłość] chcesz jachać do Witepska, lubo to W[asza] M[iłość] więcej rady masz niżli ja. Jednak ja W[aszej] M[iłości] nie radzę tam jeździć, zwłaszcza jeszcze póki tam nie stanie podwojewodzi, którego tam chcę dali Bóg w rychle zesłać. Bo zgoła trzeba się W[aszej] M[iłości] pierwej porozumieć, kto tam W[asza] M[iłość] przymie. Bo jeśli nie będzie nikogo prócz podwojewodzego a tego chudziny lantwójta⁹⁾, którego już znieważono, jakoż tam będą mogli wstrzymać jad wszystkiej szlachty, wszystkiego pospólstwa. I owszem radzę, abyś W[asza] M[iłość] w tej mierze patrzył na Jego M[iłość] Ojca Metropolita, co tu w Wilnie będzie. Tego się i tam W[asza] M[iłość] spodziewać masz.

Piszę do lantwójta, aby dostawszy tego uniwersału od Smotrzyckiego, odesłał go do W[aszej] M[iłości], acz obawiam się, aby do tego przyść mógł, gdyż mu tam nie dufają. Służby swe pilne oddaję w M[iłości]wą łaskę W[aszej] M[iłości].

W Horodnej 29 Martii Anno 1621.

Czyniąc dosyć powinności, posyłam też list swój otworzony do miasta, który racz W[asza] M[iłość] oddać i publikować jako naprędzej. Syna mego¹⁰⁾ tu nie masz, aż na Podlaszu jest. Gotuje się na popisy i na pospolite ruszanie. Poszlę jednak list też do niego.

W[aszej] M[iłości] Mego M[iłości]wego Pana Sługa i pry[jacie]l
życzliwy Jan Zawisza, wojewoda witebski własną ręką¹¹⁾.

9) Намесьнік войта.

10) Мікола Завіша (1585-1647) на той час віцебскі войт, ад 1625 г. рэфэрэндар ВКЛ, ад 1626 г. кашталан віцебскі.

11) Тэкст ліста пададзены паводле артыкулу: Tomasz Kempa. Nieznany list

архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча ад 29.03.1621

таксама ня зможа шкодзіць, бо абраны ў Трыбунал. Жыць тамака не можа, а тым часам быць можа і гэта зьменіцца.

Тое таксама В[аша] М[іласць] прызволіш пісаць, што В[аша] М[іласць] хочаш сам ехаць да Віцебску, хаця В[аша] М[іласць] маеш большае парады, чым я. Аднак я В[ашай] М[іласці] туды езьдзіць ня раю, асабліва пакуль там ня стане падваяводы, якога я хачу, дасьць Бог, неўзабаве выслаць. Бо трэба В[ашай] М[іласці] цалкам дамовіцца, хто там В[ашу] М[іласць] прыме. Бо калі нікога ня будзе апрача падваяводы або ў горшым выпадку ленвойта⁹⁾, якога ўжо зьяняважылі, якія б маглі стрымаць там атруту ўсёй шляхты, усяго простага люду. І наагул раю, каб В[аша] М[іласць] у гэтай справе зважаў на Яго М[іла]сьць айца мітрапаліта, што будзе тут у Вільні. На гэтае В[аша] М[іласць] там мусіш спадзявацца.

Пішу да ленвойта, каб атрымаўшы той унівэрсал Сматрыцката, адаслаў яго да В[ашай] М[іласці], хаця баюся ці дойдзе да таго, бо яму там не давяраюць. Службу сваю старанна аддаю на міласцівую ласку В[ашай] М[іласці].

У Гароднай 29 сакавіка 1621 году.

Чынячы паводле абавязку, высылаю таксама свой адкрыты ліст да горада, які прызволь В[аша] М[іласць] аддаць і як найхутчэй абвясціць. Сына майго¹⁰⁾ тут няма, пакуль на Падляшшы. Рыхтуецца да попісу і паспалітага рушанья. Вышлю аднак ліст і да яго.

В[ашае] М[іласці] майго м[іла]сьцівага пана слуга і дабра-
зычлівы пры[яце]ль Ян Завіша, ваявода віцебскі уласнай рукою¹¹⁾.

wojewody witebskiego Jana Zawiszy do arcybiskupa Jozafata Kuncewicza. Przyczynek do wyjaśnienia przyczyn zabójstwa arcybiskupa połockiego // Białoruskie Zeszyty Historyczne, nr.15, Białystok, 2001. Арыгінал захоўваецца ў Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów, dział II, nr.820.

**Jaśniewielmożny Miłościwy M. Panie Kanclerzu
W.X.L. Мой Мści Паніе у Dobrodzieiu.**

Przedtym na Moskwę, potom na nawalność Turecką kazałeś mi W.M. Pan *respectować*, a teraz na nieiakoś pogroźki Kozackie, dla czego *persadować* mi W.M. raczysz, abym surowie na schyzmatyków nie następował, gdyż iest wiara dar Boży, y że z tey uniey żadnego pożytku Rzplitey niemasz, tylko hałas na Seymach *et cet.* Co się tycze Kozaków, mam między niemi trzech powinych moich, krewnych, z których ieden na imię Hryhory Ostrowiecki dnia onegdajszego 8 *Januarii*¹⁾ przyiachał tu ku Połocku do mnie w nawiedziny. Ten mi dał sprawę o wszystkim po dostatku, że Borzecki²⁾ y Smotrzycki, y insi Pseudowładkowicie tam się wałęsaią w Kiowie, będąc od wszystkich Czerńców tamecznych opuszczeni, bo z nimi Czerńcy żadney społeczności mieć nie chcą, do Monasterów ich swoich nie przypuszczaią, y w Cerkwiach swoich nabożeństwa im odprawować nie pozwalaią. Pan Sahaydaczny³⁾ też się im declarował, że przy nich stał, póki mógł, teraz prawi: Widząc, że się nie dobrze stało, nie mogę wam żadney rady y pomocy dać. Toż im mówi y szlachta, Kiowska Ruś. Więc pogładaia ciż Kozacy y na *Commissia*, o której K.J.M. im oznaymił, że ma być w marcu przyszłym w Kiowie odprawowana dla sporządzenia ich y przebrakowania. A zatym o takie y zbrodni, iako W.Memu M.Panu udano, nie myślą, chybaby copie listów, od W.M.Mego M. Pana do mnie pisanych (które zawsze Mohilewcy zwykli miewać), y niechających ich pobudzili do tego y widząc, że na nich polityka *respectuie*. Ja Schyzmatyków do wiary nigdy nie przymuszał, y na nich nie następował, oni raczej będąc w posłuszeństwie moim przez trzy lata na mię surowie przed rokiem następować poczęli, porozumiawszy się ze Smotrzyckim, nowo wznikłym Pseudowładką. Cerkwie trzy przednieysze gwałtownie mi odieśli Witepszczanie, y mnie samego trochę nie zabili

1) Пэўна тут апіска. Мусіць быць 18 студзеня, бо ліст пісаны 21 студзеня.

2) Праваслаўны мітрапаліт кіеўскі (1620-1631), высьвячаны 19.10.1620 г. у Кіеве ерусалімскім патрыярхам Тэафанам III з парушэньнем рашэньняў 2-га

**Яснавяльможны міласьцівы м[ой] пане канцлеру
В.К.Л. мой м[іла]сьці[вы] пане і дабрадзею.**

Раней на Маскву, потым на навалу турэцкую В[аша] М[іласьць] пан мне казалі *зважаць*, а цяпер на нейкія пагрозы казацкія, дзеля чаго В[аша] М[іласьць] маеш ласку мяне *пераконваць*, каб я сурова на схізматыкаў не наступаў, калі вера ёсьць дарам Божым, і, што з гэтае Вуні аніякае карысьці для Р[эчы] П[аспалі]тае няма, толькі крык на соймах *i z.d.* Што да казакоў, дык маю між іх трох сваякоў, маіх крэўных, з якіх адзін Рыгор Астравецкі пазаўчора 8 *студзеня*¹⁾ прыехаў сюды ў Полацк да мяне ў адведкі. Ён падрабязна аб усім мне паведаміў, што Барэцкі²⁾ і Сматрыцкі, і іншыя псэўдаўладыкі там па Кіеве шлындаюць, пакінутыя ўсімі тамтэйшымі манахамі, бо манахі зь імі нічога супольнага мець ня хочуць, да манастыроў сваіх іх не пушчаюць і ў сваіх цэрквах службы адпраўляць ім не дазваляюць. Пан Сагайдачны³⁾ таксама ім дэклараваў, што быў зь імі пакуль мог, цяпер жа (даслоўна): „Бачучы, што ня добра сталася, не магу вам аніякае рады й дапамогі даць”. Тое ж кажа ім і шляхта, Кіеўская Русь. Болей паглядаюць гэтыя казакі на *камісію*, аб якой абвесьціў ім Я[го] М[іласьць] К[ароль], і якая мае быць скліканай у Кіеве дзеля іхнага ўладкаваньня й разбору. І пасья аб гэтым злачынстве, аб якім В[ашаці] майму м[іласьціваму] пану паведамлена, ня ведаю, хіба што, копіі лістоў, пісаных да мяне В[ашай] М[іласьцю] маім м[іласьцівым] панам (якія магілёўцы заўсёды прызвычаліся мець), іх неавочых падштурхнулі да гэтага, калі ўбачылі, што палітыка на іх *зважае*. Я схізматыкаў да веры ніколі не прымушаў і не наступаў, хутчэй яны, быўшы цягам трох гадоў паслухмянымі мне, больш за год таму на мяне сурова наступаць пачалі, паразумеўшыся з новаўзьніклым псэўдаўладыкам Сматрыцкім. Цэрквы тры найлепшыя віцябчаны гвалтоўна ў мяне адабралі, і мяне самога ледзьве не забілі ў царкве ў самім віцебскім замку. Хутчэй іх

Канстантынопальскага (артыкул 2) і 4-га Халцэдонскага (артыкул 28) сабораў, бо мітраполія належала да канстантынопальскага патрыярхату.

3) Казацкі гэтман. Памёр 10.04.1622 г. ад ранаў, атрыманых у часе хоцінскае бойкі.

w Cerkwi w samym zamku Witepskim. Ich raczey ganić postępek taki niezbożny, nie moia skromność, którey zażywam nad powinność Pasterską, wygadzaiąc terażnieyszym czasom y polityce, chociażbym raczey powinien był naśladować onych wielkich Świętych Episkopów Chryzostoma⁴⁾, Ambrożego⁵⁾, Stanisława⁶⁾ y inszych, którzy nic nie *respectowali* na Cesarzów, Królów y Panów Wielkich, czynili to, co wedle Boga y sumienia urzędowi ich należało. Wiara iest dar Boży, ale Katholicka, lecz nie Schyzmatycka, ani Haeretycka, bo przyznawaiąc wierze odszczepięskiej, że iest darem Bożym, przyznać się będzie musiało, że każdey Herezyey bluźnierstwo iest darem Bożym. Naukę Pawła S., iaki ma być Episkop⁷⁾, ustawicznie, w pamięci noszę, y dlatego w skromności Ducha żyję, aż gdy na mnie gwałtownie Schyzma następuie, prawem się bronić rad nierad muszę. Więc im wolno Unitów topić, ścinać. Przed kilka lat utopili nam Kiowianie człowieka wielkiego, Oycy Antoniego⁸⁾, Ihumena Widubickiego. Lata przeszłego Kozacy w Szarogrodzie Protopopę ścięli za to, że był Unit⁹⁾. A nam się nie godzie bronić nie lewem, iako oni, ani prawem. Na Seymach hałas czynią nie tylko na Unią, ale y na wszystko Duchowieństwo Nabożeństwa Rzymskiego, toć by y te opuścić y z Państwa wyprowadzić. Fałsz na prawdę zawsze zwykł hałas czynić, co się widzieć daie na Chrystusie Panu Xiążęciu Pokoju, gdy na świecie był, y na sługach iego, których potomków też samo spotyka¹⁰⁾, nie dziw, nie iest bowiem większy sługa od Pana swego, tenże Pan powiedział. Mohilewcom Cerkwie są odemknione dawno, niech się w nich Panu Bogu modlą, maią kapłanów dobrych Katholików, osobney cerkwie na ich bluźnierstwo schyzmatyckie postępować z władzy moiey nie mogą: ażeby mi rozkazał Naywyższy Pasterz Papa Rzymski albo Legat iego, inaczey był bym winien Bogu y sumieniu moiemu Katholickiemu. Że Moskwin Woiewoda Kałuzski pisze do P. Kapitana Serpieyskiego,

4) Ян Залатавусны (347-14.09.407), адзін з айцоў Усходняе царквы, укладальнік Літургіі, патрыярх канстантынопальскі з 26.02.398 г.

5) Сьв. Амброз (340-397), біскуп мэдыялянскі (старая назва Мілян, Італія) адзін з айцоў Заходняе царквы, абаронца нікейскага сабору.

6) Біскуп кракаўскі ў 1072-1079 гг., забіты ля алтара польскім каралём Баляславам за выкрыцьцё амаральных паводзінаў таго.

7) 1-ы да Цімафея 1-6

асуджае ўчынак гэтка бязбожны, чым мяне мая сьціпласьць, якую ўжываю больш за абавязак пастырскі, дагаджаючы цяперашнім часам і палітыцы, хаця хутчэй павінен бы быў наслядаваць тых вялікіх сьвятых біскупаў Хрызастома⁴⁾, Амброза⁵⁾, Станіслава⁶⁾ ды іншых, якія зусім не *зважалі* на цэзараў, каралёў і магнатаў, рабілі тое, што паводле Бога і сумленьня належала іхнай уладзе. Вера ёсьць дарам Божым, але каталіцкая, а не схызматычная і не гаратычная, бо прызнаўшы, што вера адшчапенская ёсьць дарам Божым, мусілі б прызнаць, што кожнае гарэзы блузьнерства ёсьць дарам Божым. Навуку Сь[вятога] Паўла, якім мае быць біскуп⁷⁾, заўсёды нашу ў памяці, таму і ў сьціпласьці Духа жыву, але ж калі на мяне схызма гвалтоўна наступае, рады ня рады, правам бараніцца мушу. Значыць ім можна ўніятаў тапіць, секчы. Некалькі гадоў таму кіяўляны ўтапілі вялікага чалавека ігумена выдубіцкага айца Антона⁸⁾. Летась казакі ў Шаргарадзе протапапа засеклі за тое, што ўніятам быў⁹⁾. А нам не да твару бараніцца ані бяспраўствам, як яны, ані правам. На соймах крык усчыняюць ня толькі на Вунію, але і на ўсё духавенства абраду рымскага, каб жа і тое прынізіць ды зь дзяржавы выдаліць. Фальшы звыкла на праўду голас узвышаць, што добра відаць на Госпадзе Хрысьце, князю спакою, калі Ён на сьвецце быў, і на слугах Ягоных, нашчадкаў якіх тое самае спатыкае¹⁰⁾. Ня дзіўна, бо ня можа слуга быць большым за Гаспадара свайго, гэтае ж Госпад казаў. Магілеўцам царквы даўно адамкнёныя, няхай у іх Г[оспаду] Богу моляцца, маюць добрых сьвятароў каталікоў, асобнай жа царквы на іхнае блузьнерства схызматычнае ўладай сваёю выдзяліць не магу, каб жа мне загадаў найвышэйшы пастыр Папа Рымскі альбо легат ягоны, а інакш быў бы вінаваты перад Богам і сумленьнем маім каталіцкім. Што маскаль ваявода калускі піша да п[ана] капітана Сярпейскага, націскаючы, што ў дзяржаве Я[го] К[аралеўскай] М[іла]сьці царкваў каталіцкіх

8) Антон Граковіч, у 1605-1609 гг. дьякан віленскі, з 1618 г. ігумен выдубіцкі, афіцьял мітрапаліта ў Кіеве. Выцягнуты казакамі ноччу 23.02.1618 г. з ложка і ўкінуты ў палонку на Дняпры.

9) Горад на ўкраіне 80км на поўдзень ад Вінніцы (былое Брацлаўскае ваяводзтва). Шаргарадзкі дэкан Мацей пасечаны на сьвята Ўсьпеньня (15.08.1621 г.) казацкім аддзелам, які рухаўся пад Хоцін да злучэньня з войскам Рэчы Паспалітай.

10) Ян 15: 20

uciażaiac, iż w Państwie J.K.Mści cerkwi catholickich nie ustępią na nabożeństwo Schyzmatykom, y to nie dziw Moskwie mówić, oni by radzi, żeby y wszystkie Rzymskie cerkwie schyzmatykom były ustąpione. Lecz słuszna li to dla niepewnego pokoiu politycznego czynić katolikom, łąсно uważać. Ustąpiono przed kilka dziesiąt lat Ryżanom Heretykom (polityce wygadzaiąc) kilka kościołów głównych katolickich, a iedną cerkwię naszą¹¹⁾, iako się to powiodło, na oko widzimy. Przez co grzeszono, przez toż od Boga za czasów naszych pomsta dopuszczona, tegoż się spodziewać y po drugich odszczepieńcach, ieśli odniosą skutek z pobłażenia katolickiego (albo raczey) *etc. etc.* Połoczanie moi mieszczenie od postawienia Smotrzyckiego przez cały ten rok przyszły, z wielkim zbrodniem porozumiawszy się, klóчили, nic nie dbaiąc o zwierzchność Boga y Pomazańca Iego, teraz za doyciem przymierza z Turkiem¹²⁾ upadło im serce, niemal wszyscy mieli by się do pokoiu ze mną pierwszego, lecz kilku buntowników, mianowicie Piotr Wasylewicz¹³⁾, Stephan Affanasowich y kilku nieznacnych buntuią ich y zmacniaią, aby w uporze stały. Jeśli się do W.M.M. uciekną, nie racz że im W.M. wiary dawać, ale ich tak racz W.M.Moy M.Pan odprawować, iako iawnych buntowników. Sprawy moie, które się u sądów K.I.M. przytoczą, Miłościwy Dobrodzieju, łасце W.M. y patronstwu z samym sobą jako naypilniey zalecam W. Mści Mego M.M. Pana y Dobrodzieia.

Z Połocka 21 Januar Roku 1622.

O Nowogrodzie Wielkim czytam w Kronikach Moskiewskich, że około roku 1460 poddał się był dobrowolnie pod Króla I. Mści S. pamięci Kazimierza¹⁴⁾, y Władyka Nowhorodzki oddał był posłuszeństwo Metropolitowi Kiowskiemu Hrehorowi¹⁵⁾, od Papieża Rzymskiego Piusza Wtórego¹⁶⁾ poświęconemu, czym się

11) Пэўна маецца на ўвазе царква Сьв. Міколы ў Рызе, што належала да полацкай епархіі. Зачыненая ў 2-й палове XVI ст., начыньне аддадзенае лютаранам.

12) Перамога пад Хоцінам войска Рэчы Паспалітае на чале зь Янам Каралем Хадкевічам над войскам турэцкага султана Асмана II. Замірэньне падпісана 09.10.1621 г.

13) Згаданы Пётра Васілевіч быў удзельнікам змовы супраць Я.Кунцэвіча і каралеўскім судом за супрацьпраўную дзейнасьць асуджаны на сьмерць.

схізматыкам для службы не перадаюць. Ня дзіўна, што Масква гэтак кажа, яны б узрадваліся, каб і ўсе рымскія цэрквы схізматыкам саступілі. Але ці слушна гэта каталікам рабіць дзеля няпэўнага палітычнага спакою зразумець лёгка. Аддадзеныя былі некалькі дзесяткаў гадоў таму гаратыкам рыжанам (палітыцы дагаджаючы) некалькі галоўных каталіцкіх касьцёлаў і адна нашая царква¹¹⁾, да чаго прывяло гэта бачым на [ўласныя] вочы. Праз тое, як зграшылі, праз тое ж у нашым часе ад Бога помсту дапусьцілі, таго ж можна чакаць і пасья іншых адшчапенстваў, калі вынік дасягнуты (што хутчэй за ўсё), праз паблажлівасьць каталіцкую *i.e.d. i.e.d.*. Месьцічы мае палачаны ад прызначэньня Сматрыцкага, паразумеўшыся зь вялікім злачынцам, цягам усяго мінулага году сварыліся, зусім ня дбаючы аб зьверхніцтве Бога й памазанца Ягонага, цяпер жа з дойсцем прыкладу з туркам¹²⁾ упалі сэрцы іхныя, і амаль усе хацелі б насамперш замірэньня са мной, толькі некалькі бунтаўнікоў, менавіта Пётра Васілевіч¹³⁾, Сьцяпан Апанасовіч і некалькі нязначных падбухторваюць іх і ўмацоўваюць, каб упарта трымаліся. Калі зьвернуцца да В[ашай] М[іласьці], будзь ласкавы не давай ім, В[аша] М[іласьць], веры, але загадай адаслаць іх В[аша] М[іласьць] мой м[іласьцівы] пан як выразных бунтаўнікоў. Sprawy мае, якія ў судах К[араля] Я[го] М[іласьці] разглядаюцца, міласьцівы дабрадзею, ласцы В[ашае] М[іласьці] й заступніцтву В[ашай] М[о]сьці м[айго] м[іласьцівага] пана й дабрадзея з самім сабой старанна даручаю.

З Полацку 21 студзеня 1622 году.

Пра Ноўгарад Вялікі чытаю ў маскоўскіх хроніках, што каля 1460 году самахоць прыняў падданства Я[го] М[іла]сьці Сь[вятой] памяці караля Казіміра¹⁴⁾, і ўладыка ноўгарадзкі послух склаў мітрапаліту кіеўскаму Рыгору¹⁵⁾, высьвячанаму папам рымскім Піем Другім¹⁶⁾. Чым быў вельмі абражаны

14) Казімір - вялікі князь літоўскі (1440-92), кароль польскі (1447-92). Актыўна падтрымліваў Ноўгарад і Цьвер у іхным змаганьні з Масквой.

15) Рыгор Баўгарын - мітрапаліт кіеўскі (1458-73), высьвячаны канстантынопальскім патрыярхам Рыгорам Мамасам і зацьверджаны папам Піям II.

16) Пій II - папа рымскі (1458-64), ініцыятар крыжовага паходу дзеля вызваленьня Канстантынопаля, захопленага туркамі ў 1453 г.

Ліст архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча

bardzo obraziwszy Iwan Wasilewicz¹⁷⁾, dziad Tyranów, z wielką potęgą przyciągnawszy, wszystkich Nowogrodzian wysiec kazał, dając tę przyczynę, iako w tychże Latopisach Moskiewskich opisuie, że się, prawi, byli polatynili, y od tego czasu znowu Moskiewski Hospodar opanował Nowhorod, Pskow¹⁸⁾ y insze włości, a nie sami się oderwali te miasta, y owszem chcieli byli zostawać w uniey, lecz im posiłku z Litwy y Polski nie dodano. Tom ukazać gotów każdemu na każdym placu.

Wści Mego M. Pana y zwykłego Dobrodzieja sługa y Bogomodlec Iozaphat Kuncewicz Archiep. Połocki¹⁹⁾.

17) Іван III Васілевіч (22.01.1440-27.10.1505) - вялікі князь маскоўскі (1462-1505), дзед Івана IV Васілевіча Жаклівага.

18) Маюцца на ўвазе падзеі 1471-1478 гг., калі, не атрымаўшы падтрымкі ад ВКЛ, сканала Ноўгарадзкая рэспубліка, захопленая маскоўскімі войскамі Івана III.

да канцлера ВКЛ Лявона Сапегі ад 21.01.1622

Іван Васільевіч¹⁷⁾, дзед тырана. Зь вялікім войскам прыйшоўшы, усіх наўгародцаў пасекчы загадаў, падаючы за прычыну тое, як у тых самых маскоўскіх летапісах напісана, што яны амаль злацініліся, і з таго часу зноў апанаваў гаспадар маскоўскі Ноўгарад, Пскоў¹⁸⁾ і іншыя воласьці, а не самі тыя гарады адарваліся, і наадварот хацелі заставацца ў Вуніі, але падтрымкі ім зь Літвы й Польшчы не далі. Тое ўказаць гатовы кожнаму на кожным месцы.

В[аша]ці майго м[іласьцівага] пана і заўсёднага дабрадзея слуга й багамалец Язафат Кунцэвіч архіб[іскуп] полацкі¹⁹⁾.

19) Тэкст ліста пададзены паводле артыкулу: П.И.Жукович. О неизданных сочинениях Иосафата Кунцевича // Известия отделения русского языка и словесности Императорской Академии Наук, 1909, Т. XIV, Кн.3, С-Петербург, 1910, сс.228-231.

Przewielebny w Bogu Oycze Archi Episcopie Połocki.

1. Nieradbym się z Waścią wdawał w pisma y *kontencye* iakie, a widzę, że Wść *tenax*¹⁾ iesteś *Opinii* swey, y naywiększymi racyami nie dasz się od niey odwieść, ale żebyś Wść przecie nie tryumfował, *qui tacet consentire videtur*²⁾; rad nierad muszę na nieuważny list Wści odpisać. Prawda to, żem sam *Autorem* tey Uniey, bo y opuścić nie godzi się, y nigdy mi to na myśl nie przychodziło, abyście Wść takimi gwałtownymi postępkami ludzi do Unii przywozić mieli, bo y sam Pan Bóg wzywa do siebie wszystkich: *Venite ad me omnes*³⁾ etc, ale gwałtem przymuszonych sług nie potrzebuie, y nie przyjmuie. A toście Wść już Naród Moskiewski do *pertynacyi* y odstępstwa przysięgi Królewiczowi Jmci uczynioney przywiedli y przymusili. Trudno tego *negować*, bo listy od nich do Panów y Rad Koronnych W. X. Lit. pisane to świadczą. Pod czas Tatarskiey expedycyi, żem przestrzegał pisaniem mym do Wści pokoju pospolitego, *suadebat illa sententia: frustra sunt arma foris, nisi sit concordia domi*⁴⁾, którey *res prosperae poscunt, adversae exigunt, Qua praesente res parvae crescunt, absente maximae dilabuntur*⁵⁾. A z warcholenia się Wści ze Schizmatykami czego inszego się spodziewać (zwłaszcza pod ten czas, kiedy Oyczyzna większą część mocy y siły swey *extra limites*⁶⁾ przeciwko nieprzyjacielowi Bożemu wyprowadziła), tylko wewnętrzney niezgody, domowego niepokoju, konfuzyi pułków przy Królewiczu Jmści w obozie będących, a potem (uchoway Boże) przystępu do nas poganinowi, *Qui tot calamitatibus et discordiis Graecorum et Christianorum formidabilis Imperii sui firmavit et dilatavit solium*⁷⁾. Alboż nie były y nie są głosy pospólstwa nierozsądnego, że wolą Turkowi się poddać, niż takową *oppressę* w religii y nabożeństwie swoim ponosić? I teraz niezmyślane pogroźki Kozackie przywiodły mnie do prośby y napomnienia Wści, aby Wść *akkomodując* się czasowi, pamiętał na owo *festina lente*⁸⁾, bo listy są od Kozaków pełne *minarum*⁹⁾, pełne dla zbytney skrętności Wści, Maiestatu y Bożego y Pańskiego zniewagi, którym ia wierzę bardziej, y wszyscy *quibus interest*¹⁰⁾ mieć pieczę o Rzeczpospolitey, niż tym trzem powinnym Wści, bo *una hirundo noc facit ver*¹¹⁾. Przy Wści mogą to mówić, co Wści *ad palatum*¹²⁾, a w towarzystwie *ulula cum*

Nie radbym z Waszą Przewielebnością wdawać się w listowanie i spory, lecz widząc, iak upornie trwacie w zdaniu swoim i że żadne uwagi odprowadzić Was od niego nie potrafią, zaynduię się mimowolnie zmuszonym na bezzasadne pismo Wasze odpowiedzieć. Nie zaprzeczam, że ia sam przykładałem starania koło Unii i porzucić go byłoby rzeczą nierozumną, lecz nigdy mi na myśl nie przyszło, żeby Wasza Przewielebność miała zamyślić ludzi do niey przyprowadzić tak gwałtownymi sposobami. Najwyższy przywołuie do siebie wszystkich łagodnie: „Przychodźcie do mnie wszyscy i t.d.”, lecz niewolników gwałtem przywleczonych mieć nie chce i nie przyjmuie. Wyście tą nieprzezorną gwałtownością poduszczyli, i że tak rzekę, przymusili naród Ruski do opierania się i do odrzucenia uczynioney Jego Królewskiej Mości przysięgi (ściąga się to do odpadnienia Moskwy od obranego przez siebie na Króla Władysława). Trudno Wam zaprzeć się tego, bo Was przekonywują podane od nich na piśmie naywyższym urzędnikom Polskim i Litewskim skargi.

Chyba Wam niewiadomem iest mruczenie ludu nierozważnego, który się daie słyszeć z tem, iż wolą być w poddaństwie Tureckiem, niż cierpieć taki ucisk wiary i nabożeństwa swego.

АЎТЭНТЫЧНЫ

*lupis, si socius esse cupis*¹³⁾. Boreckiego y Smotrzyckiego, że kilku Czerńców y Kiyowskicy szlachty nie przyimuie, ieszcze to nie *conclusio contra Manichaeos*¹⁴⁾, ieszcze nie dokument na przekonanie Syzmatyków. A to y teraz ta prośba ich była do Króla Jmci nie od kilku Czerńców Kijowskich iako Wść piszesz, ale od Wszystkiego Woyska Zaporoskiego, aby Boreckiego y Smotrzyckiego na tych Władcytwach zachowano, a Wści y drugih odrzucono. O Deklaracyi Sahaydacznego mogę rzec: *Verba sunt pamphila*¹⁵⁾, y o tych, co to Wści twierdzą: *ero in ore ipsorum Spiritus mendax*¹⁶⁾, y o Wści *levis est qui facile credit*¹⁷⁾: bo rzeczą samą się inaczej z listów pomienionych okazuje, których Wści kopie posyłam. Azaż y na Seymach nie miewamy trudności oto od wszystkiey Ukrainy, od wszystkiey Rusi, nie od kilku ieno Czerńców?

2. Nie dosyć na tem, na Kommisyę od Króla Jmci złożoną Kozacy w Kijowie czekaia, ale *hoc opus, hic labor est*¹⁸⁾, ieśli co dobrego na niey sprawią. A iż ieszcze *eventus*¹⁹⁾ tey Kommissyi *in spe*²⁰⁾, które zowia *incerti boni nomen*²¹⁾, szkoda przed niewodem ryby łowić, a *per consequens*²²⁾ przykrym na nie następowaniem od požadaney zgody y powinności Króla posłuszeństwa odwodzić. Śmiesz y to Wść pisać, chybaby kopie listów moich do Wści niechających miały pobudzić do tego. O *Pater*²³⁾ — nie Wści to rzecz być cenzorem pisania moiego, którym za pomocą Bożą dotąd tak szafowałem, żeby nieprzyjaciel miał z czego obaczyć y poprawić, y luboby te kopie listów moich do Syzmatyków dostały się, iestem tego pewien, że te same wyświadczyłyby, że ani Król JMśc, ani Senatorowie, ani Rzczplita daia przyczyny do takowego które są od Syzmatyków na pomienione Stany narzekania, ale Wści *abusus*²⁴⁾ Zwierzchności. Wści postęпки bardziey *ambicyą et privato odio*²⁵⁾, niż *fraterna charitate*²⁶⁾ rządzące się, *invita Sacra Regia Maiestate, invita, imo prohibente Republica*²⁷⁾, powodem są y podnieta niezgodnych iskierek, które *minantur nobis omnibus vel summum vel extremum incendium*²⁸⁾.

3. Y to Wść piszesz, że „na nich polityka *respektuie*”, a ia przydam: Y Rzczplita, bo z ich posłuszeństwa więcey Rzczplitey, niż z Unii Wści zaczym *interest*²⁹⁾, aby tu Wść władzę y powinność swoia Pasterską z wolą Króla JMci, z wolą Rzczplitey znosił, którą władza Wści tak iest *limitata*³⁰⁾, że iey *rezolucya* na to, co się z pokojem y Pożytkiem Rzczplitey nie zgadza, *Crimen laesae Maiestatis*³¹⁾ może

СФАЛЬШАВАНЫ

Podług Waszych wyrazów są to tylko niektóre mnichy z eparchii Boreckiego (Metropolity Kijowskiego) i Smotryckiego, (Arcybiskupa Połockiego) i kilku z szlachty Kijowskicy, co się Unii sprzeciwiaia. Lecz prośba Królowi podana nie iest od kilku czernców, ale od całego woyska Zaporozkiego z żądaniem, żeby Boreckiego i Smotryckiego w ich eparchiach potwierdzić, a Was wraz z drugimi oddalić.

Biada temu, kto iest lekkowiernym; okoliczności te wcale inaczej się pokazuią w wyżej wspomnianych skargach. Na seymach zaś, czyż mało odbieramy w tey mierze skarg od całej Ukrainy i od całej Rusi, nie od niektórych tylko czernców?

Nie dosyć natem, że Kozacy oczekuią w Kijowie rozstrzygnięcia w tey rzeczy naznaczoney od Króla Kommissyi, lecz o to idzie czy ta się też i uda pomyślnie! Skutki rozstrzygnięcia tey Kommissyi pokazuią nam tylko nadzieię nieznanego dotąd ieszcze dobra; nierozsądkiem zatem iest przerywać zgubnym gwałtem tyle požadana zgodę, a tem samem i należące się Królowi posłuszeństwo.

Wy, nadużyciem swoiey władzy i swojemi postępkami, powodowani raczej próżnością i prywatną nienawiścią, aniżeli miłością ku bliźniemu w brew świętey woli a nawet w brew zakazu Rzczplitey, byliście przyczyną i podżogą tych niebiespiecznych iskierek, które wszystkim nam zagrażaią pożarem bądź bardzo zgubnym, bądź też wszystko trawiącym;

Wy piszecie, że i polityka ma ku nim obróconą uwagę; a ia dodaie, że nietylko polityka, lecz i rząd, bo z ich posłuszeństwa większe dla kraju wynikaia pożytki, a niżeli z Waszey Unii. Zaczem powinniście Wy władzę swoia i powinność swoia pasterską stosować do woli Królewskicy i do zamiarów rządowych, wiedząc że władza Wasza iest ograniczona, i że pokuszenie się Wasze na to, co spokojności i pożytkowi społeczeństwa

АЎТЭНТЫЧНЫ

być śmieie notowana. Dobrze ieden napisał, *ne quid nimis*³²⁾, a drugi, dano kurowi grzędę, a on ieszcze wyższej chce. Kiedy-byś Wść tak w Rzymie albo w Wenecyi postępował, zda mi się, żeby Wści pokazano, iaki ma być *respectus politicus Reipublicae*³³⁾.

4. „Ja Szymatyków do wiary...” *etc.* Trzeba nawracać y starać się o to, aby był *unus pastor et unum ovile*³⁴⁾, ale *servatis et prudentiae et temporis terminis*³⁵⁾, iako w sprawie, która *a libero arbitrio dependet*³⁶⁾, zwłaszcza w naszey Rzczplitey, gdzie nie służy ono z Ewangeli: *compelle intrare*³⁷⁾. Trzeba do tego, aby ten *zelus* Wści y *desiderium*³⁸⁾ spólnego zgromadzenia fundowało się *super praeceptis charitatis*⁴⁰⁾, która iako Paweł Ś-ty mówi, iest *patiens, benigna, non aemulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quaerit, quae sua sunt, non irritat, non cogitat malum, omnia sustinet etc.*⁴¹⁾ Ale podobno pochyliło się toru tey nauki Pawła Ś-go, dlatego nie dziw, że y ci, którzy byli pod posłuszeństwem Wści, z Władzy, Wści odstępują, wszak tak mówią, *non minor est virtus, quam quaerere parta tueri, Illis casus inest, hic erit artis opus*⁴²⁾, która w takiey sprawie najpewniejsza iest, iako Seneka mówi: *Qui vult regnare languida, regnet manu*⁴³⁾, a nasze przysłowie: iedno minąć, drugie zwinąć, bo *violentia imperia nemo retinuit diu*⁴⁴⁾.

5. I o tym „niebezpieczeństwie zdrowia” Wści może się mówić: *nemo laeditur nisi a se ipso*⁴⁵⁾. Trzeba się okazyi wystrzegać, y *temere*⁴⁶⁾ nie wdawać w niebezpieczeństwo. *Qui amat periculum, peribit in eo*⁴⁷⁾, osobliwie gdzie o Religię chodzi. Przełożeni *mille expositi sunt fulminibus*⁴⁸⁾, że słusznie o ich niebezpieczeństwie Horacyuszów wiersz mówi *Saepius ventis agitatur ingens pinus et celsae graviore casu decidunt turres, feriuntque summos fulmina montes*⁴⁹⁾ a złego nie chronić się razu, iest umyślnie szukać zguby samego siebie.

6. „Acz powinienbym Biskupów...” *etc.* Naśladować Biskupów Świątych w cierpieniu, prześladowaniu o Chwałę Bożą, iako Chryzostoma y innych, iest rzecz godna pochwały; ale y to nie mniejsza naśladować ich w świątobliwości, w nauce, w cierpliwości, w przykładzie dobrym. Przeczytaj Wść wszystkich Biskupów S. żywoty, przeczytaj wszystkie Chryzostoma S. księgi, a nie znajdziesz Wść o *persekucyą, o exilium*⁵⁰⁾ iego, o zamordowanie Kapłanów pobożnych żadney *protestacyi: obdukcyi, intromissyi, expulsyi, pozycyi* na Seymikach, na Seymach, ani w Antiochyi, ani w Konstantynopolu, tylko

СФАЛЬШАВАНЫ

iest przeciwnem, sprawiedliwie może być poczytanem za naruszenie Majestatu. Gdybyście Wy się odważyli na co podobnego w Rzymie abo w Wenecyi, zapewneby Was tam nauczyle, ile trzeba baczości mieć na położenie lub zamiary polityczne Rządu. Piszecie o nawracaniu do wiary odszczepieńców i t.d.; w samey rzeczy trzeba pomyśleć o ich nawracaniu, starając się o to, żeby była iedna owczarnia i ieden pasterz; lecz w tem trzeba postępować rozsądnie, stosując się do okoliczności czasu, ile w rzeczy zawisley od swobodnego przyzwolenia zwłaszcza w oyczyźnie naszey, gdzie bynaimiey nie służy owa sentencya: „przymuszay ich wchodzić, *coge intrare!*”³⁹⁾ Trzeba żeby ta nasza gorliwość i żądanie powszechnego ziednoczenia zasadały się na prawidłach miłości, podług wyrazów Św. Pawła;

lecz widać, żeście Wy oddalili od nauki tego apostoła: zaczem też i nie dziw, że pod władzą Waszą zostaiący wyszli z należącego się Wam posłuszeństwa.

Co się tyczy niebezpieczeństwa życia Waszego, można powiedzieć; każdy sam przyczyną biedy swoiey. Trzeba korzystać z pomyślnych okoliczności, lecz nie poddać się nierozsądnemu uniesieniu; osobliwie kiedy idzie o wyznanie wiary, wtedy naczelnicy wystawieni bywaią na niezliczone niebezpieczeństwa.

Ja obowiązany iestem, mówicie, naśladować biskupów i t.d; naśladować świętych biskupów w cierpieniu, w chwale Bożey, np. Złotoustego (Chryzostoma) i innych wielkich pasterzów iest rzeczą chwalebnią; lecz naśladować ich także trzeba i w pobożności, w nauce, cierpliwości i w dawaniu dobrych przykładów. Przeczytajcież żywoty wszystkich pobożnych biskupów, przeczytajcież wszystkie dzieła Złotoustego, nie znajdziecie w nich ani skarg, ani protestacyi, ani iedney wzmianki procesów, zatargów albo świadectw sądowych, ani pozwów do sądu Antyochańskiego lub Carogrodzkiego o prześladowanie, o osobiste (z

АЎТЭНТЫЧНЫ

to, co na rozmnożenie Chwały Bożey, na pozyskanie dusz ludzkich, na ubłaganie ku sługom Bożym rozniewaney Eudoxyi należy. *Secus vero*⁵¹⁾ Wści: pełne ziemstwa, pełne Grody, pełne Trybunały, pełne Ratusze, pełne Kancellarye pozwów, skarg, narzekania, czym podobnieysza nie Unię utwierdzić, ale *discordię*, y naywiększy związek *charitatis*⁵²⁾ rozerwać. Pełno kłopotów y poswarków na Seymach y w każdym kacie.

7. „Ize Stanisławem Świętym...” *etc.* Kiedy kto może swą śmiercią chwały Boga Wszechmogącego przyczynić, nie żal gardło y zdrowie odważyć; ale bez pożytku lepiej być *Konfessore*m niż Męczennikiem. Tak Apostołowie Święci, Piotr y Paweł y inni Święci czynili, nie chcieli przy nauce Chrystusowej bez pożytku w duszach ludzkich zdrowia swegołożyć. Nawet Chrystus Pan przed tłuszcą, która go ukamienować chciała nim ieszcze był czas przyszedł *redemptionis nostrae*⁵³⁾ schronił się. *Tu quoque fac simile, et recordare, ne sit Discipulus supra Magistrum*⁵⁴⁾. Proste przysłowie, ale prawdziwe: *Vir fugiens iterum pugnabit*⁵⁵⁾.

8. „Nie *respektowali* na Cesarze, na Króle...” *etc.* I na tych Bóg Wszechmogący *respektować* każe, *nam qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: omnis enim potestas a Deo est*⁵⁶⁾. I dlatego sam Chrystus mówi: *reddite quae sunt Caesaris, Caesari; et quae sunt Dei, Deo*⁵⁷⁾. Trzeba tedy y Wści y każdemu pamiętać, *salvo iure Dei, ut Regis ad arbitrium totus componatur orbis*⁵⁸⁾.

9. „Wiara dar Boży, ale *Katholicka*, nie *Syzmatycka*...” *etc.* Nie bez przyczyny Paweł Święty do tych słów: *fides donum Dei*⁵⁹⁾ nie przypisał: *katholicka*, bo któż wie, *an amore vel odio dignus sit?*⁶⁰⁾ Gdyż iako Pismo Święte mówi: *multi sunt vocati, pauci electi*⁶¹⁾. Nie bez przyczyny y to, że nie *exkludował* Syzmatyków, bo *Spiritus Domini, qui est donum Dei altissimi, ubi vult, spirat*⁶²⁾. Co to przeciwko woli Iego przyniewalać do wiary zgromadzenie iakie, iest na podobieństwo onego, który rzekł: *Ponam sedem meam in aquilone, et similis ero Altissimo*⁶³⁾. Zowie się y dla tego wiara darem Bożym, do niey bowiem nie przystępnie żaden, iako sam Chrystus powiada: *nemo accedit ad me, nisi Pater meus traxerit eum*⁶⁴⁾. Taka *tractio est fides*⁶⁵⁾, bo *accedentem ad Deum opus est credere*⁶⁶⁾. Nazwałem ia tedy tę wiarę darem Bożym, do której Bóg sam Duchem Świętym potarga kogo, a

СФАЛЬШАВАНЫ

urzędu) zrzucenie, o pozbawienie życia pobożnych duchownych; znajdziecie tam tylko to, co pomnaża chwałę Bożą, zbudowanie dusz ludzkich, i ułaskawienie Eudoxii rozniewaney na służebników cerkwi. Obróćmyż się teraz do czynów Waszey Przewielebności: u Was pełne ziemskie sądy, pełne magistraty, pełne trybunały, pełne ratusze, pełne biskupie kancellarye pozwów, processów, protestacyy; czem nie tylko Unii utwierdzić niepodobna, lecz nawet i ostatni w społeczeństwie związek miłości się roztarga, i seymy i wszelkie urzędy napelniaią się niezgodą i kłótniami.

Piszecie, że oni (apost. i gorliwcy bozi) nie uważali ani na Króla, ani na Cesarza i t. d. I owszem! uważać ich trzeba podług Wszechmocnego Boga: „Kto się sprzeciwia władzy, sprzeciwia się Bożemu rozkazowi: bo wszelka władza od Boga iest”. Dlatego i Chrystus powiedział „Dajcie Cesarzowi co iest Cesarza, Bogu, co iest Boga!” Przy tem tak Wy, iak i każdy pamiętać powinniście, że każdy naród zachowując zakon Boży, winien posłuszeństwo woli Panującego.

nie heretycką ani schyzmatycką, bo *Ecclesiam extra*⁶⁷⁾ iako *non Acceditur ad Deum*⁶⁸⁾, tak *nulla datur fides*⁶⁹⁾, y dla tego, że ludzkie w tey mierze staranie próżne. Sam Pan Zbawiciel rzekł: *oportet fieri haereses*⁷⁰⁾, a na drugim mieyscu: *sinite crescere usque ad messem*⁷¹⁾; toć iey podobno JMśc X. Archi Epp. Połocki nie wykorzeni, ta sprawa, to dzieło, iako Psalmista mówi: *haec mutatio dexterae Excelsi*⁷²⁾. Przydzie on sam choć o godzinie dziesiątey y rzecze: *ite et vos in vineam meam*⁷³⁾.

10. Naukę S. Pawła iaki ma bydź Episkop, nie dosyć mieć na pamięci, trzeba y naukę samego Chrystusa, który nam zaleca pokoy, gdy mówi: *pacem relinquo vobis: diligite vos ad invicem*⁷⁴⁾; który mówi: *discite a me*⁷⁵⁾, nie cudów czynić, nie uzdrawiać chorych, nie wskrzeszać umarłych, ale czegoż Panie? — *quia mitis sum ac humilis corde*⁷⁶⁾. Bo Przełożony, który tych trzech powinności nie postrzega, *etiamsi linguis hominum et angelorum loquatur, etiamsi noverit misteria, et sciat omnem scientiam, etiamsi habuerit fidem, ita ut montes transferat, etiamsi in cibos pauperum distribuat omnes facultates suas, insuper etiam si corpus suum tradiderit ad varia tormentorum genera; nihilominus factus est sicut aes sonans, aut cymbalum tinniens*⁷⁷⁾.

11. „Acz gdy na mnie Schizma następuje gwałtownie, rad nierad bronić się muszę...” *etc.* Zaprawdę nie tak nas Chrystus nauczył, który *dum esset ductus tanquam agnus ad Victimam*⁷⁸⁾, mając zastępy Aniołów na obronę zdrowia swego gotowych, *orabat pro persecutoribus: Domino ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt*⁷⁹⁾. Tak y Wśc masz czynić: *nam omnia prius experiri consilio, quam armis, sapientem decet. Consilium autem in tribulationibus et persecutionibus*⁸⁰⁾ iest upokorzenie się przed Bogiem, iako Psalmista mówi: *Ego autem cum mihi molesti essent, induer bar cilicio et humiliabam animam meam ieiunio*⁸¹⁾; nie tak ostre pisząc listy do miast Króla JMci, grożąc, odpowiadając, iako Wśc czynisz, nie czynili tego Apostołowie i inni Święci.

12. „Więc im wolno Unitów topić, ścinać...” *etc.* I onym tego nie godzi się, bo przykazanie Pańskie surowy na taki *excess* wydało wyrok, a to i Wści rzeczono: *vos autem non sic, mihi vindicta, et ego retribuam*⁸²⁾. Iak wiele Apostołów, iak wiele uczniów Pańskich, iak wiele Chrześcian różnym śmierci rodzajem naukę y wyznawanie Boga ukrzyżowanego gardłem zapieczętowało y potwierdziło: a przecież ani za Nerony, ani za Tyberysusze, ani za Dioklecyan y żadna skarga y

„Lecz iezeli, piszecie, nieprawowierni na mnie zuchwale następują, to ia mimowolnie przymuszony iestem bronić się i t. d.” zaiste nie tak uczył nas Chrystus; on prowadzony iak owca na zabicie, mając do obrony swoiey orszak aniołów, modlił się za swoich prześladowców; tak i Waszey Przewielebności należy postępować. Powinnością mądrego iest wprzód używać wszystkich sposobów rostroponości, niż chwycić się oręża:

nie pisać uszczypliwych listów do naczelnictwa Jego Król. Mości, nie odpowiedzieć z groźbami, tak iak Wy czynicie; apostołowie i inni święci nigdy tak nie postępowali.

Dodajecie: „że wam wolno Uniatów topić, głowy im rąbać i t.d.”; nie tak z nimi postępować należy się dla tego, że ewanieliia Pańska srogi daie wszystkim mścicielom zakaz, który i do Was się ściaga: „Moia iest zemsta, mówi Pan, ia będę nagradzał”. Iluż apostołów, iluż nauczycielów Pańskich, iluż chrześcician, co życiem swoim zapieczętowali cześć Ukrzyżowanego Pana, co za nią nayokropnieysze męki ucierpieli! Jednak ani na Neronów, ani na Teberysuszów, ani na Dyoklecyanów

protestacya w Piśmie Świętym nie nayduie się, y owszem *ibant gaudentes a conspectu Consilii, quia digni facti sunt contumeliam pro nomine Christi pati*⁸³⁾.

13. „Na Seymie nie tylko hałasy czyniono na Unię, ale y na wszystkie Duchowne nabożeństwa Rzymskiego...” *etc.* Któż temu przyczyną? — ieno Unia. *Vobis haec debetur scena*⁸⁴⁾. Kiedy na sumienie ludzkie następować gwałtem, kiedy Cerkwie zamykać, aby ludzie bez nabożeństwa, bez Chrztu, bez Sakramentów iako poganie iacy byli, kiedy *licentiosius*⁸⁵⁾ pomknąć łaski y Przywileiu Króla JMci, to bez nas: kiedy za pomienionym postępkem zamieszanie w ludziach *mitygować*, to nami dziurę zatkać: zaczym rozumie strona przeciwna, że y my z wami *konspirujemy* się na sumienia ludzkie y na poruszenie pokoiu pospolitego, co nigdy nie iest, dosyć na tym, że Wśc z nami w Unii. Mielibyście też WMśc sam przez się *Spartam, quam nacti estis, ornare*⁸⁶⁾, a nie podawać nas na publiczną *invidyę*, a samych siebie w niebezpieczeństwo y wielką zniewagę u ludzi.

14. „Toćby y tę opuścić, y z Państwa wyprowadzić...” *etc. Absit tanquam scelus a Patria nostra!*⁸⁷⁾ Dawno w tych Państwach zasiedziała S. wiara Rzymska Katolicka, y póki *aemulam*⁸⁸⁾ nabożeństwa y posłuszeństwa Oycu Świętemu nie miała, sławna była, y domowa, y u postronnych narodów zgoda y potęga. Teraz iakąś *litigiosam et contentiosam consortem*⁸⁹⁾ przyjęła do siebie w towarzystwo, dla której na każdym Seymie, na każdym publicznym zgromadzeniu, na każdym posiedzeniu prywatnym, *multas calumnias et detractones patitur*⁹⁰⁾. Raczey bym tedy rozumiał *ex re Reipublicae*⁹¹⁾ z tą warchorliwą towarzyszką *divortium*⁹²⁾ uczynić, by y my nigdy takich warcholów nie mieli *in Republica*⁹³⁾, iako nam ta miła Unia przyniesła.

15. „Nie dziw, że na sług Iego następują, bo y Chrystus sam prześladowanie cierpiał...” *etc.* Prawda niedziw! y owszem, ta iest sług Boskich powinność, aby *ad imitationem Capitis sui*⁹⁴⁾ iako mówi Augustyn Święty: *sustineant flagella, probra, irrisiones, nullum vitent periculum, nullum abhorreant supplicium*⁹⁵⁾. Ale ten, co cierpi, iako Ambroży Święty mówi, ma byđz *qui nihil rapuerit, nullum violentus oppresserit, nullius sanguinem fuderit, qui legibus nihil debeat*⁹⁶⁾: żeby mógł rzec

niemasz w świętych pismach ani iedney z ich strony skargi lub sądowych protestacyy, tylko iest: „odszedłem, raduiąc się od oblicza sądu, iako godnym uznany nieczeseść przyiać za imie Pana Jezusa”.

Jeszcze piszecie: „na seymach podnoszą głosy szkodliwe nietylko Unii, ale całemu prawowiernemu Rzymskiemu duchowieństwu i t.d.” Któż temu winien? Iedna Unii przyczyną iest wszystkich tych nieszczęść. Kiedy gwałt czynicie sumieniom ludzkim, kiedy zamykacie cerkwie, żeby ludzie bez nabożeństwa, bez obrządków chrześcijańskich, bez świętości zginęli iak niewierni, kiedy samowolnie na złe używacie miłości i poważania Króla Jmci, to w tem obchodzi się bez nas; lecz kiedy z powodu nieforemności powstaie w narodzie niespokojność, którą uśmierzyć trzeba, wtedy nami dobrze drzwi zatkać. Dla tego też i przeciwna strona mniema nawet, iakobyśmy z Wami znowę uczynili ku uciśnieniu sumienia ludzkiego i ku naruszeniu powszechnego pokoiu, czego nigdy nie było! Dosyć na tem, że Wasza Przewielebność z nami w Unii, tey strzeżcie dla siebie, i w powołaniu, którem iesteście powołani, trwajcie spokojnie, a nie wystawiajcie nas na powszechną nienawiść, siebie zaś samego na niebezpieczeństwa i tak wielki przed całym narodem upadek.

„Na nie przyimujących Unii, piszecie daley, wydać rozkaz i wygnać ich z państwa i t.d.” Broń Boże! Niechay się nie dzieie w oyczyźnie naszej tak okropne bezprawie! Dawno w tych państwach zaprowadzoną została Święta Rzymsko-Katolicka wiara, i póki nie miała naśladowniczki nabożeństwa swego i posłuszeństwa dla Oycy Świętego, póty wślawiała się miłością pokoiu i potężnością wewnątrz i zewnątrz państwa; teraz zaś, przyiąwszy w społeczność swoją nieiaką swarliwą i niespokojną przyiaciółkę, cierpi z iey przyczyny na każdym seymie, w każdym narodowym zebraniu, w każdym powiatowym posiedzeniu, mnogie rosterki i spotwarzania. Zdawałoby się lepiej i pożyteczniej dla społeczeństwa uczynić rozbrat z tak kłótliwą towarzyszką, bośmy nigdy w oyczyźnie naszej takich nie mieli rosterek, iakie nam zrodziła ta pięknoabarwna Unia.

bespecznie: *cum loquebar illis, impugnabant me gratis*⁹⁷⁾. Bo kiedy kto choć Chrystusowym zowie się sługą, a w pomienionej nauce znajdzie się winnym, lubo co cierpi, nie może tego rzec, aby iako Chrystusów sługa cierpiał, któremu sprawiedliwość oddaie według zasług jego nagrodę.

16. „Mohilewscy maia, Cerkwie odemknione, niechay się w nich modła...” *etc.* A dla Boga! Co to za prerogatywa! Większa iak Chrystusowa! Chrystus mówi: *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum*⁹⁸⁾: a Wśc chce, aby na słowa Wści *lapides esti Schismaticorum panes fiant*⁹⁹⁾. Może to bydź za łaską Bożą, że y w tych Cerkwiach *inimici eius terram lingent*¹⁰⁰⁾ y dadzą powinną chwałę imieniowi Jego, kiedy Pan Bóg będzie chciał, ale Chrystus Pan nie zapieczętowywał, nie zamykał Cerkwie, iak Wśc czynisz.

17. „Maią kapłanów dobrych...” *etc.* Day Boże, aby ich było dosyć! Ale nie dosyć, że Wśc sam o nich powiadasz, bo *propria laus*¹⁰¹⁾ u ludzi nie ma mieysca, może czasem *affekt* człowieka uwieść, bo *amor et odium nesciunt discernere verum*¹⁰²⁾. Trzeba, żeby obcy widząc *bona opera ipsorum glorificent Patrem, qui in Coelis est, ut sequantur vestigia illorum*¹⁰³⁾. Aleć ia słyszę, iakie Popy Wśc święcisz, z których większe zgorzenie, niż zbudowanie Wści. Y owszem, ten iest defekt wielki, że Wśc Popów dobrych nie wiele macie, więcej ślepych. Iako Pismo Święte mówi: gdy ślepy ślepego wiedzie, obydwu w dół wpadaia; tak Wasi Popi nieukowie w dół ludzi prowadzą.

18. „Cerkwie postępować na bluźnierstwo...” *etc.* Y Cerkwie pieczętować y zamykać, y *kontumelią* bluźniersko kogo obrazić, iest to wielkie odtrącenie od miłości braterskiej y zobopólnej społeczności. Y dlatego Paweł Sw. do Ephezów tak pisze: *Obsecro itaque vos ego vincitus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis, cum omni humilitate et mansuetudine, subportantes invicem in charitate, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis*¹⁰⁴⁾; y do Galatów: *nam si invicem mordetis et comeditis, videte, ne invicem consumamini*¹⁰⁵⁾. Toż pisze do Kolossanów: *et donantes vobismet ipsis, si quis adversus aliquem habet quaerelam, sicut et Dominus donavit vobis, super omnia charitatem habete, quod est vinculum perfectionis*¹⁰⁶⁾. A takaż to *charitas objicere fratribus contumeliam blasphemiae*¹⁰⁷⁾? Podobnież oney, *si dixeris fratri vobis racha, fatue*¹⁰⁸⁾, z których iedne sądem, drugie, podług słów Chrystusowych, ogniem każe. Osądźże Wśc, ieśli

Chrystus nie zapieczętował i nie zamykał Cerkwi...

„Maiąc oni, mówicie, należytych księży i t.d.” Daj Boże, żeby ich było dosyć, lecz to nie dosyć, że Wy sami ich chwalicie: własna chwala zawsze podeyrzana.

Trzeba, żeby innowiercy widzieli dobre dzieła ich, i sławiąc Oycę, który iest na niebiesiech, naśladowali w ścieżkach ich. Atoli ia słyszę, iakich to Wy xięży poświęcacie, to iest takich, od których cerkwi więcej upadku, niż zbudowania zdarzyć się może. Powszecznie Wam zarzucaia, że u Was niemasz należytych xięży, a raczej pełno ślepych: a tak Wasze popy nieuki pociągaią naród w pogubienie...

„Oddawać, piszecie, cerkwie na urąganie i t.d.”; lecz zapieczętować i zamykać cerkwie i urągać się z kogokolwiek iest to zgubne wzruszenie braterskiej jednomysłności i wzajemney zgody.

na taką przyczynę Chrystus rzekł Piotrowi, a w osobie jego innym Przełożonym: *faciam vos piscatores hominum*¹⁰⁹). Ukaż WMŚć kogoś pozyskał, kogoś ułowił tą swoją surowością, ostrością, pieczętowaniem, zamykaniem Cerkwi? Y owszem tych, którzy byli już pod posłuszeństwem Wści w Połocku, odraziłeś od siebie, z owieczek poczyniłeś kozły, a na Rzczplitą prowadzisz niebezpieczeństwo, boday na zgubę nam Katolikom, miasto pociechy żal, kłopoty, trudności. Już się tu nam ta wasza Unia miła dała znać y naprzykrzyła, żebyśmy woleli być bez niej, bo ustawiczne kłopoty, frasunki, trudności ponosim ze strony tej miłej Unii. Piękna zaiste Unia, co ustawiczne warchoły w ludziach i Rzczplitey czyni.

19. „Władza moja czynić mi tego nie pozwala...” *etc.* Większa była władza Pawła S., a przecie, iako to pisze do Korynthian: *in captivitate ipsam redigebatur propter obsequium Christi et amorem fraternum*¹¹⁰), który *in hunc sensum*¹¹¹) mówi: *licet gloriatus fuero de potestate, quam dedit mihi Dominus, hac tamen utor non in destructionem, sed in aedificationem, ne videar vobis gravis, et non existimer tanquam terrere vos*¹¹²). Nie wadzi tedy czasem i z władzą na stronę. *Temporibus mores sapiens sine crimine mutat*¹¹³), a Seneka powiada: *hoc facere, laus est, quod expedit, non quod licet*¹¹⁴); y Święty Paweł: *omnia licent, sed non omnia expediunt*¹¹⁵). Trzebaż tedy to uczynić, *quod tempus, quod occasio, quod res exposcit Ecclesiae et Reipublicae*¹¹⁶); bo strzeż Boże Rzczplitą zgubić, do czego Wść tą swoją ostrością drogę barzo kieruiecie, y Unia wasza nie wiem, gdzie będzie.

20. „Aczby mi Naywyższy Pasterz albo Legat Jego rozkazał...” *etc.* Przeciwić się Naywyższemu Pasterzowi iest Anathema, ale to mówić śmiem, że y Oyciec Święty gdyby wiedział o takim dla Unii Wmściów w Oyczyźnie naszej zamieszaniu, pewnie a nieodmiennie tego, czego się Wść wzbrania, pozwoliłby Wści uczynić. Mamy *exemplar Klemencyi Oycy Św. zgadzający się z Kościołem, który iest matką, nie macochą, gdzie dla dobra pospolitego Państw niektórych wiele rzeczy, które u nas sub peccato mortali prohibentur*¹¹⁵), *dispensować* raczył.

21. „Że Moskwin woiewoda Kaliski...” *etc.* Że tak pisze, nie dziw, bo *trahit sua quisque*¹¹⁸), iako *voluntas*¹¹⁹) tak y *Religio*¹²⁰), a rozum sam nie radzi warcholić się o to, y bronić tego, co się może in

Z tem wszystkim niechay mi Wasza Przewielebność pokaże, kogo-ście Wy pozyskali, kogo-ście ziednali tą swoją surowością, tą srogością, tem pieczętowaniem i zamykaniem cerkiew? I owszem pokaże się, żeście utracili nawet i tych, którzy w Połocku u Was w posłuszeństwie zostawali; z owiec poczyniliście ich kozłami. Wprowadziliście niebezpieczeństwo na kray, a może i zgubę na nas wszystkich Katolików. Zamiast wesela przyczyniła nam Wasza tyle świetna Uniiia kłopotu, niespokojności, niezgody, i tyle nam się stała gorzką, żebyśmy woleli być bez niej, ile z iey to przyczyny cierpimy niepokojie, gorycze i dokucznia. Otóż te to są plody Waszej zachwaloney Unii. Znakomitą zaiste ona iest przyczyną tylu między ludźmi i w kraiu rosterek i niezgodności!

Bo gdyby, niech Bóg broni, oyczyzna się wstrzęsła (do czego Wy swoją surowością tak dogodną drogę otwieracie), nie wiem coby w ten czas z Waszą Unią było!

„Przynajmiej, piszecie, dał mi w tej mierze przepis Pasterz naywyższy czyli jego namieśnik i t.d.” Sprzeciwić się Naywyższemu Pasterzowi byłoby przeklętem pokuszeniem; lecz ia śmiem utrzymać, że ieśliby Oyciec Święty wiedział, iakie z powodu Waszey Unii w oyczyźnie naszej powstaiały rosterki, bez wątpienia pozwoliłby na to, czemu Wy upornie się sprzeciwicie. Mamy przykład względności tego Oycy Świętego, rozważającego tak mądrze w niektórych państwach Cerkiew Chrystusową, którey on iest Oycem, nie Oyczymem, że dla powszechnego ich dobra bardzo wiele tam pozwolił, co u nas pod grzechem śmiertelnym zakazano.

АЎТЭНТЫЧНЫ

*maiolem contumeliam*¹²¹⁾ Wści choćby się też Wśc y bronili, y nie chcieli przenieść do nich, kiedy się na to uprą, obrócić. A toż y tych Cerkwi w Mohilewie każe Król JMści odemknąć, odpieczętować y ustąpić, co ia z rozkazania JKMści do Wści piszę, czego ieśli Wśc napomniony uczynić nie zechcesz, ia z rozkazania JKMści rozkażę odpieczętować y ustąpić, aby oni to swoje nabożeństwo, choć syzmatyckie, w Cerkwiach odprawowali. Żydom, Tatarom nie bronią w Państwach Króla Jmci bóźnic, a Wmśc Chrześcicianom pieczętuiesz Cerkwie, skąd iuż takie słowa do mów idą, że się wołą Turkowi poganinowi poddać, niż taką *oppressyą* na sumieniach swoich cierpieć.

22. „Lecz słusznali to dla niepewnego pokoju...” *etc.* Słuszna, ba, y potrzebna, bo pewniejszy niepokoy będzie, kiedy im w ich nabożeństwie przeszkody czynić będziemy. Iakoż iuż nowiny zalatuią, że tą przyczyną chcą z nami *Pacta* y pokoy poruszyć. Pisze piękny przykład *Plutarchus in Apophthegmate*¹²²⁾ o Antyochu *in haec verba: Cum urbem obsideret Antiochus Hierosolymam, Iudaeis ad maximum illud festum celebrandum septem dies petentibus, non solum eos concessit, verum etiam tauros auratis cornibus adornatos, magnamque thymiamatum et aromatum vim usque ad portas urbis cum pompa sollenni deduci iussit, traditaque illorum Sacerdotibus hostia, ipse in contra redit, Iudaei vero Regis benignitatem admirati, protinus festo peracto, in fidem illius se dederunt*¹²³⁾. Y ia rozumiem, że pod ten czas tak z Moskwą y Syzmatykami postępować trzeba. Dobrze ieden: *feras, non culpes, quod mutari nequit*¹²⁴⁾.

23. Ryżanom nie ustępowano kościołów, bo pierwey niż się Królowi JMci Augustowi poddała Ryga, kościoły byli na swe nabożeństwo hereetyckie obrócili, a inaczey nie poddaliby się Królowi Jmci, kiedyby chciał te kościoły pieczętować, zamykać, y z mocy y *dyspozycyi* ich odeymować.

24. „Z pobłażania Katolickiego albo polityckiego...” *etc.* *Bona verba quaeso*¹²⁵⁾, cokolwiek w tey sprawie czyni się Wściom, napomnienia y przestrogi tak odemnie, iak y od kogo inszego, nie pochodzi z żadney *parti adversae*¹²⁶⁾ komunikacyi, ale *praecepto*¹²⁷⁾ Boga samego: *si erraverit frater tuus, corripe eum inter te ipsum: finis autem*¹²⁸⁾, iako Paweł Święty mówi *ad Timotheum, praecepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta proveniens, contra eos, qui sunt conversi in vaniloquium, volentes esse scripturae Doctores, non intelligentes autem neque de quibus loquantur, neque de quibus affirmant*¹²⁹⁾.

СФАЛЬШАВАНЫ

A po tem wszystkim Król każe cerkiew ich w Moskwie rozpieczętować i otworzyć, o czym ia z Jego rozkazu Waszey Przewielebności piszę, a ieśli Wy po tem moiem napomnieniu tego nie uczynicie, to ia z rozkazem Jego Królewskiey Mości sam każę rozpieczętować i im oddać, ażeby oni podług swego nabożeństwa w cerkwiach tych swoje obrządki sprawowali. Żydom i Tatarom nie zabrania się w państwach Królewskich mieć swoje synagogi i meczety, a Wy chrześcianańskie pieczętuiecie cerkwie! Z tego powodu rozchodzi się iuż wszędzie pogłoska, że oni wołą być u niewiemych Turków w poddaństwie, aniżeli cierpieć takie sumienia swego uciśnienie.

Lecz, opowiadacie, czyżby było sprawiedliwym, okazywać taką względnosc dla niepewney przyszley spokojności? Nie tylko sprawiedliwym, lecz i koniecznym; ponieważ nieuchybnie staną się w społeczeństwie rosterki, ieśli ieszcze większe w nabożeństwie ich wyrządzać im będziemy uciśnienia. Iuż się odzywają słuchy zewsząd, że chcą na zawsze z nami wszelki związek rozerwać.

Ліст канцлера ВКЛ Лявона Сапегі да

АЎТЭНТЫЧНЫ

25. O Połoczanach y inszych przeciwko Wści buntownikach może bydź, że są buntownikami. Aleć Wmść sam dał im przyczynę, y buntownikami ich uczynił. Wszak byli Wści posłuszni, do cerkwi Wmści chodzili. Czemużeś tedy Wmść ich od siebie odraził? Nowogród Wielki, Psków, Starodub, Czernihów, Kozielsk y wiele inszych Zamków takōż Unia oderwała nam: y teraz ta Unia wielką przyczyną dla odtrącenia narodu Moskiewskiego od Królewicza JMści, iako to z listów Moskiewskich do Ichmściów Panów Rad Koronnych y W.X.Lit. znać. Otóż nie chcemy, aby ta Unia niepożyteczna szkody Rzczplitey przynosić y czynić miała.

To tak Waści na list odpowiedziawszy, nie radbym się więcej wdawał z Waścią w *kontrowersye*; ale życząc Waści memu Imci Panu od Pana Boga zdrowia dobrego, ducha zgody y miłości Braterskiej, zalecam się łasce Waści.

Z Warszawy dnia 12 Martii Anno Domini 1622¹³⁰.

Wmści mego Pana sługa y przyjaciel życzliwy — Leon Sapieha, Kanclerz W.X.Lit., Brzeski, Mohilewski *etc.* Starosta ręką swoją.

130) Дакумэнт зьмешчаны ў артыкуле: Dokumenta do dziejów Błogosławionego Jozafata Kuncewicza, głównie list kanclerza Lwa Sapiehy, odpowiedź Arcybiskupa i uwagi tudzież objaśnienia, spisane przez ks. Pawła Szymńskiego // Przegląd Poznański, T.XXXIV, 1862, II półr., ss.21-36

архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча ад 12.03.1622

СФАЛЬШАВАНЫ

Co się tyczy Połoczan i innych przeciw Wam buntowników, to może być, że oni są takimi, ale Wy-ście sami ich do buntu podniecili. Byli oni Wam we wszystkim posłuszni, cerkwi Waszej nie porzucali, lecz Wy-ście sami ich od siebie odrzucali! Nowogród Siewierski, także Starodub, Kozielec, i mnogie inne twierdze Unii od nas oderwała; nawet i teraz ona iest główną przyczyną, że naród Moskiewski od Królewicza stroni, iak się to oczywiście pokazuje z Rossyyskich listów do Panów Rad i inszych naczelników Wielkiego Xięstwa Litewskiego. I dlatego nie chcemy więcej, żeby ta tyle dla nas zgubna Unia, do końca nas zniszczyła.

Te są objaśnienia, które daię na list Wasz. Życzę sobie na przyszłość być wolnym od sporów z Wami. Proszę tylko Naywyższego o wszelkie dla Was pomyślności, a razem o ducha łagodności i miłości bliźniego, zostaiąc z poważaniem.

W Warszawie dnia 12go Marca 1622 R¹³¹.

131) Дакумэнт зьмешчаны ў выданьні: Linde S.B. O statucie Litewskim ruskim językiem i drukiem wydanym, Warszawa, 1816, ss.159-165.

Правялебны ў Бозе ойча архібіскуп полацкі.

1. Не хацеў бы ўвязацца з Вашацяй у ліставаньні й нейкія *спрэчкі*, але бачу, што Вашаць *цвёрды*¹⁾ у *поглядах* сваіх, і найгрунтоўнымі аргумэнтамі не дасі сябе ад іх адвесьці, але каб Вашаць усё ж такі не трыюмфаваў, *хто маўчыць, той відавочна згаджаецца*²⁾; рады ці ня рады, мушу на неразважлівы Вашай ліст адпісаць. Тое праўда, што сам ёсьць *заснавальнікам* гэтай Вуніі, бо і адкідаць гэтага ня варта, і мне ніколі на розум не прыходзіла, што Вашаць гэтакім гвалтоўным чынам люд да Вуніі прыводзіць будзеш, бо і сам Госпад Бог кліча да сябе ўсіх: „*Прыйдзіце да мяне ўсе*” і г.д.³⁾, але змушаных гвалтам слугаў не патрабуе і не прыймае. А то Вашаць ужо народ маскоўскі прывялі й прымусілі да *супраціву* і адступніцтва ад прысягі, складзенай Я[го] М[іла]сьці Каралевічу⁴⁾. Цяжка гэта *адмаўляць*, бо лісты ад іх напісаныя да паноў і радаў Кароннай [і] В.К.Літ. аб тым сьведчаць. Падчас татарскае экспэдыцыі⁵⁾ я сваім лістом да Вашай папярэджаў аб [патрэбе] грамадзкага спакою, *прапанавалішы гэткую прыказку: дарэмна змагаецца войска ў полі, калі няма згоды ў Айчыне*⁶⁾, якой *добрая справа патрабуе, а няшчасьце выганяе. Калі яна ёсьць, малыя справы ўзрастаюць, калі ж няма - найвялікшыя разбураюцца*⁷⁾. А ад разладу Вашай з схізматыкамі чаго іншага чакаць (асабліва ў часе, калі Айчына большую частку моцы й сілы сваёй накіравала *па-за межы*⁸⁾ супраць супраціўніка Божага), толькі нутранае нязгоды, хатняга неспакою, *бязладзьдзя ў палках*, што ў лягеры Я[га]м[о]сьці Каралевіча знаходзяцца, а пасья (крыў Божа) прыходу да нас паганца, *які ў выніку столькіх няшчасьцяў і нязгодаў між грэкамі й хрысьціянамі*

Аўтар ліста Лявон Сапега (04.04.1557-07.07.1633) адзін з найзнакаміцейшых урадоўцаў ВКЛ. У 1581-1585 гг. быў пісарам вялікім, у 1585-1589 гг. - падканцлерам, у 1589-1623 гг. - канцлерам ВКЛ. Ад 1623 г. займаў пасаду віленскага ваяводы, а з 1625 г. і гэтмана вялікага ВКЛ. У часе пісаньня ліста займаў у ВКЛ другую па значнасьці пасья Вялікага Князя пасаду.

1) Дзеля зручнасьці пошуку лацінскія выразы ў арыгінальным тэксьце і перакладзе пранумараваныя. Словы або ўрыўкі, што патрабуюць тлумачэньняў маюць індэксацыю, адрозную ад лацінскіх выразцаў.

Ня меў ахвоты ўвязацца ў ліставаньне й спрэчкі з Вашай Правялебнасьцю, але бачучы, як упарта Вы трымаецеся сваіх поглядаў, і тое, што аніякія заўвагі ня здольныя адвесьці Вас ад іх, дык я насуперак волі змушаны на Ваш неабгрунтаваны ліст адказаць. Не адмаўляюся, што я сам прыкладаў намаганьні да Вуніі, і адкідаць тое было б неразумным, але ніколі мне на розум не прыходзіла, што Ваша Правялебнасьць надумае прыводзіць да яе людзей гэтакім гвалтоўнымі спосабамі. Найвышэйшы кліча ўсіх да сябе лагодна: „*Прыходзьце да мяне ўсе*” і г.д., але нявольнікаў, гвалтам прыцягнутых, мець ня хоча й не прыймае. Вы ж гэтым неабачлівым гвалтам падбурорылі і, так бы мовіць, прымусілі народ рускі да супраціву й адмовы ад прысягі, дадзенай Яго Каралеўскай Мосьці (зьвязана тое з адыходам Масквы ад самой жа абранага на караля Ўладыслава). Цяжка Вам ад гэтага адмовіцца, бо Вас пераконваюць іхнія пісьмовыя скаргі, пададзеныя найвышэйшым польскім і літоўскім урадоўцам.

2) Адна з асноваў рымскага права.

3) Мацей 11: 28

а) Уладыслаў IV Ваза (1595-1648). У выніку дамовы пад Смаленскам Рэчы Паспалітай з Масквою 14.02.1610 г. абвешчаны царом маскоўскім, але ў лютым 1613 г. земскі сабор у Маскве дэтранізаваў Уладыслава і абраў на цара Міхаіла Раманова.

б) Маецца на ўвазе паход войскаў Рэчы Паспалітае і перамога 02.09-09.10.1621 г. над турэцкім войскам пад Хоцінам.

4) Marcus Tullius Cicero. De Officiis. Liber 1:76 (Цыцэрон. Аб абавязках. Кн. 1:76)

АЎТЭНТЫЧНЫ

ўзмацніў сваю страшэнную ўладу⁷⁾. Ці ж не былі і ня ёсьць галасы простага неразумнага люду, што лепш турку паддацца, чым гэткі ўціск у рэлігіі й багаслужбе сваёй цярэць? І цяпер незьлічоныя пагрозы казацкія падштурхнулі мяне да просьбы й нагаданьня Вашаці, каб Вашаць *стасуючыся* з часам, памятаў пра тое *сьпяшайся наволі*⁸⁾, бо маем лісты ад казакоў поўныя *пагрозаў*⁹⁾, поўныя, з прычыны празьмернай стараннасьці Вашаці, зьнявагі пасаду і Боскага, і дзяржаўнага, якім я і ўсе, *каму належыць*¹⁰⁾ апекавацца Рэччу Паспалітай, верым хутчэй чым тым тром сваякам Вашаці, бо *адна ластаўка вясны ня робіць*¹¹⁾. У прысутнасьці Вашаці могуць казаць тое, што Вашаці *да спадабы*¹²⁾, а ў сваёй грамадзе *вый з ваўкамі, калі хочаш ім быць за сябра*¹³⁾. Калі некалькі манахаў і шляхты кіеўскай не прыймаюць Барэцкага ды Сматрыцкага, яшчэ ня ёсьць *вырокам супраць Маніхей*¹⁴⁾, яшчэ не дакумэнт, каб пераканаць схізматыкаў. Вось і цяперака іхная просьба была да Я[го] М[ілась]ці Каралю не ад некалькіх кіеўскіх манахаў, як Вашаць пішаш, але ад усяго войска запароскага, каб Барэцкага і Сматрыцкага на гэтых біскупствах пакінулі, а Вашаць і іншых адсунулі. Аб дэ-клярацыі Сагайдачнага магу казаць: *Думкі падзяліліся*¹⁵⁾, і аб тых, якія ў тым Вашаць упэўняюць: *Будзе ў вуснах тых самых духам зманлівым*¹⁶⁾, і аб Вашаці: *Легкадумны той, хто лёгка верыць*¹⁷⁾, бо на самой справе з згаданых лістоў, копіі якіх Вашаці дасылаю, выглядае інакш. Ці ж і на соймах ня маем цяжкасьцяў з усёй Украінай і ўсёй Русью, а ня толькі зь некалькімі манахамі?

2. Ня досыць таго, што казакі ў Кіеве спадзяюцца на камісію, сфармаваную Я[го] М[ілась]цю Каралём, але *колькі намаганьняў, колькі працы*¹⁸⁾, ці ўчыняць на ёй чаго добрага. І яшчэ *вынік*¹⁹⁾ гэтае камісіі ў *будучыні*²⁰⁾, якую мянуюць *няпэўным добром*²¹⁾, шкодна перад нератам рыбу лавіць, і ў *далейшым*²²⁾ прыкрым наступам на іх адвадзіць ад жаданае згоды й належнага паслушэнства каралю. Сьмееш і тое Вашаць пісаць, нібыта копіі лістоў маіх да Вашаці тых, хто нязгодны, падштурхнулі да гэтага. О *Ойча*²³⁾, ня Вашаці, кажучы, быць цэнзарам пісаньня майго, якім за дапамогаю Божай дасюль так кіраваў, каб супраціўнік меў на што

14) Маніхейства — рэлігійная плынь III-XI стст., заснаваная пэрсам Мані, злучала элементы зарастрызму, будызму й хрысьціянства. Цярпела перасьлед з боку згаданых

СФАЛЬШАВАНЫ

Хіба няведама Вам бурчэньне неразумнага люду, *СФАЛЬШАВАНЫ* зь якога можна чуць, што лічыць за лепшае быць у турэцкім падданстве, чымсьці цярэць гэткі ўціск веры й багаслужбы сваёй.

Паводле Вашых словаў, супраціўляюцца Вуніі толькі некаторыя манахі з эпархіі Барэцкага (мітрапаліта кіеўскага) і Сматрыцкага (архібіскупа полацкага) ды частка кіеўскай шляхты. Аднак каралю пададзеная просьба не ад некалькіх манахаў, але ад усяго запароскага войска з патрабаваньнем, каб Барэцкага і Сматрыцкага зацьвердзіць у іхных эпархіях, а Вас разам зь іншымі выдаліць.

Бяда таму, хто ёсьць легкаверным; акалічнасьці ж гэтыя з вышэй згаданых скаргаў выглядаюць зусім інакш. Ці ж мала мы на соймах атрымоўваем скаргаў у гэтай справе ад усёй Украіны і ад усёй Русі, а ня толькі ад некалькіх манахаў?

Ня досыць таго, што казакі чакаюць у Кіеве разьвязаньня ад прызначанай у гэтай справе каралём камісіі, але пра тое йдзеца, ці дасьць гэта добры плён! Вынікі працы той камісіі даюць нам толькі надзею на невядомае яшчэ дагэтуль добро, таму неразумным будзе згубным гвалтам разрываць гэтак жаданую згоду, а тым самым і належнае каралю паслушэнства.

рэлігіяў. Тут у сэнсе: „ня ёсьць падставы, каб вінаваціць праваслаўную герархію”.

16) 2 Параліпамэнан 18: 21

паглядзець і паправіць, і калі б копіі гэтых лістоў маіх да схізматыкаў трапілі, пэўны таго, што засьведчылі б тое ж самае, што ані Я[го] М[іла]сьць Кароль, ані сэнатары, ані Р[э]ч П[аспа]літая даюць прычыну для гэткага нараканьня схізматыкаў на памянёныя ўстановы, але *злоўжываньне*²⁴⁾ Вашаці ўладаю. Учынкі Вашаці кіраванья болей *прадужатасьцю і асабістай непрыхільнасьцю*²⁵⁾, чымсьці *братэрскай любоўю*²⁶⁾, *насуперак волі Сьвятой Каралеўскай Вялікасьці ды і насуперак дзяржаўным забаронам*²⁷⁾, ёсьць прычынаю й штуршком для іскрынак нязгоды, якія *пагражаюць нам усім ўсеахопным і найвялікшым пажарам*²⁸⁾.

3. І тое Вашаць пішаш, што „на іх палітыка *зважае*”, а я дадам і Р[э]ч П[аспа]літая, бо ад іхнай паслухмянасьці больш [карысьці] Р[э]чы П[аспа]літай, чым ад Вуніі Вашаці, таму *належыць*²⁹⁾, каб Вашаць уладу і свой пастарскі абавязак суадносіў з воляй Я[го] М[іла]сьці Каралю, з воляй Р[э]чы П[аспа]літай, якімі ўлада Вашаці *абмежаваная*³⁰⁾ гэткам чынам, што ейная *рашучасьць* на тое, што супярэчыць спакою й карысьці Р[э]чы П[аспа]літай, можа быць сьмела кваліфікаваная як *злачынства абразы Вялікасьці*³¹⁾. Добра адзін напісаў: „*нічога празь меру*”³²⁾, а другі: „*дадзена пеўню сядала, а ён яшчэ вышэй хоча*”. Калі б Вашаць у Рыме альбо Вэнэцыі гэтак рабіў, здаецца мне, што Вашаці б паказалі, якой мае быць *увага да дзяржаўнай палітыкі*³³⁾.

4. „Я схізматыкаў да веры...” і г.д. Трэба навяртаць і рупіцца аб тым, каб быў адзін пастыр і адзін статак³⁴⁾, але *падпарадкоўваючыся і разважлівасьці, і абмежаваньням часу*³⁵⁾, як у справе, якая *залежыць ад вольнага выбару*³⁶⁾, асабліва ў нашай Р[э]чы П[аспа]літай, дзе ня ёсьць карысным тое [выслоўе] з Эвангелья: *прымуць прыйсьці*³⁷⁾. Для гэтага трэба, каб *стараннасьць* Вашаці і *патрэба*³⁸⁾ агульнага злучэньня грунтаваліся на *прынцыпах любові*⁴⁰⁾, якая, як кажа Сьвяты Паўла, *цяплыя, дабразыхлівая, не зайздросьціць, ня радуецца няпраўдзе, не напышлівая, ня пражне славы, не шукае свайго, не раздражняецца, не напышляе ліха, усё церпіць і г.д.*⁴¹⁾ Але падобна збочылі са шляху гэтае навукі Сь[вято]га Паўлы, таму ня дзіўна, што тыя, якія былі паслухмянымі Вашаці, з падпарадкаваньня Вашаці выйшлі,

31) Злачынства супраць дзяржаўнага ладу.

32) Publius Terentius Afer. Andria I, 1: 34 (Тэрэнты. Дзяўчына з Андросу I, 1: 34) Аднак сам выраз значна старэйшы і прыпісваецца Салону або Сакрату.

Вы, ва злоўжываньні сваёй уладай і сваіх учынках, кіраванья хутчэй пыхаю й асабістай нянавісьцю, чымсьці любоўю да бліжняга, насуперак сьвятой волі й нават насуперак забароны Р[э]чы П[аспа]літай, сталіся прычынай і падпалам тых небяспечных іскраў, якія ўсім нам пагражаюць ці надзвычай згубным ці ўсёзнышчальным пажарам.

Вы пішаце, што і палітыка на іх зьвяртае ўвагу, а я дадам, што ня толькі палітыка, але і ўрад, бо зь іхнага паслушэнства большая для краю карысьць, чымсьці з Вашае Вуніі. Таму Вы сваю ўладу і свой пастырскі абавязак павінны стасаваць з воляй караля і намерамі ўраду, ведаючы, што Ваша ўлада абмежаваная і што Ваш замах на тое, што пярэчыць спакою й грамадзкай карысьці, справядліва можа быць кваліфікаваны як парушэньне манархіі.

Калі б Вы асьмеліліся на нешта падобнае ў Рыме альбо ў Вэнэцыі, пэўна б Вас там навучылі, наколькі трэба быць уважлівым да пастановаў альбо палітычных намераў ураду.

Пішаце аб навяртаньні да веры адшчапенцаў і г.д. Насамрэч, трэба думаць аб іхным навяртаньні, дамагаючыся таго, каб быў адзін статак і адзін пастыр. Але да гэтага трэба падыходзіць разважліва, прыстасоўваючыся да акалічнасьцяў часу, як у справе, залежнай ад вольнага выбару, асабліва ў нашай айчыне, дзе зусім не прыдатная тая сэнтэнцыя: „*Прымушай іх уваходзіць, заклікай, каб увайшлі!*”³⁹⁾ Трэба, каб нашая стараннасьць і патрэба агульнага Зьяднаньня грунтаваліся на правілах любові, паводле словаў Сьв. Паўлы;

але, відаць, аддаліліся Вы ад навукі гэтага апостала: таму і ня дзіва, што тыя, хто заставаўся пад Вашай уладай, выйшлі з належага Вам паслушэнства.

34) Ян 10: 16

37) Лукаш 14: 23

41) 1-ы да карынцянаў 13: 4-7

АЎТЭНТЫЧНЫ

бо кажуць жа ня меншага таленту, чым здабыцьцё, вымагае ахова здабытага. Тое ёсьць справай выпадку, гэтае патрабуе майстэрства⁴²⁾, якое ў такой справе ёсьць больш надзейным, як кажа Сэнэка: „Хто хоча кіраваць спакойна, хай кіруе па-майстэрску”⁴³⁾, а нашая прымаўка: „адно абыйсьці, другое пасунуць”, бо суровае ўлады доўга ніхто ня вытрымае⁴⁴⁾.

5. І пра тую „небясьпеку здароўю” Вашаці можна казаць: ніхто не нашкодзіць табе больш за цябе самога⁴⁵⁾. Трэба пазьбягаць зачэпак і неразважліва⁴⁶⁾ не трапляць у небясьпеку. Хто ўпадабаў небясьпеку, зьгіне ў ёй⁴⁷⁾, асабліва што тычыцца рэлігіі. Кіраўнікі адкрытыя для безьлічы ўдараў⁴⁸⁾, што слухна пра небясьпеку для іх Гарацыяў верш кажа: „Часьцей вятры вялізную сасну хістаюць, і цяжкія ўзьнёслыя вежы абрынаюцца з грукатам, і маланкі бьюць у вяршыні гор”⁴⁹⁾, а не берагчыся ад злога ўдару, значыць наўмысна шукаць згубы для самога сябе.

6. „Хаця павінен біскупаў...” і г.д. Насьледаваць сьвятых біскупаў у пакутах, перасьледзе за хвалу Божую, як Хрызастома і іншых, рэч варта пашаны, але ня меншым ёсьць насьледаваць іх у пабожнасьці, у вучонасьці, у цяроўнасці, у добрым прыкладзе. Перачытай Вашаць жыцьцяпісы с[ьвятых] біскупаў, перачытай кнігі Сьв. Хрызастома, ня знойдзеш на судовы перасьлед, на ягоную высылку⁵⁰⁾, на забойствы пабожных сьвятароў ні воднага пратэсту, поэмы, прыцягненьня, выгнаньня, супрацьстаяньня на соймах, на соймаках, ані ў Антыяхіі, ані ў Канстантынопалі, толькі тое, што неабходна для памнажэньня хвалы Божай, здабыцьця душаў людзкіх, упрашэньня Эўдакіі⁵¹⁾, угневанай на слуг Божых. Інакш жа⁵²⁾ ў Вашаці: поўныя земскія, поўныя замкавыя[суды], поўныя трыбуналы, поўныя ратушы, поўныя канцылярыі позваў, скаргаў, нараканьняў, чым падобна хутчэй умацаваць ня Вунію, але разлад і разарваць найвялікшую павязь любові⁵²⁾. Поўна неспакою і сварак на соймах і ў кожным кутку.

7. „І з Сьвятым Станіславам...” і г.д. Калі хто можа сьмерцю сваёй спрыяць хвале Ўсемагутнага Бога, не шкада горла і здароўе

42) Publius Ovidius Naso. Ars amatoria. Liber 2: 13-14 (Авіды. Майстэрства каханьня. Кніга 2: 13-14)

43) Lucius Annaeus Seneca. Phoenissae: 659 (Сэнэка. Фінікійкі: 659)

44) Lucius Annaeus Seneca. Troades: 258 (Сэнэка. Траянкі: 258)

СФАЛЬШАВАНЫ

Што тычыцца небясьпекі для Вашага жыцьця, дык можна казаць: кожны сам ёсьць прычынай сваёй бяды. Трэба карыстацца спрыяльнымі акалічнасьцямі, а не падавацца неразважным парывам, асабліва, калі йдзецца аб вызнаньні веры, тады кіраўнікі бываюць выстаўленыя на безьліч небясьпекаў.

„Я абавязаны, кажаце, насьледаваць біскупаў” і г.д. Насьледаваць сьвятых біскупаў у пакутах, у славе Божай, пр[ыкладам] Залатавуснага (Хрызастома) ды іншых вялікіх пастыраў - рэч годная пахвалы. Але насьледаваць іх трэба таксама і ў пабожнасьці, у навучаньні, цяроўнасці і ў даваньні добрых прыкладаў. Перачытайце жыцьцяпісы ўсіх пабожных біскупаў, перачытайце ўсе творы Залатавуснага і ня знойдзеце ў іх ані скаргаў, ані пратэстаў, аніводнае згадкі аб працэсах, спрэчках або сьведчаньняў судовых, ані позваў у суды антыяхійскі або царградзкі за перасьлед, за асабістае скіданьне (з пасады), за пазбаўленьне жыцьця пабожных сьвятароў. Знойдзеце там толькі тое, што хвалу Божую памнажае: удасканаленьне людзкіх душаў і ўласкавеньне Эўдакіі⁵¹⁾, угневанай на царкоўных слугаў. Цяпер жа зьвернемся да дзеяньняў Вашае Правялебнасьці: у Вас поўныя земскія суды, поўныя магістраты, поўныя трыбуналы, поўныя ратушы, поўныя біскупскія канцылярыі позваў, працэсаў, пратэстаў, чым ня толькі Вуніі ўмацаваць немагчыма, але нават і апошняя павязь любові ў грамадстве разарвецца, і соймы ды ўсялякія ўправы напоўняцца нязгодамі і спрэчкамі.

45) Антычная сэнтэнцыя, якую скарыстоўваў і Ян Залатавусны.

47) Мудрасць Ісуса Сырахава 3: 25

49) Quintus Horatius Flaccus. Carminum: 2,10 (Гарацы. Оды: 2, 10)

с) Эўдакія - жонка імператара Бізантыйскае імперыі Аркадыя (гл. далей с. 91)

аддаць, але без карысьці лепш быць *вызнаўцом*, чым пакутнікам. Гэтак сьвятыя апосталы, Пётра й Паўла ды іншыя сьвятыя рабілі, не хацелі пры [абвяшчэньні] навукі Хрыстовай без карысьці для людзкіх душаў здароўе сваё аддаваць. Нават Госпад Хрыстос перад натоўпам, які ўкаменаваць хацеў яго, перш чым надыйшоў час *адкупленьня нашага*⁵³⁾, бярэся. *Ты заўсёды рабі гэтак сама і памятай, каб вучань ня быў большым за Майстра*⁵⁴⁾. Простая прымаўка, але правільная: *Ваяр, які зьбег, зноўку можа змагацца*⁵⁵⁾.

8. „Не зважалі на цэзараў, на каралёў...” і г.д. І на тых Усемагутны Бог казаў *зважаць*, бо, *хто супраціўляецца ўладзе, супраціўляецца прыказаньню Божаму, бо ўсялякая ўлада ад Бога*⁵⁶⁾. Таму і сам Хрыстос кажа: „*Алдайце, што ёсьць цэзаравым, цэзару, а што ёсьць Божым, Богу*”⁵⁷⁾. Трэба тады і Вашаці, і кожнаму памятаць, *захоўваючы закон Божы, што паводле волі Ўладара збудаваны ўвесь сьвет*⁵⁸⁾.

9. „Вера — дар Божы, але каталіцкая, не схізматычная...” і г.д. Ня без прычыны сьвяты Паўла да гэтых словаў: „*Вера — дар Божы*”⁵⁹⁾ не дапісаў: каталіцкая, бо хто ж ведае *варты любові альбо нянавісьці*⁶⁰⁾? Таму што, як Сьвятое Пісьмо кажа: „*шмат пакліканых, мала абраных*”⁶¹⁾. Ня без прычыны і тое што не *адрынаў схізматыкаў, бо Дух Гасподні, які ёсьць дарам Найвышэйшага Бога, тхне дзе захоча*⁶²⁾. Калі супраць волі Ягонае прымушаць да веры якуюсьці супольнасьць, рабіць на кштат таго, які казаў: „*Закладу пасады мой на поўначы і буду падобным да Найвышэйшага*”⁶³⁾. Завецца таму яшчэ вера дарам Божым, бо да яе ніводны ня прыйдзе, як сам Хрыстос кажа: *ніхто ня прыйдзе да мяне, калі Айцец мой яго не прыцягне*⁶⁴⁾. Такая *дарога веры*⁶⁵⁾, бо *справаю прыйшоўшых да Бога, ёсьць вера*⁶⁶⁾. Называю я тады дарам Божым такую веру, да якой сам Бог Духам Сьвятым

53) Мацей 26: 69-75; Дзеяньні апосталаў 9: 23-25; Ян 8: 59

54) Мацей 10: 24; Лукаш 6: 40

55) Лацінскі пераклад выразу, які прыпісваецца Дэмасфэну.

56) Да рымлянаў 13: 1-2

57) Мацей 22: 21

58) Трохі зьменены выраз з панегірыка рымскага паэта Кляўдыяна на чацьвёрты кансулят Ганорыя Аўгуста 398 г. (Claudius Claudianus. Panegyricus de Quarto Consulatu Honorii Augusti: 299-300)

Пішаце, што яны (апосталы і рупліўцы Божыя) не зважалі ані на караля, ані на цэзара і г.д. Наадварот! Зважаць на іх трэба паводле Ўсемагутнага Бога: „*Хто супраціўляецца ўладзе, той супраціўляецца і загаду Божаму, бо ўсялякая ўлада ад Бога*”. Таму і Хрыстос казаў: „*Алдайце цэзару, што цэзарава, Богу - што Божае!*” Да таго ж Вы, як і кожны, павінны памятаць, што кожны народ, які захоўвае закон Божы, мусіць быць паслухмяным волі ўладара.

59) Да эфэсаў 2: 8

60) Эклэзіяст 9: 1

61) Мацей 20: 16; 22: 14

62) Гл. Ян 3: 8 і знакаміты траецкі гімн Рабана Маўра „Прыйдзі, Стваральны Дух” (Rabanus Maurus. Veni Creator Spiritus)

63) Ісая 14: 13-14

64) Ян 6: 44

66) Да габрэяў 11: 6

АЎТЭНТЫЧНЫ

прыцягне каго, а не гаратычную і не схізматычную, бо па-за Царквою⁶⁷⁾, як не прыходзіш да Бога⁶⁸⁾, дык не атрымаеш веры⁶⁹⁾, і таму што ў гэтым пытанні людзкія намаганні марныя. Сам Госпад Збаўца казаў: „Належыць быць гэрасям”⁷⁰⁾, і ў іншым месцы: „Дазвольце расьці ім аж да жніва”⁷¹⁾, падобна што гэтага Я[го] М[іла]сьць а[йцец] архіб[іскуп] полацкі ня выкараніць, гэтая справа, гэтая праца, як псалмісты кажа: „Гэта ёсьць зьмена правіцы Ўсявышняга”⁷²⁾. Прыйдзе Ён сам хаця б а дзесятай гадзіне, і прамовіць: „Ідзіце і вы да вінаградніку майго”⁷³⁾.

10. Навуку Сьв. Паўла якім мае быць біскуп^{d)}, не дастаткова ў памяці мець, трэба і навуку самога Хрыста, які нас абавязвае да спакою, калі кажа: „Спакой пакідаю вам: любіце аднога”⁷⁴⁾; які кажа: „Вучыцеся ў мяне”⁷⁵⁾, ня цуды здзяйсняць, не аздараўляць хворых, не ўваскрашаць памерлых, але чаго ж Госпадзе? - бо ёсьць ціхмяным з пакарлівым сэрцам⁷⁶⁾. Бо кіраўнік, які не трымаецца гэтых трох абавязкаў, калі б прамаўляў мовамі людзей і анёлаў, калі б спазнаў таямніцы і валодаў усялякімі ведамі, калі б такую меў веру, што мог перасоўваць горы, калі б усю маёмасьць аддаў жабракам, больш таго, калі б цела сваё на розныя катаваньні, тым ня менш стаўся б медзьдзю гулкаю і ківалам гучным⁷⁷⁾.

11. „Калі на мяне схізма гвалтоўна наступае, рады ня рады, бараніцца мушу...” і г.д. Сапраўды ня гэтаму навучаў нас Хрыстос, які быў ведзены як ягнё на ахвяру⁷⁸⁾, маючы войскі анельскія гатовыя бараніць здароўе Яго^{e)}, маліўся за перасьледнікаў: „Госпадзе, выбачай ім, бо ня ведаюць, што робяць”⁷⁹⁾. Так і Вашаць мусіш рабіць, мудраму да твару да таго як ужыць сілу, усё папярэднне абдумаць. Роздум жа ва ўціску й перасьледах⁸⁰⁾ ёсьць скарэньнем перад Богам, як псалмісты кажа: „Я ж калі цягнеў уціск, апранаў валасяніцу і ўціхамірваў душу маю праз пост”⁸¹⁾, не пісаць гэтак востра лісты да ўстановаў Я[го] М[іла]сьці Караля, пагражаючы, адказваючы, як Вашаць робіш, не рабілі гэтага апосталы ды іншыя сьвятыя.

70) 1-ы да карынціянаў 11: 19 і параўнай Мацей 18: 7

71) Мацей 13: 30

72) Псалём 76: 11

73) Мацей 20: 4, 7

d) 1-ы да Цімафея 1-6

74) Ян 14: 27; 15: 12

СФАЛЬШАВАНЫ

„Але калі, пішыце, неправаверныя на мяне нахабна наступаюць, дык я насуперак волі змушаны бараніцца і г.д.” Сапраўды ж ня гэтак вучыў нас Хрыстос. Ён, ведзены, як авечка, на закланьне, маючы дзеля сваёй абароны войска анельскае, маліўся за сваіх перасьледнікаў. Так і Вашай Правялебнасьці належыць рабіць. Мудры абавязаны скарыстаць усе разумныя спосабы, перш чым узяцца за зброю,

не пісаць зьдэлівых лістоў да начальства Яго Карал[еўскай] Мосьці, не адказваць пагрозамі, як Вы тое робіце; апосталы ды іншыя сьвятыя ніколі гэтак не рабілі.

75, 76) Мацей 11: 29

77) 1-ы да карынціянаў 13: 1-3

78) Дзеянні апосталаў 8: 32; Ісая 53: 7

e) Параўнай Мацей 26:53

79) Лукаш 23: 34

81) Псалём 34: 13

12. „Значыць ім можна ўніятаў тапіць, секчы...” і г.д. І тым гэтага нельга рабіць, бо Госпадавы запавет на гэткае *парушэньне* абвесьціў прысуд, але гэта і да Вашаці прамоўлена: „*Вы ж ня так [рабіце], мая ёсьць помста і я адплачу*”⁸²). Як шмат апосталаў, як шмат вучняў Госпадавых, як шмат хрысьціянаў рознымі сьмерцямі навуку і вызнаньне Ўкрыжыванага Бога сьмерцю запячатала й зацьвердзіла, але ўсё ж такі ані за [часы] Нэрона, ані Тыбэрыя, ані Дыяклецыяна⁸³ ніводнае скаргі й пратэсту ў Сьвятым Пісьме ня знойдзеца, і наадварот *яны зыйшлі ад вачэй Рады і ўзрадаваліся, што сталіся годнымі царпець дзеля імя Хрыстовага*⁸³).

13. „На сойме ўсчыняюць крык ня толькі на Вунію, але і на ўсё духавенства абраду рымскага...” і г.д. Хто ж таму прычынай? Толькі Вунія. *Вы асуджаныя на гэткае здарэньні*⁸⁴). Калі на людзкое сумленьне гвалтоўна наступаць, калі цэрквы замы-каць, каб людзі бяз службы, бяз хросту, без Таямніцаў як нейкія паганцы былі, калі *самахоць*⁸⁵ прытрымліваць ласкі й прывілеі Я[го] М[ілась]ці Караля, дык бяз нас, калі ж за згаданым учынкам замяшаньне ў людзях *стрымліваць*, дык намі дзірку затыркаць, таму і супраціўны бок мяркуе, што мы з вамі *змаўляем*ся супраць сумленьня людзкога і дзеля парушэньня грамадзкага спакою, чаго ніколі ня будзе, досыць таго, што Вашаць з намі ў Вуніі. Мелі б В[аша] М[іла]сьць самастойна *аздабляць Спарту, якую здабылі*⁸⁶, а не выстаўляць нас на публічную *нянавісьць*, а саміх сябе на небясьпеку і вялікую людзкую зьянавагу.

14. „Каб жа і тое прынізіць ды зь дзяржавы выдаліць...” і г.д. *Хай ня будзе падобнага злачынства ў нашай Айчыне*⁸⁷! Здавен у гэтых дзяржавах пасялілася сь[вятая] рымская каталіцкая вера, і пакуль *суперніцы*⁸⁸ ў пакланеньні Сьвятому Айцу ня мела, і ўнутры і з суседзкімі народамі была згода й моц. Цяпер

82) Да рымлянаў 12: 19; Да габрэяў 10: 30

83) Нэрон (37-68) - рымскі імператар з 54 г. Ягонае кіраваньне адзначанае першымі масавымі забойствамі хрысьціянаў, якіх абвінавацілі ў падпале Рыму ў 64 г. Падчас рэпрэсіяў закатаваны 29.06.67 г. апосталы Пётра й Паўла.

Тыбэры (42 да н.Х.-37) - рымскі імператар з 14 г. У часе ягонага кіраваньня быў укрыжаваны Ісус Хрыстос (33 г.) і пачаліся забойствы хрысьціянаў, першым з якіх быў дыякан Сьцяпан, укаменаваны 27.12.34 г. (гл. Лукаш 3: 1)

Дадаець: „што Вам можна ўніятаў тапіць, галовы ім секчы і г.д.” Ня гэтак зь імі трэба абыходзіцца з прычыны таго, што Эвангелье Гасподняе ўсім мсьціўцам дае суровую забарону, якая і Вас тычыцца: „Мая помста, кажа Госпад, Я адплачу”. Колькі апосталаў, колькі настаўнікаў Госпадавых, колькі хрысьціянаў, што сваім жьцьцём пазначылі славу Ўкрыжыванага Госпада, што за Яго найжудасныя катаваньні сьцерпелі! Аднак ані на Нэронаў, ані на Тыбэрыяў, ані на Дыяклецыянаў у Сьвятых Пісаньнях няма зь іхнага боку ніводнае скаргі альбо судовых пратэстаў. Маецца толькі: „Адыйшоў, радуючыся, ад аблічча суда, бо прызнаны годным няславу прыняць за імя Госпада Ісуса”.

Яшчэ пішаце: „на соймах уздымаюць шкодныя галасы ня толькі супраць Вуніі, але і ўсяго прававернага рымскага духавенства” і г.д. Хто ж у гэтым вінаваты? Адна Вунія ёсьць прычынай ўсім гэтых няшчасьцяў. Калі чыніце гвалт над людзкім сумленьнем, калі зачыняеце цэрквы, каб людзі без багаслужбы, без хрысьціянскіх абрадаў, бяз сьвятасьці зьгінулі, як няверныя, калі самахоць дзеля зла ўжываеце міласэрнасьць і павагу Я[го] М[ілась]ці Караля, дык тады абыходзіцца бяз нас. Але калі з прычыны няправільных дзеяньняў паўстае неспакой у народзе, які трэба суцішыць, тады добра намі дзьверы затыркаць. Таму супраціўны бок нават думае, нібы мы з Вамі ўчынілі змову дзеля ўціску людзкога сумленьня й парушэньня агульнага спакою, чаго ніколі не было! Досыць таго, што Ваша Правялебнасьць з намі ў Вуніі, яе і сьцеражыце для сябе, і ў пакліканьні, якім пакліканыя, трывайце спакойна⁸⁹, а не выстаўляйце нас на агульную нянавісьць, а сябе - на небясьпеку і гэткае вялікі перад усім народам упадак.

„На тых, што не прымаюць Вуніі, пішыце далей, выдаць загад і выгнаць іх з краіны і г.д.” Барані Божа! Хай ня дзеіцца ў нашай айчыне гэтка жудасная бяспраўнасьць! Даўно ў гэтых краях была ўведзеная сьвятая рымска-каталіцкая вера, і пакуль ня мела пераймальніцы ў сваёй багаслужбе й паслушэнстве Сьвятому Айцу, да таго часу славілася

Дыялецыян (243-316) - рымскі імператар у 284-305 гг. У 303-304 гг. арганізаваў перасьледы хрысьціянаў за нязгоду тых з прынцыпам боскасьці манархіі. Шмат было забітых, разбураліся храмы, паліліся кнігі. У часе гэтага перасьледу загінуў папа Марцэлін (296-304). Адмовіўся ад улады ў 305 г.

83) Дзеянні апосталаў 5: 41

86) Лацінскі пераклад выразу з трагедыі Эўрыпіда “Тэлеф” (Euripides. Telephus: 722) Параўнай 1-ы да карынянаў 7: 20, 24

АЎТЭНТЫЧНЫ

якуюсь *сварлівую і ўпартую саўдзельніцу*⁸⁹⁾ узяла да сябе ў сяброўкі, з-за якой на кожным сойме, на кожным публічным сходзе, на кожным прыватным паседжаньні, зносіць *шмат абмоваў і зьявагаў*⁹⁰⁾. Лепш бы тады, разумею, зь *дзяржаўных інтарэсаў*⁹¹⁾ учыніць з гэтай сварлівай сяброўкаю *скасаваньне дамовы*⁹²⁾, каб мы такіх спрэчак ня мелі ў *дзяржаве*⁹³⁾, якіх нам гэтая мілая Вунія прынесла.

15. „Ня дзіўна, што наступаюць на слугаў Ягоных, бо і сам Хрыстос перасьлед царпеў...” і г.д. Сапраўды ня дзіўна! І наадварот гэта ёсьць абавязкам слугаў Божых, каб *насьледаваць свайго Начальніка*⁹⁴⁾, як кажа Сьвяты Аўгустын: „*Хай знашу лупцаваньні, зьявагі, кпіны, хай не ўхілюся ні ад якога асуджэньня, хай не спужаюся ніякіх царпеньняў*”⁹⁵⁾. Але той, які церпіць, як кажа Сьвяты Амброз, мае быць *такім, які нічога ня ўзяў, нікога не прыціскаў сілай, нічыёй крыві не праліў, хто дзейнічае паводле права*⁹⁶⁾, каб мог казаць бясъпечна: *калі размаўляў зь імі, паўставалі на мяне без прычыны*⁹⁷⁾. Бо калі хто хаця і слугою Хрыстовым завецца, але паводле згаданага навучаньня зьяўляецца вінаватым, хаця ў нечым і церпіць, ня можа таго казаць, што царпеў як слуга Хрыстовы, якому справядлівасьць паводле заслугаў ягоных узнагароду дае.

16. „Магілёўцы маюць адмакнёныя цэрквы, няхай у іх моляцца...” і г.д. А для Бога! Што гэта за *асаблівае права*! Большае за Хрыстовае! Хрыстос кажа: „*Ніхто ня прыйдзе да мяне, калі Айцец мой яго не прыцягне*”⁹⁸⁾, а Вашаць хоча каб паводле словаў Вашаці *камяні схізматыкаў сталіся хлебам*⁹⁹⁾. Можна стацца праз ласку Божую, што і ў тых цэрквах *ворагі зямлю будуць лізаць*¹⁰⁰⁾ і аддадуць належную хвалу імя Ягонаму, калі Госпад Бог захоча, але Госпад Хрыстос не запячатваў, не замыкаў цэркваў, як Вашаць робіш.

17. „Маюць добрых сьвятароў...” і г.д. Дай Божа, каб іх досыць было. Але не дастаткова таго, што Вашаць сам пра іх кажаш, бо *ўласная пахвала*¹⁰¹⁾ ў людзей ня мае месца, часам можа *жарсьць чалавека падмануць, бо каханьне й нянавісьць ня ўмеюць адрозьніваць праўды*¹⁰²⁾. Трэба каб чужыя, бачучы *іхныя добрыя ўчынкі*,

94) Да эфэсаў 5: 1 і 1-ы да карынціяў 4: 16 і 11: 1

95) Aurelius Augustinus. Sermones de Sanctis. Sermo 44 (Аўгустын. Казані аб Сьвятых. Казань 44)

97) Псалём 108: 2, 3

СФАЛЬШАВАНЫ

любоўю да спакою, магутнасьцю ўнутры й за межамі *дзяржавы*. Цяпер жа, прыняўшы да сябе ў кампанію гэткую сварлівую й неспакойную сяброўку, церпіць з-за яе на кожным сойме, на кожным народным сходзе, на кожным павятовым паседжаньні шмат сварак і паклёпаў. Здаецца лепей і карысьней для грамадства разысьціся з гэткай сварлівай сяброўкай, бо ніколі мы ў нашай айчыне ня мелі гэтых разладаў, якіх нам нарадзіла гэтая маляўнічая Вунія.

Хрыстос не запячатваў і не замыкаў цэркваў.

„Маюць яны, кажаце, належных сьвятароў і г.д.” Дай Божа, каб іх было даволі, але не даволі таго, што Вы самі іх хваліце. Уласная хвала заўсёды падазроная.

Трэба, каб іншаверцы бачылі добрыя іхныя ўчынкі і, славячы

98) Ян 6: 44

100) Псалём 71: 9 (тут у сэнсе прыкметы пакаяньня)

101) Ляцінская прымаўка „Уласная пахвала ня мае павагі” (Propria laus sordet). Параўнай Ян 5: 31 і 8: 13.

Ліст канцлера ВКЛ Лявона Сапегі да

АЎТЭНТЫЧНЫ

славлі Айца, які ў нябёсах, каб ішлі па іхных сьлядах¹⁰³). Але ж я чую якіх папоў Вашаць высьвячаеш, ад якіх больш для Вашаці згаршэньня, чым выбудовы. І канешне, гэта вялікая загана, што Вашаць ня шмат маеце добрых папоў, больш невідушчых. Як кажа Сьвятое Пісьмо: „Калі сьляпы сьляпога вядзе, абодва ў яму зваляцца”¹⁰⁴). Гэтак вашыя папы-невукі людзей у яму вядуць.

18. „Цэрквы выдзяляць на блюзьнерства...” і г.д. І цэрквы пятаць і замыкаць, і зьнявагаю некага па-блюзьнерску абразіць ёсьць вялікім адшчупеньнем ад братэрскае любові і ўзаемнай супольнасьці. І таму Сьв. Паўла да эфэсаў піша гэтак: „Таму заклінаю вас я, вязень у Госпадзе, каб рабілі адпаведна пакліканьня, у якое былі пакліканьня, з усёй накорлівасьцю й ціхмянасьцю, трываючы ва ўзаемнай любові. Намагайцеся захоўваць адзінства духа, дзякуючы павязі, якой ёсьць мір”¹⁰⁴), і да галятаў: „а калі ў вас адзін аднаго грызе й паядае, глядзіце, каб адзін аднаго ня зьелі”¹⁰⁵). Тое ж піша да каласянаў: „Выбачайце адзін адному, калі хто меў нейкую крыўду на другога, як Госпад вам выбачаў. Над усё ж майце любоў, якая ёсьць павязь дасканаласьці”¹⁰⁶). Але ці такая ж любоў закідае братоў зьняважліваю лаянкай¹⁰⁷)? Падобна ж да таго, калі скажаш брату свайму „рака”, падлягаеш пакараньню¹⁰⁸), зь якіх адно загадана судом, другое, паводле словаў Хрыстовых, агнём. Памяркуй жа Вашаць ці ня з гэтае прычыны Хрыстос казаў Пятру, а ў ягонай асобе іншым кіраўнікам: „Зраблю з вас рыбалоўцаў людзей”¹⁰⁹). Пакажы ж В[аша] М[іла]сьць каго знайшоў, каго злавіў гэтай сваёй суровасьцю, вастрэнёю, пачатаньнем, замыканьнем цэркваў? І наадварот тых, якія былі паслухмянымі Вашаці ў Полацку, адпіхнуў ад сябе, з авечак зрабіў казлоў, і на Р[э]ч П[аспа]літую прыводзіш небаьспеку, ледзьве што ня згубу для нас каталікоў, замест радасьці засмучэньне, неспакой, цяжкасьці. Ужо нам тутак гэтая ваша мілая Вунія далася ў знакі й надакучыла, што жадалі б быць безь яе, бо няспынна з боку гэтае мілае Вуніі церпім неспакой, засмучэньні, цяжкасьці. Сапраўды прыгожая Вунія, што няспынна забурэньні між людю і ў Р[э]чы П[аспа]літай учыняе.

103) Мацей 5: 16; 1-ы Пятра 2: 21

104) Мацей 15: 14; Лукаш 6: 39

104) Да эфэсаў 4: 1-3

105) Да галятаў 5: 15

архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча ад 12.03.1622

СФАЛЬШАВАНЫ

Айца, які ў нябёсах, ішлі іхным шляхам. Аднак я чую, якіх сьвятароў Вы высьвячаеце, такіх, што ад іх царкве можа здарыцца больш упадку, чымсьці выбудовы. Паўсюдна Вам закідаюць, што ў вас няма належных сьвятароў, усё болей сьляпых: гэтак Вашыя невукі папы цягнуць народ да згубы.

„Аддаваць, пішаце, цэрквы на здзек і г.д.” Але ж апячатваць ды замыкаць цэрквы й здзеквацца з каго-колечы ёсьць згубным парушэньнем братэрскага аднадумства й узаемнае згоды.

Пасьля ўсяго гэтага няхай мне Ваша Правялебнасьць пакажа, каго Вы здабылі, каго далучылі гэтай сваёй суровасьцю, гэтай жорсткасьцю, гэтым запячатваньнем ды замыканьнем цэркваў? І наадварот выяўляецца, што страцілі нават і тых, якія ў Вас у Полацку заставаліся ў паслушэнстве: з авечак зрабілі іх казламі. Прынесьлі небаьспеку ў край, а можа, і згубу для ўсіх нас, каталікоў. Замест радасьці нарабіла нам Ваша нагэтулькі цудоўная Вунія клопату, неспакою, нязгоды і настолькі яна нам агоркла, што жадалі б мы быць безь яе, бо столькі з-за яе церпім неспакою, горычы й дакукі. Вось плён Вашае захваленай Вуніі. Сапраўды яна знакамітая з прычыны столькіх між людзьмі і ў краі разладаў і нязгодаў.

106) Да каласянаў 3: 13-14

107) Параўнай Да рымлянаў 14: 10

108) Мацей 5: 22 („рака” па-арамейску значыць пустагаловы)

109) Мацей 4: 19

19. „Улада мая рабіць мне гэтага не дазваляе...” і г.д. Большай была ўлада Сьвятога Паўлы, але ўсё ж такі, як піша да карынцянаў: „У палон узяў сябе дзеля паслухмянасьці Хрысту і любові братняй”¹¹⁰ і, які ў гэтым сэнсе¹¹¹ кажа: „Хаця і ганаруся ўладаю, дадзенай мне Госпадам, аднак не карыстаюся ёю, каб нішчыць, але каб будаваць, каб ня быць для вас цяжарам і не прызнавалі мяне ад страху”¹¹². Не зашкодзіць тады часам быць з уладай на адным баку. Зь цягам часу разумны зьмяняе звычкі, не беручы віны¹¹³; а Сэнэка кажа: „Варты пахвалы той, хто робіць карыснае, а ня толькі дазволенае”¹¹⁴, і Сьвяты Паўла: „Усё дазволена, але ня ўсё карысна”¹¹⁵. Трэба тады рабіць тое, чаго вымагаюць час, варункі, карысьць царквы і дзяржавы¹¹⁶, бо крыў Божа Р[э]ч П[аспа]літую згубіць, да чаго Вашаць гэтай сваёй суровасьцю занадта пракладае дарогу, і ваша Вунія ня ведаю, дзе будзе.

20. „Калі б мне Найвышэйшы Пастыр альбо легат ягоны загадаў...” і г.д. Супрацівіцца Найвышэйшаму Пастыру ёсьць анафэмай⁹, але асьмелюся казаць, што і Сьвяты Айцец, калі б ведаў аб гэтым з-за Вуні В[ашых] М[іла]сьцяў у нашай Айчыне бязладзьдзі, цьвёрда й неадменна дазволіў бы Вашаці зрабіць тое, ад чаго Вашаць адмаўляецца. Маём прыклад спагадлівасьці Сьвятога Айца, што ў згодзе з Царквою, якая ёсьць маці, а ня мачыхай, дзе дзеля грамадзкага добра некаторых дзяржаваў прызволіў дазволіць шмат рэчаў, якія ў нас забаронены пад грэхам сьмяротным¹¹⁷.

21. „Што маскаль ваявода калускі⁹...” і г.д. Што піша так, ня дзіўна, бо кожнага цягне сваё¹¹⁸, як жаданьне¹¹⁹, гэтак і рэлігія¹²⁰, але розум ня раіць спрацацца аб тым і забараняць таго, што можа стацца вялікай зьявагаю¹²¹ Вашаці. Хаця б Вашаць і забаранялі, і не хацелі ім перадаць, калі ў тое ўпруцца, вярнуць. Таксама і тыя цэрквы ў Магілеве загадвае Я[го] М[іла]сьць Кароль адамкнуць, адпячатаць і перадаць, пра што я паводле загаду Я[го] К[аралеўскае] М[іла]сьці пішу да Вашаці, калі Вашаць, нагаданы таго зрабіць не захочаш, я паводле загаду

110) 2-гі да карынцянаў 10: 5

112) 2-і да карынцянаў 10: 8-9

113) Marcus Porcius Cato. Disticha 1: 7 (Катон. Дзвершы 1: 7)

114) Lucius Annaeus Seneca. Octavia: 454 (Сэнэка. Актавія: 454)

115) 1-ы да карынцянаў 6: 12 і 10: 23

Бо калі, хай Бог бароніць, айчына здрыганулася б (да чаго Вы сваёй суровасьцю гэтак зручную дарогу пракладаеце), дык ня ведаю, што ў той жа час было б з Вашай Вуніяй!

„Прынамсі, пішаце выдаў бы мне ў гэтай справе загад Найвышэйшы Пастыр альбо ягоны намесьнік і г.д.” Супрацівіцца Найвышэйшаму Пастыру было б праклятым замахам; але я асьмелюся сьцьвярджаць, што калі б Сьвяты Айцец ведаў, якія разлады паўстаюць у нашай краіне з прычыны Вашае Вуні, дык без сумневу дазволіў бы тое, чаму Вы ўпарта супраціўляецеся. Маём прыклад спагадлівасьці Сьвятога Айца, які мудра разважае пра Царкву Хрыстову ў некаторых краінах, якой ён даводзіцца бацькам, а не айчымам, дзе дзеля агульнага іхнага добра шмат там дазволіў таго, што ў нас забаронена пад грэхам сьмяротным.

І пасья ўсяго гэтага Кароль загадвае царкву іхную ў Маскве^к расьпячатаць і адчыніць, пра што я паводле ягонага загаду Вашай Правялебнасьці пішу. А калі Вы пасья гэтага майго напаміну таго ня зробіце, дык я адпаведна загаду Яго Каралеўскай Мосьці

і) адлучэньнем (грэц.)

ж) У копіі ліста пададзеная форма „Kaliski”, але правільна „Kałuski”, у гэтым упэўняе ліст Кунцэвіча ад 21.01.1622 г. і лацінская копія ліста ад 21.01.1622 г. Пэўна перапісвальнік зьбытаў расейскі горад Калугу з польскім Калішам.

к) Выразная памылка Ліндэ, ва ўсіх іншых варыянтах ліста напісана „Magilew”.

АЎТЭНТЫЧНЫ

Я[го] К[аралеўскае] М[іла]сьці загадаю адпячатаць і перадаць, каб яны гэтую сваю службу, хаця б і схізматычную, у цэрквах адпраўлялі. Габрэям, татарам не забараняюць бажніцаў у дзяржавах Я[го] М[іла]сьці Каралю, а В[аша] М[іла]сьць хрысьціянам запячатваеш цэрквы, скуль ужо гэтыя словы з размоваў даходзяць, што лічуць за лепшае паддацца турку-паганцу, чым гэты ўціск сумленьня свайго цярпець.

22. „Але ці слушна гэта для няпэўнага спакою...” і г.д. Слушна, ды і патрэбна, бо найпэўней неспакой будзе, калі ім у іхнай службе Божай будзем чыніць перашкоды. Таму ўжо далятаюць навіны, што з гэтае прычыны хочучь дамову з намі і спакой парушыць. Добры прыклад прыводзіць Плутарх у „Анафтэматах”¹²²⁾ пра Антыёха ў гэтых словах: „Калі Антыёх узяў у аблогу Ерусалім, юдэі напасілі ў яго сем дзён замірэньня дзеля ладжаньня свайго найвялікшага сьвята. Ён ня толькі пагадзіўся на гэта, але загадаў з надзвычайнай урачыстасьцю адвесці да гарадзкае брамы быкоў з залачонымі рагамі і таксама вялікую колькасць тым’яну і духмяных карэньняў. Пасьля перадачы ахвяры тамтэйшым алтарнікам вярнуўся. Юдэі ж, зьдзіўленыя ласкавасьцю ўладара, адразу пасьля заканчэньня сьвята аддаліся пад ягоную апеку”¹²³⁾. І я разумею, што ў гэты час з Масквой і схізматыкамі гэтак сама рабіць трэба. Добра адзін [казаў]: „Чаго нельга зьмяніць, трэба цярпець, ня ганіць”¹²⁴⁾.

23. Рыжанам не аддавалі касьцёлаў, бо перш чым Рыга паддалася Я[го] М[іла]сьці каралю Аўгусту¹⁾, касьцёлы ўжо перавярнулі на сваю гаратычную службу, а інакш не паддаліся б Я[го] М[іла]сьці Каралю, калі б хацеў гэтыя касьцёлы запячатаць, зачыніць ды з [законнай] моцы й кіраваньня іхнага адабраць.

24. „Праз паблажлівасьць каталіцкую альбо палітычную...” і г.д. Шукаю добрых словаў¹²⁵⁾, што ў гэтай справе не рабілася для Вашыяў, нагадваньні й перасьцярогі, як ад мяне, гэтак і ад каго іншага, не паходзяць зь ніводнае сувязі з супраціўным бокам¹²⁶⁾,

122) Plutarchos „Aprophthegmata laconica” - збор кароткіх, трапных выказваньняў правядыроў і ўладароў антычнага сьвету. (гл. Плутарх. Сравнительные жизне-описания... , М, 2004, с. 780).

123) Антыёх III Вялікі (242-187 да н.Х.) уладар Сэлеўкідзкае дзяржавы з 223 г. да н.Х. Захапіў у Эгіпта Палестыну ў 203 г. да н.Х.

СФАЛЬШАВАНЫ

сам загадаю расьпячатаць і ім аддаць, каб тыя паводле сваёй багаслужбы ў тых цэрквах свае абрады выконвалі. Габрэям і татарам не забараняецца ў каралеўскіх краінах мець свае сынагогі ды мячэты, а Вы хрысьціянскія цэрквы запячатваеце! З гэтае прычыны паўсюдна ўжо ходзяць чуткі, што яны жадаюць быць у падданстве ў няверных туркаў, чымсьці цярпець гэты ўціск свайго сумленьня.

Але, кажаце, ці ж было б справядлівым выяўляць гэткую паблажлівасьць дзеля няпэўнага будучага спакою? Ня толькі справядліва, але і неабходна, бо немінуча ў грамадстве паўстануць разлады, калі будзем яшчэ больш уціскаць іх у іхнай багаслужбе. Ужо адусюль ідзе пагалоска, што хочучь назаўсёды разарваць з намі ўсялякую сувязь.

124) Publilius Syrus. Sententiae: 176 (Публілі Сыр. Выказваньні: 176)

1) Паводле дамовы аб залежнасьці (Pacta subjectionis), падпісанай 05.03.1562 г., магістар Інфляцкага ордэну Г.Кэтлер прызнаваў над сабой уладу Жыгімонта III Аўгуста. Магістрат Рыгі падпарадкаваўся дамоўе толькі ў 1581 г. пасьля перамогі Рэчы Паспалітай над Масковіяй.

АЎТЭНТЫЧНЫ

але з прыказаньня¹²⁷⁾ самога Бога: „Калі зграшыць брат твой, згадай яму сам-насам”, але ўрэшце¹²⁸⁾, як кажа Сьвяты Паўла да Цімафея: „Мэтаю навучаньня ёсьць любоў, што ідзе ад чыстага сэрца, добрага сумленьня й некрывадушнае веры. Скіраванае яно супраць тых, якія ўхіліліся ў пуста-слоўе. Хацелі лічыцца за настаўнікаў закона, не разумеючы ані таго, пра што гавораць, ані таго што сьцьвярджаюць”¹²⁹⁾.

25. Пра палачанаў і іншых бунтаўнікоў супраць Вашаці, можа быць, што і ёсьць бунтаўнікамі. Але ж В[аша] М[іла]сьць сам даў ім прычыну і зрабіў іх бунтаўнікамі. Былі ж паслухмянымі Вашаці, да царквы В[ашай] М[іла]сьці хадзілі. Чаму ж тады В[аша] М[іла]сьць іх ад сябе адпіхнуў? Ноўгарад Вялікі, Пскоў, Старадуб, Чарнігаў, Казельск і шмат іншых замкаў Вунія ў нас адарвала. І цяпер гэтая Вунія ёсьць вялікай прычынай, каб адштурхнуць народ маскоўскі ад Я[го] М[іла]сьці Каралевіча, як гэта вынікае з маскоўскіх лістоў да Іх М[іла]сьцяў паноў Радаў кароннай і В.К.Літ. Такім чынам ня хочам, каб гэтая некарысная Вунія Р[э]чы П[аспа]літай прыносіла і рабіла шкоду.

Гэтак на ліст Вашаці адказаўшы, не хацеў бы больш з Вашацяй увязвацца ў *спрэчкі*, але зычучы Вашаці майму м[ілась]ці[ваму] пану ад Госпада Бога добрага здароўя, духа згоды й братэрскай любові, спадзяюся на ласку Вашаці.

3 Варшавы дня 12 сакавіка Году Гасподняга 1622¹³⁰⁾.

В[ашай] М[іла]сьці майго пана слуга й зычлівы прыяцель, Лявон Сапега, канцлер В.К.Літ., берасьцейскі, магілёўскі *etc.* стараста ўласнай рукою.

128) Мацей 18: 15; Лукаш 17: 3

СФАЛЬШАВАНЫ

Што тычыцца палачанаў ды іншых бунтаўнікоў супраць Вас, дык, мажліва, што яны гэткімі і ёсьць, але Вы самі падштурхнулі іх да бунту. Былі яны Вам ва ўсім паслухмянымі, царквы Ваше не пакідалі, але Вы самі іх ад сябе адпіхнулі! Ноўгарад Северскі, а таксама Старадуб, Казялец і шмат іншых цьвердзяў адабрала ад нас Вунія: нават і цяпер яна ёсьць галоўнай прычынай таго, што народ маскоўскі цураецца каралевіча, што выразна бачна з расейскіх лістоў да паноў - радаў і іншых начальнікаў Вялікага Княства Літоўскага. І таму ня хочам болей, каб гэтая гэтак згубная для нас Вунія дарэшты нас зьнішчыла.

Гэта мае тлумачэньні, якія даю на Ваш ліст. На будучыню жадаю сабе быць вольным ад спрэчак з Вамі. Толькі прашу ў Найвышэйшага ўсялякіх для Вас дабрадзействаў, а адначасна духа лагоднасьці ды любові да бліжняга. Застаюся з павагай.

У Варшаве дня 12-га сакавіка 1622 г[оду].

129) 1-ы да Цімафея 1: 5-7

**Jaśnie Wielmożny Mści Panie Kanclerzu, Moje
wielce Mściwy Panie y zwykły Dobrodzieiu!**

List albo raczej *Exhortatią* oddano mi od Wm. M.M. Pana; która iakom zrozumiał po większej części z wdania ludzi różnych tak iest szyroce napisana o mnie, Świeszczennikach moich, y tey sprawie chwalebney Uniey S. Cerkiewney (wespół z Wiarą Świętą Katholicką Rzymską, w te kraie przed sześćiąset lat y coś zawiatały, a przed dwudziestą y kilka lat odnowionej); z uszanowaniem tedy one przyiawszy, *iustificować* mi się na opaczne udanie Wm.M.M. Panu godzi. Wprzód co się tycze osoby moiey, Bogiem moim świadczę, który na serce y sprawy moie patrzy, żem żadnym nieprzykładem żywota, ani iakim ostrym postępkiem nie odrażał od siebie Połoczan, y inszych Parafian moich, pogotowiu najmnieyszy się znak surowości moiey nie ukaże, którym by się przykład dał do zaiątrzenia animuszów ludzi wichrowatych, Rzeczypospolitey szkodzących; y owszem, władzę y powolność moią Pastorską z wolą Bożą, z wolą J.K.Mści y dobrem Rzeczypospolitey znosić y stosować zawsze usiłowalem y usiłuję. Wyświadczą mi wiele Person nie tylko Katholickich, ale y Hae-retyckich, dobrych Obywatelów Dioecesy moiey, że tak iest, a nie inaczej. Na Schizmatyków *referować* się nie mogą: bo ci za powstaniem przeklętego Smotrzyckiego, prawdę S. sobie ohydziwszy, nas którzy iey pomnożenia usiłowamy, za arcy złych ludzi maia y udaia. Toż się y o moich Świeszczennikach posłuszeństwa mego rozumieć ma: tym źli zaś y nieumieiętni, że mię słucaia; kiedy by byli po woli Schizmatyków, ciżby byli dobrzy y uczeni. A iezeli niektórzy są, grubi, tych Schyzma narodziła, a nie Unia. Niechże tedy na Schyzmę narzekaia, a nie na mię. Do Uniey żebym kiedy kogo gwałtem przymuszał, to się nigdy nie pokaże. Praw moich Cerkiewnych zwykła moia przysięga Episkopska Prawem bronić (gdy na nie gwałtownie następuia) przymusza mię. Y to iednak skromnie y uważnie czynię, nie odstępuiąc przykładowi S. Ambrozyusza y S. Chryzostoma, którzy (lubo z Protestacyą albo

**Яснавяльможны м[іла]сьці[вы] пане канцлеру, мой
надвычай м[іла]сьцівы пане і заўсёдны дабрадзею!**

Ліст альбо хутчэй *пераконваньне* перададзены мне ад В[ашай] М[іласці] м[айго] м[іласцівага] пана: якое, як я з большага зразумеў, так шырока напісанае з падачы розных асобаў пра мяне, сьвятароў маіх, і справу гэтай хвалебнае сь[вятой] царкоўнай Вуніі (што разам зь Вераю сьвятой каталіцкай рымскай у гэты край шэсьцьсот зь нечым гадоў таму завітала, і дваццаць зь нечым гадоў таму адноўленая). З павагаю гэта прыняўшы, *апраўдацца* мне перад В[ашай] М[іласцю] м[аім] м[іласцівым] панам на памылковае абвінавачаньне належыць. Спачатку, што да асобы маёй, Богам маім сьведчу, які сэрца і справы мае бачыць, што ніводным дрэнным прыладам жыцьця, ніякім вострым учынкам не адпихаў ад сябе палачанаў і іншых парафіянаў маіх, пагатоў ня выявіцца нават найменшае адзнакі суровасьці маёй, якой бы зачэпку даў да распаленьня *душаў* бунтоўных, што шкодзяць Рэчы Паспалітай; і наадварот уладу й послух мой пастырскі з Божай воляй і воляй Я[го] К[аралеўскай] М[іла]сьці ды дабром Рэчы Паспалітай стасаваць і суадносіць заўжды намагаўся й намагаюся. Сьведкамі мне шмат асобаў ня толькі каталіцкіх, але і гаратыкоў, добрых насельнікаў дьяцэзіі маёй, што ёсьць гэтак, а не інакш. На схізматыкаў *спасылацца* не магу, бо тыя ад паўстаньня праклятага Сматрыцкага, праўдай с[ьвятой] пагрэбаваўшы, нас, якія намагаемся памнажаць яе, лічаць і паказваюць як надта злых людзей. Тое ж самае і пра маіх паслухмяных мне сьвятароў разумець трэба: тым злыя і няўмелыя, што мяне слухаюць, калі б былі паводле жаданьня схізматыкаў, дык былі б добрымі і вучонымі. Калі ж некаторыя неадукаваныя, тых схізма нарадзіла, а ня Вунія. Няхай жа тады на схізму скардзяцца, а не на мяне. Каб я некалі каго гвалтам да Вуніі прымушаў, гэткае ніколі не выявіцца. Правы мае царкоўныя звычайная мая біскупская прысяга прымушае мяне (калі на мяне гвалтоўна наступаюць) правам бараніць. І аднак жа раблю гэта сьціпла й разважліва, не адступаючы ад прыкладу Сьв. Амброза і Сьв. Хрызастома, якія

nie) czynili iednak potężnie o prawdę Bożą. Ambrozyusz z Cesarzem Theodozyuszem, iż Cerkwie abo Bożnice Haeretykom w mieście Catholickim Mediolanie mieć pozwalał¹⁾. A Chryzostom z Cesarzową Eudoxyą o odieję Winnice wdowie²⁾, z Cesarzem Carogrodzkim Arkadiuszem, aby odszczepieńce do iedności cerkiewney przywiódł, albo ie z Miasta wypędzić kazał, iakoż to Cesarz zaraz uczynił³⁾. By ciż Święci na tak wielką krzywdę Bożą za żywotów swych tu na świecie patrzali, na iaką ia tu teraz patrzę w Połocku, że chłopstwo grube, tak wiele dziątek bez krztu, tak wiele dorosłych bez Spowiedzi y używania Sakramentu S. do piekła posłali y posyłaia. Było ich wiele, co na żywy Bóg potrzebowali kapłana przy śmierci, buntownicy gromili ich z tego y strzegli aż do śmierci, aby bez Spowiedzi zdychali, więcey by oto czynili, niżeli ia. Przed Urzędem byśmy, za czasów Nerona, Dioclesiana *etc* tożby czynili, co na on czas wierni Boży czynili. Ale że mieszkamy pod Panem świętobliwym, Catholikiem gorącym (któremu day Boże w niezmierzone lata szczęśliwe Panowanie), ogrodzone iest zdrowie y wolność nasza Prawem pospolitym, tak iako wszystkich inszych Obywatelów Oyczyzny tey. Dla czegoż nie mamy zażywać prawnych Dobrodzieystw (zwłaszcza gdy inaczey być nie może) ku obronie zdrowia y wolności naszych, iako insi zażywaią? Więcey iest Protestacyi Schizmatyckich po Trybunałach, Ziemstwach, Grodach, Ratuszach na nas im ni w czym nie winnych; przecie im tego nie gania, y owszem, tak im fortuna służy, że ich omylnym hałasom wszędzie wierzaia. A nas, Unią Świętą Starożytną bez Pozwu, bez Sądu y Prawa na samo bez dowodu szczyre oskarżenie *opprimować y rugować* usiłuią, powiadaiać, że wszystkie wewnętrzne niezgody domowe, hałasy Seymowe, z nas y Uniey pochodzą; czego dowieść nie mogą. Skromność nasza wiadoma iest wszystkim. Schyzma to broi; nie maiąc praw starożytnych iakie my mamy, hałasami ie wystraszyć chcą, a tym bardziey, że im pobażaią. Wiem od Person wiary godnych, że Kozacy po skończoney expediciey z Turkiem nie myśleli popierać Schizmy. Lecz Pseudo Władykowie

1) Фядос I Вялікі, рымскі імператар (346-395). Тут згадана пра змаганьне Амброза супраць імператарскага указу 386 г. аб спрыянні арыянам і спробы імператрыцы Юстыны аддаць тым некалькі цэркваў з катэдральнай царквой у Міляне.
2) Аркадзь Флаві - першы імператар Бізантыйскае імперыі (395-408), сын Фядоса

(з пратэстам або безь яго) змагаліся аднак моцна за праўду Божую. Амброз з цэзарам Фядосам за тое, што цэрквы альбо бажніцы гаратыкам у каталіцкім горадзе Мэдыяляне мець дазваляў¹⁾. А Хрызастом з цэзарыняй Эўдакіяй за адабраны вінаграднік ўдавы²⁾, з цэзарам царгарадзкім Аркадзем, каб адшчапенцаў да адзінства царкоўнага прывёў, альбо загадаў выгнаць іх з гораду, што цэзар адразу ж зрабіў³⁾. Каб сьвятыя ў часе сваіх жыцьцяў на сьвеце бачылі такую вялікую абразу Божую, якую я цяпер бачу ў Полацку, што просты люд неадукаваны, мноства дзетак бяз хросту, мноства дарослых бяз споведзі і ўжываньня Сьв. Прычасыця да пекла пасылалі й пасылаюць. Было шмат такіх, што на прамілы Бог прасілі сьвятара перад сьмерцю, бунтаўнікі лялі іх за тое й вартавалі аж да сьмерці, каб бяз споведзі паміралі. Больш рабілі б, чым я. Каб мы былі пад уладаю ў часы Нэрона, Дыяклецыяна *і г.д.*, тое ж самае рабілі б, што на той час верныя Божыя рабілі. Але ж жывем пад гаспадаром багабойлівым, палкім каталіком (якому дай Божа безьліч гадоў шчасьлівага панаваньня), таму нашыя здароўе й вольнасьць абароненыя правам агульным, гэтак сама як і іншых грамадзянаў гэтае айчыны. Чаму ж ня можам ужываць праўных дабротаў (асабліва калі інакш быць ня можа) дзеля абароны здароўя й вольнасьцяў нашых, якіх іншыя ўжываюць? У трыбуналах, земскіх і замкавых судах, ратушах больш пратэстаў схізматыкаў на нас ня ў чым перад імі не вінаватых, але ж іх за гэта не асуджаюць, і наадварот, лёс ім так спрыяе, што іхным падманным лямантам паўсюдна вераць. А нас, сьвятую старажытную Вунію, бяз позвы, без суду й права, нават без прычыны выразным абвінавачаньнем *прыціснуць і выціснуць* намагаюцца, кажучы, што ўсе ўнутраныя, хатнія нязгоды, соймавыя скандалы ад нас і Вуніі зыходзяць, чаго даказаць ня могуць. Сьціпласць нашая вядомая ўсім. Схізма ж свавольць, ня маючы правоў старажытных, якіх мы маем, скандаламі захапіць іх хочуць, а тым больш, што ім патураюць. Ведаю ад вартых веры асобаў, што казакі пасыла сканчэньня экспэдыцыі на туркаў, ня думалі падтрымліваць схізмы. Але псэўдаўладыкі іхныя, асабліва

I Вялікага. Тут згадана пра змаганьне Яна Залатавуснага за вяртаньне ўдаве і дзеткам памерлага ўрадоўца Феагноста вінаградніка, няпраўна адабранага імператрыцай Эўдакіяй.

3) Тут згадана пра патрабаваньне Яна, каб арыянаў выдалілі з Канстантынопалю.

ich, zwłaszcza Smotrzycki, widząc znaczny *respekt* na niektórych Ich Mości P.P. Senatorów, pobudza ich (będąc Pisarzem u nich), aby tę *Petitią*, względem Schizmy J.K.M. podawali, iakoby tym prędzey *Ambitia* ich do skutku przyszła. Nie znajdzie się tedy żadna przyczyna na nas do zaiątrzenia ich, tylko ta, żeśmy są w łódce Chrystusowej, pod Sprawowaniem Naywyższego Żeglarza, Namiestnika Chrystusowego. Bez szturmu nigdy ta łódka nie była y bydź nie może, przy nas, y bez nas. Ieśli się komu zda, że te nawałności dla iakich *excessów* naszych szumią, niechże nas każą pozwać, prawem przekonać, potom z Jonaszem z tey łódki wyrzucą. By oni żeglarze do Tarsu nie wpród Jonasa z łódki wyrzucili, aż tego losami doszli, że one nawałności morskie dla niego samego były⁴⁾. Schyzmatycy y biią y płaczą, a na nas z krzykiem, wrzaskiem wszystkie winy kładą. Katholicy też niektórzy dla samych wrzasków ich, nas tłumić pomagają. A nie iest że to przeciw miłości bliźnich od Chrystusa przykazaney? Dobry iest pokoy popospolity, wszakże taki, o którym Chrystus Pan powiedział: Pokoy mój zostawię wam⁵⁾, a nie taki, na który on woła: nie przyszedłem kłaść pokoju (takiego politycznego) na ziemię, ale miecz⁶⁾ etc. Co za towarzystwo światłości z ciemnościami? Iaka zgoda Chrystusowi z Belialem⁷⁾, Catholikom ze Schyzmatykami albo Haeretykami, Cerkwiom Katholickim z bluźnierstwem Schyzmatyckim? Co za pokoy będzie, gdy z obrazą Boską uczyniony bywa: gdy Przywileia Boskie Piotrowi Ś. y następcom iego na Stolicie Episkopskie y na Cerkwie wszystkiego świata dane, łamać, one z *Iurisdictioney* Naywyższego Pasterza (od Chrystusa postanowioney) odeymować, a Schyzmatykom ie przywłaszczać będą? Wołać będzie Piotr Ś. y wszyscy Potomkowie iego, Episkopowie Rzymscy, na takie bezprawia, o pomstę do Boga. Nie będą milczeć oni Włodzimierzowie, Jarosławowie, Jagiełłowie, Skirhayłowie⁸⁾, y insi Fundatorowie Metropoliey y Władcytw, że *Intentia* ich zgwałcona będzie: bo oni będąc dobrimi Katholikami, nie dla Schyzmatyków pewnie, ale dla Katholickich Episkopów stolice te Nabożeństwa Ruskiego nadalі

4) Ёна 1: 1-15. Падзеі мелі месца ў часе плавання зь Ёпіі (Палестына) да Тарсу (сучасная Гішпанія).

5) Ян 14: 27

6) Мацей 10: 34

Сматрыцкі, бачучы значнаю *навагу* з боку некаторых Іх Мосьцяў п[аноў] сэнатараў, падбухторьў іх (быўшы ў іх пісарам), каб яны *пэтыцыю* адносна схізмы Я[го] К[аралеўскай] М[іласці] падавалі, нібы тым хутчэй *дамаганьне* іхнае выніку дасягне. Ня знойдзеца тады ў іх аніякае прычыны, каб злавацца на нас, толькі тая, што мы ў чоўне Хрыстовым, пад кіраўніцтвам найвышэйшага стырнавога, намесьніка Хрыстовага. Без нападаў ніколі гэты човен ня быў і быць ня можа, з намі й бяз нас. Калі ж каму здаецца, што гэтыя забурэнні, з-за нейкіх нашых *выбрыкаў* шумяць, хай жа нас кажа паклікаць, законам пераканаць, потым зь Ёнам з гэтага чоўну выкінуць. Бо і тыя маракі, [што плылі] да Тарсу не адразу Ёну з чоўну выкінулі, але праз жэраб'е дазналіся, што тыя хвалываньні марскія з-за яго былі⁴⁾. Схізматыкі і б'юцца, і плачуць, а на нас з крыкам і лямантам усю віну ўскладаюць. Некаторыя каталікі таксама з-за крыку іхнага нас прыціскаць дапамагаюць. Ці не супярэчыць гэта любові да бліжняга, што Хрыстом запавешчана? Добрым ёсьць спакой грамадзкі, але ж такі, пра які Госпад Хрыстос казаў: „Спакой мой пакідаю вам”⁵⁾, але не такі, пра які Ён усклікае: „Я прыйшоў прынесці не спакой (гэткі палітычны) на зямлю, але меч”⁶⁾ і г.д. Што за сяброўства сьвятла зь цемраю? Якая згода Хрыста з Вэліялам⁷⁾, каталікоў з схізматыкамі альбо гаратыкамі, цэркваў каталіцкіх з блузьнерствам схізматычным. Што гэта за спакой будзе, учынены з зьявагаю Боскай: калі прывілеі Боскія, дадзеныя Сьв. Пятру і наступнікам ягоным на сталіцы біскупскія і на цэрквы ўсяго сьвету парушаць, тыя з *надпарадкаваньня* найвышэйшаму пастыру (Хрыстом закладзенага) выводзіць, а схізматыкам іх перадаваць будзем? Клікаць будзе з-за гэтага бяспраўства Сьв. Пётра і ўсе нашчадкі ягоныя, біскупы рымскія, да Бога аб помсьце. Ня будуць маўчаць тыя ўладзімеравічы, Яраславічы, Ягайлавічы, Скіргайлавічы⁸⁾ ды іншыя фундатары мітраполіі і біскупстваў, калі *намер* іхны парушаны будзе, бо яны, быўшы добрымі каталікамі, пэўна не для схізматыкаў, але для каталіцкіх біскупаў гэтыя сталіцы абраду рускага

7) 2-гі да карынцянаў 6: 14-16 (Вэліял - адно зь імёнаў д'ябла).

8) Нашчадкі кіеўскіх князёў Уладзімера Вялікага (980-1015), Яраслава Мудрага (1019-1054), вялікага князя літоўскага Ягайлы (1377-1392), князя полацкага й вялікакняскага намесьніка Скіргайлы (1354-1394).

y ufundowali. Mamy wszak niektórych Ich same oryginały funduszów. Jest y to, że ieden z tychże Fundatorów, Świdrygayło, takiegoż Pseudo Metropolitę Schyzmatyka (iaki na ten czas iest Borecki) на Іміе Harasima, улапіwszy го в Witepsku, казаў го спаліць, о́свідчзаіа́ч гніев сво́у на Schyzme⁹⁾. *Instygować* będą y ci, którzy в tymże Nabożeństwie, będąc przeszłych y teraznieyszych czasów в Wierze Ś. Katholickiey, y в pokucie z tego świata zszedłszy, ciała swoje kazali położyć przy Cerkwiach Catholicich albo Unickich, на о́свідчzenie tego, że они в teyże Wierzę Ś. аз до końca Żywota swego statecznie trwali. А niemaż się tu за co Pan Bóg gniewać? y ма́ж takiemu pokoiowi, który się z zagniewaniem iego kleci, błogosławić? Więc y Oyczyzna nasza та, iакіе sobie bezpieczeństwo obiecываць ма, gdy над wszelką Sprawiedliwość Kozakom y Pseudo Władynom то pozwalая, czego się они domagaia: то iest, żeby Stolicye nasze bezprawnie osiedli, żeby Pastuchowi Garogrodzkiemu podlegali, а затем żeby з Państwem так потężным nieprzyiacielskim związek mieli? Co iako bezpieczne będzie Oczyźnie, y sama Polityka łączо uważy. Otworzą się wrota wszystkim Szpiegom y Zdraycom z Państwa Tureckiego до Państw J.K.M. Pana naszego Miłościwego: wolno będzie Patryarsze, Metropolicie, Władyce, Grekowi, ба, y samemu Baszy po czerniecku się ubrawszy, y Exarchą się nazwawszy, z tysiącem albo z kilka Janczarów przyiechać, y под *praetextem* wizytacyi duchownych szpiegować, zdrady knować *etc.* Zabronić im tego nie lżą, бо Kozacy będą się gniewać! На прzymierzę nie masz się на со спuszczать, wszакешмы świeжо doznali łatwey odmiany iego. Uważali то dobrze они Świątobliwi Królowie Polscy Kazimierz y Alexander¹⁰⁾, że skoro opanował Turek Carogród¹¹⁾, nie chcieli mieć Metropolity inakszego, tylko żeby Papieżowi podlegał. Iakoż był taki Metropolita, Hrehory, kтórego Pius Ś. Papież на Metropolią święcił¹²⁾; takі́ż był по nim Mizael Czereyski¹³⁾, potym Makary¹⁴⁾,

9) Сьвідрыгайла (1370-1452) - вялікі князь літоўскі (1430-1432), вялікі князь рускі (1432-1436). У часе змаганьня за вялікакняскі пасады з Жыгімонтам Кейстутавічам спаліў 28.07.1435 г. у Віцебску на падазрэньні ў здрадзе мітрапаліта кіеўскага Гарасіма (1432-1435), высьвячанага канстантынопальскім патрыярхам Язэпам.

10) Аляксандар - вялікі князь літоўскі (1492-1506), кароль польскі (1501-1506).

11) Царгарад (Канстантынопаль) быў захоплены турэцкім войскам 29.05.1453 г.

надалі і ўфундавалі. Маем жа арыгіналы некаторых іхных фундушай. Было і так, што адзін з тых самых фундатораў, Сьвідрыгайла, такога самага псэўдамітрапаліта-схізматыка (якім сёньня ёсьць Барэцкі) Гарасіма, схапіўшы ў Віцебску, загадаў спаліць яго, засьведчыўшы тым свой гнеў на схізму⁹⁾. *Абвінавачваць* будуць і тыя, якія быўшы ў мінулыя й цяперашнія часы ў сьв. Веры каталіцкай таго самага абраду, пакаяўшыся гэты сьвет пакінулі і загадалі цэлы свае пахаваць ля цэркваў каталіцкіх або ўніяцкіх, каб засьведчыць тым, што яны ў гэтай сьв. Веры аж да канца жыцьця свайго непахісна трывалі. Ці ж няма тут такога за што Госпад Бог можа ўгневацца? І хочам гэтка спакой, які зладжаны з угневаньнем Ягоным, блаславіць? Больш за тое і айчына наша якую можа сабе гарантаваць бясьпеку, калі больш за ўсялякую праўду казакам і псэўдаўладыкам дазваляюць тое, чаго яны дамагаюцца: каб бяспраўна занялі нашыя біскупскія пасады, каб падпарадкоўваліся пастуху царгарадзкаму, а затым каб з такой магутнай варожай дзяржаваю сувязь мелі? Тое як бясьпечна будзе айчыне і самой палітыцы лёгка заўважыць. Расчыніцца брама зь дзяржавы турэцкай у дзяржавы Я[го] К[аралеўскай] М[іласьці] гаспадара нашага міласьцівага для ўсіх шпегай і здраднікаў. Вольна будзе патрыярхам, мітрапалітам, уладыкам, грэкам, ды і самому башы, па-манаску апрануўшыся і экзархам назваўшыся, з тысячай альбо некалькімі [тысячамі] янычараў прыехаць і пад *выглядам* адведаньня духоўных шпегавачь, здрады плянаваць і *г.д.* Забараніць ім гэтага нельга, бо казакі будуць гневацца. На прыклады няма чаго спасылацца, бо нядаўна зьведалі лёгкую адмену таго. Уяўлялі гэта добра пабожныя каралі польскія Казімір і Аляксандар¹⁰⁾, як толькі турак захапіў Царгарад¹¹⁾, не хацелі мець іншага мітрапаліта, толькі ад папы залежнага. І на самой справе быў такі мітрапаліт Рыгор, якога папа сьв. Пій на мітраполію высьвяціў¹²⁾, такім самым быў пасья яго Місаіл Чарэйскі¹³⁾, пасья Макар¹⁴⁾,

12) Рыгор Баўгарын - мітрапаліт кіеўскі (1458-73), высьвячаны канстантынопальскім патрыярхам Рыгорам Мамасам і зацьверджаны папам Піям II.

13) Місаіл Пяструцкі (Чарэйскі) - мітрапаліт кіеўскі (1475-80). Пасья яго яшчэ былі Сымон III (1481-1488) і Ёна I Глезна (1489-1494).

14) Макар - архімандрыт віленскага Траецкага манастыру, у 1495-1497 гг. ачольваў кіеўскую мітраполію.

Joseph Sołtan¹⁵), aż Helena¹⁶) Królowa Moskiewska, wdową już będąc, wymogła to była u św. pamięci Króla Zygmunta Starego¹⁷), że iey pozwolił słać po *Sacrę* do Carogrodu Metropolicie od niey *praesentowanemu* Ionie¹⁸): od tamtego czasu aż do odnowienia Jedności przez Starszych naszych, ten zwyczaj trwał. Wszakże ten Król Świątobliwy y syn iego August¹⁹) na pilnym oku mieli Schyzmatyków Duchownych y Świeckich, sami Duchownych sądzili Starszych, a żadnemu Grekowi przychodniowi sądzić y wizytować ich nie dopuszczali, nawet Cerkwie nowej budować y starey poprawiać nie wolno było Schyzmatykom, aż za osobliwymi przywilejami Królewskimi, które y do tych czasów w rękę mamy. Znał to y sam Hospodar Moskiewski, że ten związek Duchowieństwa iego z Carogrodem nie iest pożyteczny Państwu iego, y dlatego przed trzydziestą y kilka lat, groźbą y prośbą wymógł na Patriarsze Jeremiaszu, że mu Patryarchę na Moskwie uczynił, który by już, na wszystkie potomne czasy, bez poselstwa do Carogrodu mógł być stawiony na Moskwie, iakoż się y tak dzieie²⁰). Aż do tego czasu, po *Confederatye*²¹) nieszczęsney Schyzmatyckiey y Haeretyckiey z sobą się bratać, y swey woli cugle pomału puszczając, niepokoy w tey Oyczyźnie wzniecać poczęli, y teraz go pomnażając, do czego y Grekowie przychodniowie im pomagali, y teraz pomagają, y ieszcze więcej pomagać mogą, ieśli się Rzeczpospolita nie obaczy. Wspomni ieno W.M.M.M. Pan, co on Nicephor Czerniec Greczyn²²) ieszcze przed odnowieniem Jedności zrobił był we Wołoszech²³), co y tu w Państwie J.K.M. broił przyiechawszy, do iakich *confoederatij* Heretyków y Schyzmatyków zводził, iakie

15) Язэп II Солтан - біскуп смаленскі, потым мітрапаліт кіеўскі (1508-22). Тут аўтар зьбітаў яго зь біскупам смаленскім і мітрапалітам кіеўскім (1498-1501) Язэпам I Баўгарыновічам, які кіраваў мітраполіяй да Ёны II.

16) Алена (1476-1513) - дачка маскоўскага князя Івана III, жонка князя Аляксандра.

17) Жыгімонт I Стары - вялікі князь літоўскі і кароль польскі (1506-1548), брат князя Аляксандра.

18) Ёна II - мінскі архімандрыт, мітрапаліт кіеўскі (1503-1507), высьвячаны канстантынопальскім патрыярхам Пахомам у 1504 г., то бок Флярэнтыйскае паразуменьне было замененае візантыйскай юрыздыкцыяй. На той час яшчэ ўладарыў вялікі князь Аляксандар.

19) Жыгімонт II Аўгуст - вялікі князь літоўскі і кароль польскі (1548-1572).

20) Ярэма II - патрыярх канстантынопальскі, наведаў Масковію і ВКЛ у 1589 г. У часе ягонага візиту маскоўскі мітрапаліт Ёў (1586-1589) быў высьвячаны на

Язэп Солтан¹⁵). Толькі царэўна маскоўская Алена¹⁶), ужо быўшы ўдавой, выпрасіла ў сьв. памяці караля Жыгімонта Старога¹⁷) дазволу паслаць да Царгараду па *высьвячэньне* на мітрапаліта *прапанаванага* ёю Ёну¹⁸), ад таго часу аж да аднаўленьня Адзінства праз нашых старэйшых, такі звычай трываў. Але ж той пабожны кароль і ягоны сын Аўгуст¹⁹) пільна сачылі за духоўнымі й сьвецкімі схізматыкамі, самі судзілі духоўных старэйшых, а ніводнаму прыхадню грэку судзіць і адведваць іх не дазвалялі, схізматыкам нават нельга было новай царквы збудаваць і старой паправіць, толькі на падставе асаблівых каралеўскіх прывілеяў, якія да гэтага часу ў руках маем. Разумеў гэта і сам гаспадар маскоўскі, што гэткая сувязь ягонага духавенства з Царгарадам не карысная для дзяржавы ягонай, і з гэтае прычыны трыццаць зь нечым гадоў таму пагрозамі і просьбамі прымусіў патрыярха Ярэму, каб яму патрыярха на Маскве паставіў, які б ужо на ўсе наступныя часы мог быць стаўлены на Маскве, без высланьня да Царгараду, таму так і робіцца²⁰). І да гэтага часу пасья няшчаснае *канфэдэрацыі*²¹) схізматыкаў і гаратыкоў тыя між сабой сталі братацца, і сваёй волі цуглі патроху адпускаючы, неспакой у айчыне распальваць пачалі і цяпер яго павялічваюць, у чым прыхадні-грэкі ім дапамагалі, і яшчэ больш дапамагчы могуць, калі Рэч Паспалітая ня зьверне ўвагу. Узгадай тое В[аша] М[іласць] м[ой] м[іласьцівы] пан, што той манах Нічыпар-грэк²²) яшчэ перад аднаўленьнем Адзінства нарабіў у Валахіі²³) і тутакі ў дзяржаве Я[го] К[аралеўскае] М[іласьці] сваволіў прыехаўшы, якія *канфэдэрацыі* гаратыкоў з схізматыкамі зводзіў, якія зьезды

першага патрыярха маскоўскага (1589-1605).

21) Было некалькі прывольна-пратэстанцкіх канфэдэрацыяў: варшаўская (1573 г.), люблінская (1595 г.), віленская (1599 г.). Найбольш вядомая апошняя на чале якой стаялі князі Канстантын Астроскі і Крыштап Радзівіл.

22) Нічыпар Кантакузэн - ад 1592 г. протасінкел (намесьнік) канстантынопальскага патрыярха Ярэмы II. У год сьмерці патрыярха (1595) зьявіўся ў Малдавіі, спрабаваў паставіць пад свой кантроль малдаўскую мітраполію. За падазроную палітычную дзейнасьць увязьнены малдаўскім гаспадаром Ярэмам Мавілам, дзядзькам будучага прывольна-пратэстанцкага кіеўскага мітрапаліта Пятра Магілы, але зьбег. Пазьней знайшоў прытулак у Луцку ў князя Канстантына Астроскага. Бяспраўна ачоліў 08.10.1596 г. берасьцейскі прывольна-пратэстанцкі антысабор.

23) Валахія - княства ў паўднёвай частцы сучаснае Румыніі, аднак тут маецца на ўвазе не Валаскае, але Малдаўскае княства.

ziazdy zawsze bywały w Ostrogu, w Łucku²⁴), w Brześciu za powodem tego y drugich Panów, którzy za Proroka go mieli, tegoż mu pomagali y drudzy Grekowie, którzy od *Confederatıey* wolny tu przyjazd y wyjazd mieć poczęli, aż Król J.M. postrzegłszy się, kazał rozsyłać Uniwersały²⁵), aby ich nie puszczano do Państw J.K.M.: mamy te Uniwersały y do tych czasów. Z tey tedy kuźnie ich przekłety y Nalewayko²⁶) powstawszy z gromadą swoją, iak wielką szkodę uczynił Rzeczypospolitey, iest to przy dobrej pamięci W.M.M.P. y nas wszystkich. Przyszło do tego, że Haeretycy z Schizmatykami się spisawszy, przysięgą się obowiazali ieden przy drugim stać. Wysłali Haeretycy (z pewnymi *condytiami*) do tegoż Patriarchy Carogrodzkiego Jeremiasza²⁷), y z oddaniem posłuszeństwa, chcąc tym Ruś do ściślejszego związku z sobą przywieść. Ale to wszystko było pewnie nie ku dobru Rzeczypospolitey, lubo to ieszcze y iednoś nie odnowiona była, ani obwołana. Unia tedy na potym, to iest Roku 1596 obwołana, temu wszystkiemu zabiegła: Unia uspokoiła tę *Confederatıę* przekłętą y Tyraństwo Nalewaykowskie. Pobłogosławił Bóg początkom iey, bo skoro nasi Starsi z Rzymu się z tą Unią wrócili, wszystko się uspokoiło. Kozacy się Uniey iako dzieła Bożego ustraszywszy, z Nalewaykiem swoim do Ord Tatarskich uchodzili, gdzie nim się przeprawili pod Łubniami²⁸), od naszych cudownie są na głowę porażeni, Nalewayka żywcem wzięto, potem y onego Nicephora, Autora wszystkich *Seditiy* ułapiono, y obydwóch według zasług skarano. Pobłogosławił y postępcom tey Uniey Ś., w kilka lat bowiem po odnowieniu iey, za pobudką (iako na on czas pewne głosy były) Stephana Zyzania Ministra Schizmatyckiego²⁹), Michał³⁰) w Wołoszech powstał był przeciwko Oyczyźnie, lecz prędko marnie zginął. Powstało też było

24) Астрог, Луцк - гарады на поўначы Ўкраіны, дзе значнай была маёмасьць князёў Астроскіх.

25) Маецца на ўвазе ўнівэрсал Жыгімонта III Вазы ад 28.07.1595 г.

26) Налівайка Севярын - бунтаўнік, кіраўнік 3000-га казацкага рэйду па Беларусі ў лістападзе 1595 – лютым 1596 г., у часе якога былі абрабаваныя, спаленыя, разбураныя Петрыкаў, Слуцк, Магілёў, Давыд-Гарадок, Тураў, Пінск. Пакараны сьмерцю ў Варшаве 21.04.1597 г.

27) Пэўна маюцца на ўвазе кантакты Вюртэнбэрскіх навукоўцаў з канстантынопальскім патрыярхам Ярэмам I [13, с. 341].

28) Казацкія аддзелы Налівайкі былі разьбітыя 17.07.1596 г. каронным войскам пад пачалам гэтмана С.Жалкеўскага на р.Саланіцы пад Лубнамі, што ў 200 км

заўсёды адбываліся ў Астрогу, у Луцку²⁴), у Берасьці пад пачалам ягоным ды іншых паноў, што лічылі яго за прарока, у тым самым яму дапамагалі і іншыя грэкі, якія ад часу *канфэдэрацыі* займелі сюды вольны ўезд і выезд. Але ж Яг[о] М[іласьць] кароль, перасьцерагаючыся, загадаў разаслаць унівэрсалы²⁵), каб іх не пускаць у дзяржавы Я[го] К[аралеўскае] М[іласьці]: і дагэтуль маем гэтыя ўнівэрсалы. Тады з тае праклятае іхнае кузьні і Налівайка²⁶), паўстаўшы з натоўпам сваім, такой вялікае шкоды нарабіў Рэчы Паспалітай, тое В[аша] М[іласьць] м[ой] п[ан] і ўсе мы добра памятаем. Дайшло да таго, што гаратыкі, сьпісаўшыся з схізматыкамі, прысягнулі адным другіх бараніць. Выслалі гаратыкі (з пэўнымі ўмовамі) да таго самага патрыярха царгарадзкага Ярэмы²⁷), з адданьнем послуху, хочучы гэтым прывесьці Русь да шчыльнейшае сувязі з сабою. Але ўсё гэта пэўна ж было не дзеля добра Рэчы Паспалітае, хаця яшчэ Адзінства не было ані адноўленым, ані абвешчаным. Вунія, абвешчаная пазней у 1596 г., усё гэта прадухіліла. Вунія супакоіла гэтую праклятую *канфэдэрацыю* і прыгнёт налівайкаўскі. Блаславіў Бог пачатак ейны, бо хутка, як нашыя старэйшыя з Рыму з гэтай Вуніяй узьвярнуліся, усё супакоілася. Казакі ж Вуніі, як справы Божай, спужаўшыся, з сваім Налівайкам пачалі да татарскіх ордаў адыходзіць, дзе, перш чым перабраліся пад Лубнамі²⁸), ад нашых дзівосную паразу атрымалі. Налівайку жьўцом узялі, пасья і таго Нічыпара, аўтара ўсіх *забурэньняў* схапілі, і абодвух паводле заслугаў іхных пакаралі. Блаславіў і працяг гэтае сьв. Вуніі, бо праз колькі гадоў пасья аднаўленьня яе, з падбухтораньня (як на той час праўдзівая пагалоска ішла) міністра схізматычнага Сьцяпана Зізанія²⁹), Міхал³⁰) у Валахіі паўстаў супраць айчыны, але хутка марна загінуў. Таксама шмат паўстала схізматычных і гаратычных маг-

на паўднёвы ўсход ад Кіеву.

29) Настаўнік львоўскае (1586-1592) і віленскае (1593-1599) брацкіх школаў, выдаў „Катэхзіс” (1595). За выкладзеньня ў ім пратэстанцкія погляды адлучаны ад царквы ў студзені 1595 г. на царкоўным саборы ў Наваградку, які ачольваў мітрапаліт Міхал Рагоза. Але, карыстаючыся падтрымкай віленскага ваяводы, кальвініста Крыштапа Радзівіла, працягваў выкладаць.

30) Міхай Сьмелы (Mihai Viteazul) (1558-1601). У 1595-1601 гг. быў гаспадаром Валахіі. Спрабаваў у 1600-1601 гг. злучыць пад сваёй уладаю княствы Валаскае, Малдаўскае і Трансыльванскае, што выклікала канфлікты зь іншымі краінамі. У кастрычніку 1600 г. каронны гетман Ян Замойскі здзейсьніў на яго паход. Пацярпеўшы ў 1601 г. вайсковую паразу, Міхай быў забіты ўласнымі баярамі.

nie mało Potentatów Schyzmatyckich y Haeretyckich (W.M.M.M. Panu dobrze znaiomych y wiadomych) przeciwko tego Dzieła Bożego sprawie, które Bóg uczynił za dni ich, ale nic nie dokazawszy, porwani są do Sądu Bożego. Chcieli się gromadą Rokoszwą³¹ insi kusić o potłumienie tey sprawy Świątobliwey, przecie ten zamysł ich z hańbą się ich skończył. Pewniśmy, że tenże Bóg mocny y do końca temu Dziełu Swemu pobłogosławi, y wszelką przeszkodę nie tylko Kozacką, ale y diabelską zniesie y zwalczy bez żadney szkody, y owszem z przymnożeniem uciech ieу duchownych. Ieśli by też tego wszystkiego nie uważano, a kozacką posługę (którey dzielność nie dawno przeszła nie im, ale Wierze Świętey y Nabożności y szczęściu Króla Jmci Pana Naszego Miłościwego ma się słusznie przypisać) nad Unią Świętą przełożono, y onych woli (mimo woli Bożey) zadosyć uczyniono będzie, obawiać się, aby tenże Bóg Sprawiedliwym Sądem swoim nie skarzał tey Oyczyzny miłej, a to przez tychże Kozaków, iako niegdy lud Boży przez Philistyńczyków³², że im pobłążył był y ufolgował. Y teraznieyszego ciężaru y nawałności od Turka, aza nie swawola Kozacka nabawiła Rzeczpospolitą? Nadto wskrzesić się znowu mogą one pierwsze przed Unią zaczęte *Confederatie* Schyzmy z Sektami różnymi, a zatem obawiać się, żeby toż nie działa się w Oyczyźnie naszej, co się dzieie w Śląsku, y indziej. Kozacka też swawola tym się nie zwiąże, ale rozwiąże, którzy napotem, nie mając względu na Boga, Pomazańca iego, y sumienie swoje, większych się rzeczy ważyć będą niżeli się ważył Nalewayko. Patrz ieno W.M.M.M. Pan: ieszcze nie mając takiej wolności odieśli cztery Monastery główne z Czerńcami się zmówiwszy, ieszcze przed odnowieniem Jedności, w Kijowie, z podania Królewskiego, mianowicie Monaster Michała Ś. Złotowierczego, Ś. Nikoły Pustyńskiego, y Świętego Kiryła, y Mieżyhorski Monaster, y przywłaszczyli ie wilczym prawem podawane Archimandryty tamecznego Pieczerskiego³³. Teraz świeżo Pseudo Patryarchę sobie z Graeciey przyprowadzili, nad wiadomość y pozwolenie Króla Jmci y wszystkiey Rzeczy-

31) Маецца на ўвазе рокаш (паўстаньне шляхты супраць караля) 1606-1607 гг., на чале якога стаялі кальвіністы: падчашы ВКЛ Ян Радзівіл і ваявода кракаўскі Мікалай Забжыдоўскі. Войска ракашанаў было разьбітае 06.08.1607 г. каралеўскім войскам ля Гузава (Польшча).

натаў (добра вядомых і знаёмых В[ашай] М[іласьці] м[айму] м[іласьціваму] пану) супраць гэтае Боскае справы, якую ўчыніў Бог за часы іхныя, але нічога не даказаўшы, былі пацягнутыя да суду Божага. Хацелі натоўпам ракашовым³¹ спакусіць іншых да зацісканьня гэтае пабожнае справы, але ўсё ж такі гэтая іхная задума з ганьбаю для ўсіх іх скончылася. Упэўнены, што той самы Ўсемагутны Бог і да канца гэтай сьвятой справе будзе спрыяць, і ўсялякую перашкоду ня толькі казацкую, але і д'яблаўскую разбурыць і без ніякае шкоды пераможа, і наадварот з памнажэньнем для яе ласкаў духоўных. Калі ж, на ўсё гэта не зьвяртаючы ўвагі, паслугу казацкую (дзейнасьць якой нядаўна мінула, ня ім але сьвятой Веры і пабожнасьці, і шчасьцю Я[го] М[іла]сьці караля гаспадара нашага міласьцівага маем слухна прыпісаць) вышэй за сьвятую Вуню паставіць, і паводле іхнае волі (насуперак волі Боскай) зашмат зрабіць, баяцца [трэба], каб Бог сваім справядлівым судом не пакараў мілае айчыны праз тых самых казакоў, як калісьці праз філістынцаў³² люд Божы, які ім патураў і волю даваў. І цяперашняга цяжару й навалы ад турка, ці ж не сваволя казацкая наклікала на Рэч Паспалітую? Акрамя таго ўваскрэснуць можа тая першая да пачатку Вуні *канфэдэрацыя* схізмы з рознымі сэктамі, а пасья сьцерагчыся [трэба], каб ня сталася тое ў айчыне нашай, што дзе-ещца ў Сылезіі ды іншых [краях]. Гэтым сваволя казакоў не будзе зьвязанай, але разьвяжыцца, якія апасья, не беручы да ўвагі Бога, памазанца Ягонага й сумленьне сваё, больш будуць важыць, чым важыў Налівайка. Паглядзі на гэта В[аша] М[іласць] м[ой] м[іласьцівы] пан: яшчэ ня маючы той свабоды, адабралі, з манахамі змовіўшыся, з падданства каралеўскага, яшчэ да аднаўленьня Адзінства, чатыры галоўныя манастыры ў Кіеве: канкрэтна манастыры Сьв. Міхайлы Залатаверхага, Сьв. Міколы Пустынскага, Сьв. Кірылы і Межыгорскі манастыр, і прысабечылі іх воўчым правам, нададзеным тамтэйшым пячэрскім архімандрытам³³. Цяпер нядаўна прывезьлі сабе з Грэцыі псеўдапатрыярха без паведамленьня й дазволу Я[го] М[іласці] Караля і усёй Рэчы Паспалітай. Прымушаючы

32) Філістынцы - народ, які жыў у Палестыне (гл. 1-я Параліпамэнан 10: 2-14 ды 1-я Царства 31: 1-7).

33) Маецца на ўвазе нададзенае ў 1588 г. Ярэмам II манастырам права стаўрапігіі, незалежнасьці ад мясцовае гэрархіі і падпарадкаваньне толькі патрыярху.

pospolitey Władyków nad wszelką słusność mimo żywych od J.K.M. uprzywilejowanych, każą mu sobie stawić, odeymuiąc iawnie y znacznie *Ius Patronatus* Królowi Jmości. A czegoż potem nie uczynią, gdy doznaią, że *affektaciey* ich we wszystkim dogadzaią. Głosów też onych, co mówi grubiaństwo, wolemi pod Turkami żyć, zniesieniem Iedności nie tylko nie zatłumią, ale pomnożą. Z natury to Schizma ma, iż woli się bratać z Haeretykami y z Turkami, niżeli z Katholikami. Cesarz Carogrodzki Emmanuel Comnenus³⁴ z początku Schyzmy uczyniwszy przymierze z Turkami woyska Katholickie Francuskie, które mu chciały dopomóc do odzyskania Ziemi Świętey, mąkę mieszaiąc z wapnem potruł, y z którymi się był zgoła zmówił na Łacinniki, chcąc ie wyniszczyć, zayrzając im, żeby iaką potęgą swoją nie odzyskali Palestyny³⁵, na on czas pod Turkiem, o czym pisząc Niceta Choniata³⁶ Graeczyn, wielce się skarży na tego Emmanuela. Co za dziw, że y ów motloch Schyzmatycki z większą się przyiaźnią ozywa Turkom, niżeli Panu Świątobliwemu Katholickiemu Królowi Jmci. Karnością by tedy to Chłoptwo od takich głosów odstraszyć, a nie wolnością iaką; Moskwicininowie, ieśli to kładą na nas przez listy swoje pisane do Ich Mościów P.P. Rad Koronnych y W. X. Litewskiego, abyśmy ich mieli do odstąpienia przysięgi Królowi Jego Mości Panu naszymu Miłościwemu przywieść y przymusić, wielką a nieznośną krzywdę nam czynią. Nigdy się to na nas najmniejszym znakiem nie pokaże. Schyzmatykom by raczey miano zadawać, a nie nam. Mohilewcom przykładem Plutarcha po odierzeniu Dekretu od J.K.M. niemal puł roku dopuściłem był w Cerkwiach nabożeństwo swoje odprawować, chcąc ich ludzkością tą ku dobremu przywieść, ale gdym obaczył, że się tym postępkiem moim barziefy ich upór korzeni, odebrałem ie y podałem Świaszczennikom, Catholikom dobrym: niechże się w nich modlą przy tych Świaszczennikach, nie są zapieczętowane, bywaią y odmykane podczas Nabożeństwa, niech tylko chcą być nabożnemi. Pozwalać zaś im na bluźnienie Boga tych Cerkwi summienie mi nie dopuszcza. Zechćali mi ich

34) Эмануэль I з дынастыі Комненаў - уладар Бізантыйскай імперыі ў 1143-1180 гг.
35) Згаданы падзеі мелі месца ў часе 2-га крыжовага паходу 1147-1148 гг. У выніку падступных дзеянняў імператара Эмануэля і ягонае адміністрацыі шмат ваяроў Хрыстовых загінула ад голаду, смагі, хваробаў, што пацягнула за сабой

яго ставіць сабе ўладыкаў, па-за справядлівасцю, пры жывых, упрывілеяваных ад Я[го] К[аралеўскае] М[іласці], адбіраючы яўна й выразна *права апякунства ў Я[га]мосьці* каралю. А чаго потым ня зробіць, калі даведаюцца, што *дамаганьням* іхным ва ўсім дагаджаюць. Гэтаксама галасоў тых, што просты люд жака: „Хочам пад туркамі жыць”, скасаваньнем Адзінства ня толькі не заглушыш, але памножыш. Паводле прыроды сваёй схізьме да спадабы братацца лепш з гаратыкамі й туркамі, чым з каталікамі. Цэзар царгарадзкі Эмануэль Комнен³⁴, ад пачатку схізмы, учыніўшы хаўрус з туркамі, войска францускае каталіцкае, што хацела дапамагчы яму ў здабыцці Сьвятой Зямлі, змяшаўшы муку з вапнаю, атруціў, і зь якімі змовіўся супраць лаціннікаў, хочучы іх зьнішчыць, зашкодзіць ім, каб моцай сваёй не здабылі Палестыны³⁵, што на той час пад туркам была, пра што пішучы, грэк Мікіта Ханіят³⁶ вельмі крыўдуе на таго Эмануэля. Што ж дзіўнага, што і той натоўп схізматычны большую прыязнасьць выказвае туркам, чым гаспадару пабожнаму каталіцкаму Я[го] М[іласці] каралю. Пакараньнем бы тады гэтых мужыкоў ад такіх галасоў адпудзіць, а ня нейкай вольнасьцю. Калі ж маскалі ў лістах сваіх, пісаных да Іх Мосьцяў п[аноў] радаў Кароннай і В.К.Літоўскага закідаюць нам адказнасьць, што мы іх прывялі й прымусілі да парушэньня прысягі Ягамосьці каралю, гаспадару нашаму міласціваму, вельмі нязносна нам крыўдзяць. Ніколі найменшае адзнакі гэтага ня выявіцца. Хутчэй за гэта трэба схізматыкаў кляймоць, а ня нас. Магілеўцам за прыкладам Плотарха пасья атрыманьня ад Я[го] К[аралеўскай] М[іласці] дэкрэту амаль паўгады таму дазволіў у цэрквах служыць службы свае, жадаючы іх людзкасьцю да добра прывесці, але калі ўбачыў, што гэткам учынкам сваім больш іхны супраціў пашыраю, адабраў іх і аддаў сьвятарам, каталікам добрым, няхай жа ў іх моляцца пры тых сьвятарах, яны не запячатаныя, а адмыкаюцца дзеля службы Божае, хай толькі хочучь быць пабожнымі. Дазваляць жа ім у тых цэрквах абражаць Бога сумленьне мне не дазваляе. Калі захочуць іх у мяне гвалтоўна,

недавер, канфрантацыю. Вынікам недаверу стаў захоп у 1204 г. Канстантынопаля крыжовым войскам у часе 4-га крыжовага паходу.

36) Мікіта Ханіят (сяр. XII ст. - 1213) - бізантыйскі пісьменьнік, аўтар „Хронікі”, прысьвечанай падзеям 1118-1206 гг. (часам 2-га – 4-га крыжовых паходаў).

Ліст архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча

gwałtownie bezprawnie odbierać, bronić nie przemożę, do Sądu Straszliwego Bożego *appelować* muszę. To wszystko iako sługa Boży niegodny, y syn Oycyzny moiey wierny, W.M.M.M. Panu przełożwszy, pilno uważeniu zalecam; prosząc, abyś W.M.M.M. Pan po staremu mnie Miłościwym Panem y Patronem bydź raczył, którego się ia oney zdawna zwykłej łasce iako naupilniey oddaię.

Z Połocka 22 *Aprilis Anno* 1622.

W. Mego Miłościwego Pana y Dobrodzieia Sługa y Bogomodlca Josaphat Kunczewicz, Archiepiskop Połocki *etc.*³⁷⁾.

да канцлера ВКЛ Лявона Сапегі ад 22.04.1622

бяспраўна адабраць, бараніць не перастану, да страшнага Суда Божэга *звяртацца* мушу. Усё гэта як слуга Божы нягодны і верны сын айчыны маёй, В[ашай] М[іласьці] м[айму] м[іласьцівам] пану выклаўшы, старанна ўвагі прашу, молячы каб В[аша] М[іласьць] м[ой] м[іласьцівы] пан прызволіў па-старому быць мне міласьцівым панам і апекуном, даўняй звыклае ласцы якога я шчыра аддаюся.

З Полацку 22 *красавіка* 1622 *году*.

В[ашаці] майго міласьцівага пана і дабрадзея слуга й багамалец Язафат Кунцэвіч, архібіскуп полацкі *i z.*³⁷⁾.

37) Тэкст ліста ўпершыню надрукаваны мітрапалітам кіеўскім і архібіскупам полацкім Кіпрыянам Жахоўскім разам з апісаньнем хады калёквіюму між прадстаўнікамі ўніяцкай і праваслаўнай цэркваў [39, сс. 91-95], што адбываўся

ў Любліне ў студзені 1680 г. з пакліканьня караля Яна III Сабескага. Пазьней тэкст паўтораны ў працах айца Паўла Шыманскага [35, сс. 36-50] і гісторыка Міхаіла Каяловіча [13, сс. 334-344].

Преосвященный отче пастыру наш!

Ожедаю на отпись в. милости моего милостиваго Пана¹⁾ з Вилна и тымъ часомъ зъезжу водою до Витебска для умоцнения небожья поповъ, которіе велце суть утрупени отъ поповъ апо-статовъ и людей светскихъ в правде и большие ми не радили. Такъ, Богу взявши на помощь, пустился. Побывавши тамъ и осмотревши, мышле выбратися, наконецъ, самъ до Варшавы хотли то з великою тяжкостью приидеть. Тымъ часомъ рачить в.м[ил]ость мой панъ тамъ бодрствовать, и тымъ забегати кото-рые Х. Бога и святыхъ его могутъ намъ допомочи для Х. Бога, жебы его милость Х. легкость сердца нетратилъ и вратунку неуставаль, до которого пишу при отдаванью листу рачъ тежъ в.м[ил]ость мой милостивый Панъ ему всю справу тутешнюю преложити ведле первого описанья моего до в.милости²⁾, кгда потвержонный будетъ декретъ комисарский лацно ся тутъ успокоить, бо ещеса не взмогли осьмъ хлоповъ, або десять тилько то броятъ, шляхты немашъ жадное. Ездили або ходили до некоторыхъ герштиковъ шляхты полоцкое листъ справивши до короля его милости и упростили ихъ, жеся подписали попившися, чога напотомъ жаловали и сами неведали, до чога ся подписо-вали, яко потомъ сами признали. *Екзекуторми*³⁾ того декрету нехайбы тыхъ же комисаровъ назначилъ король его милость, его милость пана Ковщера квалтем повезли, тыхъ бестый кос-матыхъ соболевъ, рысевъ, вепровъ уже тежъ его полочане и могилевцы, аж на збытъ уславили тыми подарками по всемъ краю рускомъ, бо што дадутъ або мають дати вчомъ кажуть, в чомъ рачъ его вашмость, милостивый мой панъ, перестеречь и въ его надею все себе смети починають. Теперь уховай, Боже, еслиже такое поблаженье отнесутъ або тотъ декретъ тамъ без skutку яко и могилевский зостане невымовне всехъ духовныхъ и светскихъ тое хлопство утрапить... не мало до пекла поидеть.

1) Язэп Вэльямін Руцкі (1574-05.02.1637) у 1609-1614 гг. архімандрыт віленскага Траецкага манастыру, у 1613-1637 гг. мітрапаліт кіеўскі Язэп IV.

Найсввяцейшы ойча, пастыру наш!

Чакаю адказу В[ашай] Міласьці майго міласьцівага пана¹⁾ зь Вільні, а тым часам зьезджу вадой да Віцебску, каб умацаваць гаротнікаў папоў, якія вельмі прыгнечаныя папамі-адступнікамі і людзьмі сьведкімі, хаця па праўдзе кіраўнікі мне ня раілі. Так, узяўшы на дапамогу Бога, выпраўлюся. Пабываўшы там і агледзіўшы, думаю ўрэшце сам выбрацца да Варшавы, хаця гэта і звязана зь вялікімі цяжкасьцямі. Тым часам няхай В[аша] Міласьць мой пан прызвольць там чуваць і хадайнічаць перад тымі, якія дзеля Х[рыста] Бога і сьвятых ягоных могуць нам дапамагчы дзеля Х[рыста] Бога. Каб яго міласьць Х., да якога пішу, лёгкасьць сэраца не траціў і ў ратунку не стамляўся. Пры аддаваньні ліста таксама прызволь В[аша] Мосьць мой міласьцівы пан яму пра ўсю тутэйшую справу пераказаць паводле майго першага ліста да В[ашай] Міласьці²⁾. Калі зацьверджаны будзе дэкрэт камісарскі лёгка ўсё супакоіцца, бо яшчэ не спыніліся восем або дзесяць мужыкоў. Толькі гэтыя сваволяць, шляхты ж аніякае няма. Езьдзілі або хадзілі да некаторых верхаводаў полацкае шляхты, вырабіўшых ліст да Яго Міласьці караля і выпыталі ў іх, што падпісаліся тыя напіўшыся, аб чым потым шкадавалі, і самі ня ведалі дзеля чаго падпісаліся, як потым самі прызналі. *Экзекутарамі*³⁾ гэтага дэкрэту хай бы Яго Міласьць кароль прызначыў тых самых камісараў. Яго міласьці пану Коўшчару ўжо павезьлі самахоць тых касматых зьвяроў: сабалёў, рысяў, вепрукоў. Ужо яго палачаны і магілеўцы аж надзвычай уславілі па ўсім [бела]рускім краі, бо што дадуць або што зьбіраюцца даць, пра тое кажучь і на яго ўсе пачынаюць спадзявацца. Аб гэтым прызволь Ваш[а] Мосьць мой міласьцівы пан яго перасьцерагчы. Калі ж цяпер, крый Божа, будзе гэткае патураньне: адтэрмінуюць або пакінуць бяз выніку гэты дэкрэт, як магілеўскі, безумоўна тыя мужыкі ўсіх духоўных і сьвецкіх

2) Ліст гэты дасьледчыкам невядомы.

3) Судовыя выканаўцы.

Ліст архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча

Да яго милость пань канцлеръ⁴⁾ ажъ теперь... на листь его милости презъ бунтовниковъ полоцкихъ мне отданый усправе... же мя не слушне удали о грубиянство поповское не зважаючи, же схизма грубиянства намножила, а не едноть еще и то недобре же его милость листы мне за ними даючи, копее тыхъ же листовъ сняли писири имъ зброднемъ даюць, которые они всюды по своихъ розсылають, часомъ тежъ сами снявь, отпечатавши, преписують, потомъ притиснувши яко-кольвекъ печать отдають. Если к воли козакомъ чиняць и на томъ сейме⁵⁾ Св.Бога и правду его святую кафолицкую *опримують*, тымъ ближшее тое панство (чого, Боже, уховай) до згубы бо презшло, хто грешить, презъ того можетъ быти скаранымъ. Познавши то, Козаки же на ихъ *респектують*, а чогося неважеть, што все опатрности Божіей належить полецати на *авдиенции* у короля его милости рачъ. Вашмость, милостивый мой пань, мою справу пильно залецить, жебы могла мець скутокъ звлащаже *инстанция* наступить его мость пана воеводы⁶⁾, который ленцвойта⁷⁾ своего высылаеть знову до двору также и ураду мейсткого, который тежъ к воли самой той справе шлетъ двухъ всехъ тыхъ з справами ихъ милости. Помочи в.мости залецяю. О виленской колотне лотровской пилно рачъ в.милость королю его милости преложити все бунты и непокое схизматицкие от тамтыхъ походятъ.

Отдаюся притомъ въ звяккую вашу милость моего милости-ваго пана.

С Полоцка в пятомъ предъ внебовзятіемъ
пречистое святримского свята.

Вашей милости моего милостиваго пана рабъ Юасафъ⁸⁾.

4) Маецца на ўвазе канцлер ВКЛ Лявон Сапега.

5) Соём дзезяў між 24 студзеня і 11 сакавіка 1623 году.

6) Полоцкім ваяводам у 1621-1654 гг. быў удзельнік Хоцінскае бітвы Ян Станіслававіч Кішка.

да мітрапаліта кіеўскага Язэпа Руцкага ад 10.08.1622

[папоў] прыціснуць... ня мала да пекла пойдзе. Ды Яго Міласьць пан канцлер⁴⁾, што цяпер... на ліст Яго Міласьці мне праз бунтаўнікоў полацкіх перададзены апраўдай..., што мяне несправядліва абвінавацілі ў неадукаванасці папоў, не зважаючы, што схізма неадукаванасць памножыла, а ня Еднасьць. Яшчэ і тое ня добра, што Яго Міласьць лісты мне празь іх перадае. Пісары, копіі тых лістоў зрабіўшы, іх злачынцам аддаюць. Часам самі таксама ўзяўшы, расьпячатаўшы, перапісваюць, потым прыціснуўшы якой-колечы пячаткай аддаюць. Калі ўчыняць як хочуць казакі і на гэтым сойме⁵⁾ Сьв. Бога і праўду Ягоную каталіцкую *прыціснуць*, тым хутчэй гэтая дзяржава (ад чаго захавай Божа) да згубы прыйдзе, бо хто грашыць праз таго можа быць пакараным. Зьведаўшы тое казакі, што на іх *зважаюць*, а на што не адважацца, што ўсё провіду Боскаму належыць даручыць. На *аўдыенцыі* ў Яго Міласьці караля прызволь Ваша Міласьць міласьцівы мой пан пра маю справу пільна прасіць, каб магла мець вынік, асабліва каб *заступніцтва* прыйшло Яго Мосьці пана ваяводы⁶⁾, які ленвойта⁷⁾ зноўку высылае да двара і таксама да гарадзкога ўраду, які дзеля гэтае справы высылае двух тых усіх са справамі Іх Міласьці. Дапамогі В[ашай] Мосьці прашу. Пра віленскае бязладзьдзе нягодніцкае абавязкова прызволь В[аша] Міласьць Яго Міласьці каралю пераказаць, што ўсе бунты і неспакоі схізматычныя ад тамтэйшых паходзяць.

Пры гэтым аддаю сябе на вашу звяккую міласьць майго міласьцівага пана.

З Полоцку ў пяты перад сьвятарымскім
сьвятам Унебаўзяцьця Прачыстае [дзень].

Вашай Міласьці майго міласьцівага пана раб Язаф.

7) Намесьнік войта. У Полоцку пасаду войта традыцыйна займаў ваявода полацкі, таму ленвойт фактычна другая пасада ў гарадзкой адміністрацыі.

8) Тэкст пададзены ў расейскай транскрыпцыі паводле выданьня: Сапунов А.П. Витебская старина, 1883, Т.1, сс. 216-217.

Лявон Крэўза¹⁾

„Справядлівы гіне ў справядлівасьці сваёй” (Eccl.7)²⁾

Ізрайлеўскі цар Салямон, Богам абдораны мудрасьцю, у якой яму не было роўні, калі назіраў за ўсімі створанымі рэчамі, як за тымі, што ў небе й на зямлі, гэтак і што ў вадзе, у паветры і ў агню паднябесным знаходзяцца, убачыў, што створаныя яны й упарадкаваныя мудра й разумна паводле памеру, колькасці й вагі. Але калі зразумеў, што падлягаюць разнастайным зьменам дзеля уцехаў назіраньня й разважаньня людзям паспалітым, якія карыстаюць з раскошаў гэтага сьвету, у якіх ён сам (як сам пра сябе сьведчыць) амаль патанаў, зьмяніўся і кажа гэтак пра сябе: „Чаго толькі не пажадалі вочы мае не забараняў ім, і не адмаўляў сэрцу майму, каб усялякіх раскошаў магло ўжываць³⁾. Прыдбаў сабе сьпевакоў і сьпявачак і раскошаў сыноў чалавечых”⁴⁾ (бо меў семсот жонак, як царыцаў, і трыста наложніц (3Reg.11 в.2)⁵⁾, і багацьце ягонае перавышала багацьці ўсіх цароў (3Reg.10 в.22)⁶⁾, якія былі да яго ў Ерусаліме, бо было гэтак шмат золата, як каменя, а срэбра за ягоным часам уважалася за нішто⁷⁾, набудаваў сабе дамоў і насадзіў вінаграднікаў, нарабіў палісадаў і садоў, насадзіў у іх дрэваў розных, і набудаваў сабе сажалак, каб вільгаць была для лясоў, у якіх дрэвы ўзрасталі (Eccl.2 в.4,5,6)⁸⁾. Набыў сабе слугаў і служанак і меў гэтаксама статкі й атары, большыя за ўсе, што да мяне былі ў Ерусаліме⁹⁾. Багацьце

1) Крэўза Лявон (2-я пал.ХVІ ст.-1639). Манах віленскага Траецкага манастыру і вучань Сьв.Язафата. Навучэнец Грэцкае калегіі (Рым), архімандрыт віленскі (1617-1621), базылянскі протаархімандрэт (1621-1623), архібіскуп смаленскі (1623-1639). Аўтар кнігі „Абарона царкоўнага адзінства...” (Вільня, 1617). Шэраг дасьледчыкаў адносяць гэтую кнігу да супольнае працы Л.Крэўзы і Я.Кунцэвіча.

2) Эклезіяст 7: 15

3) Эклезіяст 2: 10

4) Эклезіяст 2: 8

5) 3-я Царстваў 11: 2 (гл. 11: 3)

6) 3-я Царстваў 10: 22 (гл. 10: 23)

было такім, што ўсе зямныя ўладары прагнулі бачыць аблічча Салямона і яму даніну аддавалі, і служылі праз усе дні жыцьця ягонага¹⁰⁾. Распавёўшы пра ўсё гэта і пра падобныя рэчы, што пад сонцам здзяйсняюцца, „убачыў я, што ўсё ёсьць марнасьцю і прыгнётам духу”. І таму (даслоўна): „Абрыдла мне жыцьцё маё, бо ўсё дрэнна пад сонцам¹¹⁾. Калі паглядзеў на ўсе справы, якіх нарабілі рукі мае, і на стараньні, у якіх дарэмна змок, убачыў ва ўсім марнасьць і пакуты розуму”¹²⁾. Нарэшце зьвярнуў увагу на занятак паганскіх філязофаў, у якім яны бачылі шчасьце людзкое: гэта глыбокія навукі і досьледы патаемных рэчаў усяго сьвету, і кажа, што гэты занятак ёсьць найгоршым, які даў Бог сынам чалавечым¹³⁾, каб тым займаліся, бо (даслоўна): „Асягнуў сэрцам маім, што спазнаў мудрасьць і майстэрства, прыпавесьць і хітрасьць, памылкі і глупства, і даведаўся, што ў іх ёсьць цяжар і прыгнёт духу. Таму, што ад вялікае мудрасьці вялікія турботы, і хто набывае майстэрства, набывае і тугі¹⁴⁾, і зразумеў, што няма нічога лепш, чым радавацца і рабіць дабро ў жыцьці сваім. Нібы прамовіў: „Няма нічога лепшага за чалавека справядлівага, які замілаваны і бавіцца жыцьцём пабожным і добрымі ўчынкімі, што вядуць да жыцьця вечнага”¹⁵⁾. Таму, што (кажа) „хто захоўвае прыказаньні, ня зьведае зла (Prov.10)¹⁶⁾, і наагул праца справядлівага дзеля жыцьця і блаславеньне Госпада над галавой ягонай, таго багатым робіць, і туга ня прыйдзе да сэрца ягонага”. Таму гэтыя кнігі свае мудрасьцю і кароткім навучаньнем сканчаючы, кажа, канца прамовы супольна ўсе слухаем: „Бойся Бога і захоўвай прыказаньні Ягоныя, бо ў гэтым увесь чалавек”¹⁷⁾. Нібы казаў: „Усе заняткі людзкія марныя, акрамя таго ад якога залежыць справядлівы суд кожнага, у чым удасканалвацца і чым займацца

7) 3-я Царстваў 10: 21, 27

8) Эклезіяст 2: 4, 5, 6

9) Эклезіяст 2: 7

10) 3-я Царстваў 4: 21

11) Эклезіяст 2: 17

12) Эклезіяст 2: 11

13) Эклезіяст 1: 13

14) Эклезіяст 1: 17-18

15) Эклезіяст 3: 12 і 8: 5

16) Прыпавесьці 10: 6, 9, 16, 22

17) Эклезіяст 12: 13

ўсе павінны”, разумей, у страху Божым і ў захаванні прыказання Ягонага. Ведаў бо, што справядлівы, як „тое дрэва пасаджанае ля вытоку ракі, што ў свой час дае плён і лісьце ягонае не асыплецца” (*Psal.1*)¹⁸), альбо як пальмавае дрэва (*Psal.91*)¹⁹), якое не ў каранях у зямлі, але на вершаліне сваёй ля неба моц і сілу сваю трымае, а ўсялякім перашкодам і цяжкасцям супраціўнічае, плады заўсёды зялёныя й даўгагадовыя штогод на сабе носіць²⁰), і таму кажа: „Справядлівы на векі не аслабне, а бязбожніку і на зямлі месца ня будзе”²¹). Але прыгледзеўшыся зь іншага боку, убачым, як на справядлівага грэшныя людзі вялікую сетку ставяць, з дапамогай якой яго хочучь злавіць, і на яго нібы на злачынцу ўзбураюцца, ладзяць сходкі й рады, кажучы: „Закінем [сеткі] на справядлівага, бо ён для нас некарысны ды з учынкамі нашымі нязгодны і паказвае нашыя грахі супраць закону, і выкрывае грахі жыцця нашага, і г.д., засудзім яго на сьмерць самую ганебную і г.д.”²²) На тое тады гледзячы ды ня маючы, што далей казаць, нарэшце прамовіў: „Усё бачыў за дні марнасьці маёй і амаль падмануўся”. Што ж тады такога бачыў, мудры Салямоне, распавядай нам? А вось што (даслоўна): „Справядлівы гіне ў справядлівасьці сваёй”.

Справядліва і нам сёння здзівіцца разам з мудрым Салямонам, бо што ён у часе жыцця свайго, тое мы ў нашым на ўласныя вочы бачым, гледзячы на такое бязьлітаснае і ў гэтай дзяржаве нечуванае гэтага сьвятога й нявіннага чалавека забойства. Трэба тады нам зразумець, што гэты сьвяты чалавек быў ня толькі справядлівым, але і ў справядлівасьці сваёй, што азначае за саму справядлівасьць ад людзей злых сэрцам і душой неабрэзаных, сьмерць надзвычай ганебную прыняў. Дзеся чаго вас, справядлівы Салямоне і між сьвятых сваіх слаўны мудрасьці спрадвечнай Збавіцелю наш, аб дапамозе, а вас найлюбыя хрысьціянны аб ласкавым і нетужлівым слуханні прашу.

18) Псальм 1: 3

19) Псальм 91: 13

20) Прыпавесці 11: 28

21) Прыпавесці 10: 30

22) Прыпавесці 11: 1; Мудрасць Салямона 2: 12, 19, 20

23) Эзэхіль 1: 1

24) Эзэхіль 1: 4-7. Што традыцыйна перакладаецца як медзь, на самой справе ёсьць

Справядлівы гіне ў справядлівасьці сваёй

Частка першая

З прычыны таго, што справядлівасьць бывае праз удзел існасьці Боскай і найсьветлае славы Ягонай, не магу лепш і выразней паказаць справядлівасьць гэтага хвалебнага мужа, як толькі праз падабенства да хвалы Гасподняй, якую бачыў прарок Эзэхіль над ракою Хабар (*Ezechiel 1 w.1*)²³): „Расчыніліся нябёсы (даслоўна) і ўбачыў выяву Божую і г.д.” „І вось паветраны віхор прыйшоў з поўначы і воблака вялікае, і агонь, што круціўся, і сьвятлыня ля яго (*Ezechiel 1 w.4*)²⁴), а ў сярэдзіне яго нібы кшталту медзі, то бок у сярэдзіне агню, а ў сярэдзіне таго падабенствы чатырох зьвяроў, і гэтыя абліччы іх, падобныя да чалавечага... Чатыры абліччы ў кожнага зь іх: абліччы чалавека, ільва, вала і арла, і калі глядзеў на зьвяроў зьявілася па аднаму колу на зямлі ля зьвяроў, што мелі чатыры абліччы, і адно падабенства ва ўсіх чатырох, і выглед іх і будова, нібы кола ў сярэдзіне кола і г.д. ...”²⁵) Над галовамі зьвяроў падабенства купалу выгледам нібы крышталю страшнага і г.д. ...(*Ezechiel 1 w.22*)²⁶) А над купалам, што вісеў над іхнымі галовамі выгледам нібы з камяня шафіра падабенства пасаду, на якім была нібы асоба чалавека (*Ezechiel 1 w.26*)²⁷), і ўнутры яго і вакол нібы кшталту бліскучага агню... нібы выява вясялікі, што бывае на воблаку ў дажджысты дзень”²⁸). Гэта значыць падабенства хвалы Гасподняй. І я на гэтым гаротным і неспакойным сьвеце бачу нібы на рацэ Хабар. Неба расчыненае над кожным справядлівым, а канкрэтна над тым, які добрымі ўчынкамі, што ніжэй будзе паказана, пацьвердзіў пакліканьне сваё да нябеснага Ерусаліму. І бачу, што з поўначы, дзе пракляты люцыпар сталіцу хацеў заклацьці і самому падобным быць да Найвышэйшага²⁹), віхурысты вецер злосьці ягонай, якая справядлівых Божых, нібы леў, што шнырае, перамагчы й зжорці

злучэньнем высакародных мэталюў золата й срэбра. Па-грэцку гэты матэрыял звалі электрам і зь яго біліся манэты. Таму далей пішацца пра згаданыя мэталі.

25) Эзэхіль 1: 10, 15, 16

26) Эзэхіль 1: 22

27) Эзэхіль 1: 26-28 і 2: 1

28) Адкрыцьцё Яна 4: 3

29) Ісая 14: 13-14

намагаецца³⁰⁾, узбураецца нібы хмара, што цемраю бязвер'я засьлепленая ды агнём адшчапенства без разумнае палкасьці распаленая, на чалавека справядлівага, які чысты нібы медзь, ня маючы ў сабе ніякага іншага драбка горшага дамешку, акрамя душы, што зьяе золатам любові Божай, ды цела, срэбрам чысьціні аздобленага; злоснымі за дапушчэньнем Госпада бывае катаваны гэтак, як сам Госпад праз свайго прарока кажа: „Паліць іх буду, як паляць срэбра, і выпрабоўваць, як выпрабоўваюць золата” (*Zach. 13 w.9*)³¹⁾. Калі ж золата й срэбра (з руды якіх атрымліваецца чыстая медь) агнём ачышчаюцца, гэтак людзі прыемныя Богу агнём цярпеньня.

Палачаны бунтуюць, магілеўцы змовы рыхтуюць, Ворша ды Мсьціслаў сьмерцю й утапленьнем пагражаюць, віцябчаны аднаго разу царкву, другога разу ратушу, нарэшце і сам двор абступаюць, калы, камяні, дзіды, кайданы ды іншую зброю на яго рыхтуюць. Мог разам з сь[вятым] Давыдам казаць: „Выпрабаваў мяне, Божа. Выплавіў мяне агнём, як выплаўляюць срэбра. Прывёў мяне ў сілкі, усклаў цяжар на сьпіну маю. Пасадзіў людзей на маю галаву. Прайшоў я праз агонь і праз ваду” (*Psal. 65*)³²⁾. І аднак зьяньня Боскае ласкі ня страціў, але наадварот яшчэ больш прыдбаў сабе, здабываючы яе праз частыя споведзі і ўжываньне Сьвятых Таямніцаў. Будучы сьвецкім, тым ня менш заставаўся духоўным, і найболей на гэтай біскупскай пасадзе. Звыклым было для яго спавядацца часам тры альбо чатыры разы на тыдзень і на кожнае значнае сьвята. Калі сам не служыў (што рэдка здаралася) з сьвятарскіх рук у часе службы цела й кроў Господнія прыймаў. Гэтаму мы зьяўляемся відавочцамі з сьвятой ласкі Божай, празь якую ён станавіўся ўмяшчальнай Сь[вятога] Духа, адкуль нібы з крыніцы плынулі ўсе іншыя цноты. Найважнейшыя зь якіх праз зьяроў у праяве Эзэхілевай, ім ва ўсім падобныя, паказаныя. І таму паводле сь[вятога] Амброза: „*Connexae sibi sunt concatenate virtutes, ut qui unam habet plures habere videatur*” (*Ambrosius in Luca cap.6*)³³⁾. Тады свае розум і волю, і тую ў чалавеку частку

30) Псалём 21: 14

31) Захар 13: 9 (гл. Мудрасьць Саламона 3: 6; 1-ы да карынцянаў 3: 13)

32) Псалём 65: 10-12

33) „*Хто сябе ўціхамірвае, той прыязвае да сябе цноты, так што, хто мае адну мнотства будзе мець*” - Ambrosius Mediolanensis. Expositio Evangelii secundum

гняўлівую і жарлівую паводле волі Божай скіраваўшы, гэта значыць тое аб чым Эзэхіль кажа, што абліччы тых чатырох зьяроў былі выглядам чалавека ў іх, чалавека, скажу, справядлівага.

Разважлівасьць

Напачатку тады зьявіцца перад намі ў гэтым сь[вятым] чалавеку выгляд або твар чалавека разумнага. Бо ён, не навучаючыся ў школах, аднак жа аб Боскіх рэчах глыбока разважаў і тое без усялякае цяжкасьці, лягчэй чым той, што ім навучаў, разумеў і для ўразуменьня простым людзям лёгка падаваў. Разважлівасьць у справах сваіх, якую паводле эгіпецкіх мудрацоў звычайна паказвае твар чалавека, меў не малую. Таму асаблівасьцю ўласьцівай гэтай цноце ёсьць, каб без парады й разважлівасьці людзей разумных нічога не рабіць, і мудрэц гэтак кажа: „*Qui agunt omnia cum consilio reguntur sapientia*” (*Prov. 13 w.10, 16*)³⁴⁾. Пра тое ж пісьмо Божае: у разумных вусны ў сэрцы, а неразумныя ў вусны сэрца ўкладаюць (*Ecccl. 21 w.29*)³⁵⁾. Што тутакі прамовім аб гэтым сь[вятым] мужу, ці ж калі распачынаў ён што гарачліва й неразважна. Усім нам вядома як ён, калі быў старэйшым манастыра сь[вятой] Тройцы ў Вільні³⁶⁾, у справах складаных спачатку з гарачай малітвай зьяртаўся да Госпада Бога просячы, каб асьвяціў розум. Потым сам насам разважаў. Нарэшце айцам таго манастыра, якіх ён сабе абраў дзеля парады, распавёўшы, зь імі раіўся. А калі зьяўлялася патрэба, асабліва ў справах найскладанейшых, у людзей вучоных зь іншых законаў дамагаўся разумнае парады. Гэтаксаму рабіў цягам усяго свайго жыцьця.

Справядлівасьць

Пасьля бачу твар арла з позіркамі імгненным і непахібным, што паводле эгіпецкіх філэзафаў азначае для нас цноту сь[вятой] справядлівасьці, як з прычыны хуткасьці позірку (таму завецца *δίκκος οφθαλμοσ*³⁷⁾), гэтак і таму што, калі гэтая птушка высока

Lucam, cap. 6 (Амброз Мэдыялянскі. Выклад Эвангелья ад Лукаша, разьдзел 6)

34) „*Мудрасьць кіруе тьмі, якія ўсё робяць з парадай*” (Прыпавесьці 13: 10, 16)

35) Царкоўная кніга або мудрасьць Ісуса Сырахава 21: 29

36) Пасаду старэйшага Сьв. Язафат займаў ад 28.06.1614 г. да 19.07.1617 г.

37) Справядлівае вока (грэц.)

ўзаб'ецца, здаецца нібы ледзьве рухае сваімі крыламі, раскінуўшы іх роўна й справядліва. Ад чаго залежыць гэтая цнота сьвяты] Бэрнарда нас навучае: „*Iustitia reddit cuiq, quod suum est: quando subditus reddit praelato reuerentiam & obedientiam; fratribus consilium & auxilium: Carni suae, & subditis custodiam & disciplinam*” (Bern. ser.3 de Aduentu)³⁸⁾. Якую павагу гэты сьвяты чалавек аддаваў свайму старэйшаму ўсім вядома, і самі старэйшыя могуць прызнаць. Послух быў такім, што ад аднаго ягонага знака рукой быў гатовы на ўсё. Ня толькі калі быў у манастыры, але і быўшы на гэтым высокім архібіскупскім пасады добра ведаў і паважаў уладу над сабой. Згадаю тутак адну рэч, што калі ён ў 1623 годзе ў адной патрэбе быў выкліканы Я[го] М[іласьцю] а[йцом] мітрапалітам з Полацку да Наваградку, у той час хваробай і нязручнасьцямі дарогі з Варшавы амаль зьнясілены, ды нават і коней, якія згарэлі разам з дваром, ня меў, аднак на гэта зусім не звважаючы, ехаць туды, куды быў пакліканы, надумаў. А калі яму заўважылі, што ня мае коней, адказаў (даслоўна): „Хай бы на вазах выпала ехаць, паеду, абы толькі загад майго пастыра цалкам выканаць”. Што б без сумневу дзеяннем даказаў, каб адзін з полацкіх жыхароў коней не пазычыў. Што датычна роўняў альбо братоў сваіх, для якіх заўсёды быў дарадцам і памочнікам, замоўчваць ня варта. Даходзіла да таго, што віленскія месыцічы пры кожным здарэнні за дапамогай і парадай да яго зьвярталіся. І гэтага полацкага ваяводзтва жыхары мне могуць быць за сьведкаў, якіх парадаў і дапамогі ад яго атрымалі. Пра гэткую ж ягоную дзейнасьць і ў віцебскім краі начуліся, і, кажучы адным словам, яго сьмела можна назваць прыстанкам і абаронцам усіх засмучаных. Тады калі ў справах штодзённых і дачасных быў гэткаім памагатым для людзей ад яго незалежных і староньніх, што павінны разумець аб тых, якія яму Богам былі даручаныя, якую працу й стараньні дзеля іх прыкладаў. Пасьля заняцця гэтага архібіскупскага пасады³⁹⁾ знайшоў вялікае бязладзьдзе між сьвятароў, а яшчэ большае між сьвецкага стану, бо шмат іх у распусным сужэнстве, бяз споведзі

38) „Справядлівасьць узнагароджвае кожнага, хто ёсьць такім: калі аддае старэйшаму належныя павагу і послух, братам - параду і падтрымку, цела сваё трымаючы пад наглядом і ў строгаьці” - Bernardus Claraevallensis. In advento Domini. Sermo 3.6 (Бэрнарда Клервоскі. У чаканьні Госпада. Казань 3.6)
39) Сьв. Язафат прыехаў у Полацк 09.01.1618 г. як намесьнік полацкага архі-

ды іншых Таямніцаў, і безь ніякай хрысьціянскай навукі жылі, мала чым рознячыся ад паганцаў. Усё гэта праз свае руплівасьць і стараннасьць, калі не да шчэнтэ, дык з большага выкараніў.

Бо авечкам сваім прасьвітараў высьвяціўшы і навучыўшы тых абавязкам як хрысьціянскім гэтак і сьвятарскім, перашкоды ім да здаровай навукі, якімі ёсьць кніжкі гаратычныя й схізматычныя, ды іншыя забабоны, таксама ліквідаваўшы, і палка нагадаўшы, каб Божы люд да частае пакуты й прыйманьня Сьвятых Таямніцаў прыводзілі і яму добрым прыкладам самі былі, па цэрквах сваёй даволі разьлеглае дыяцэзіі разаслаў. Сьведкам таму зьяўляюцца рукапісныя статыты зь ягоным уласным подпісам, што захоўваюцца аж да гэтага часу⁴⁰⁾. Гэтаксама і чэлядзь сваю хатнюю трымаў у вялікай абачлівасьці і, каб не было між іх цяжкіх правіннасьцяў, пільна даглядаў і пераконваў. Нават за сталом сыціў іх чытаньнем слова Богага, карацей кажучы, усе ў двары былі нібы ў манастыры зачыненыя, маюць даволі гадоў, няхай самі прызнаюць. Сваіх царкоўных падданых без усялякіх выняткаў і перашкодаў, як ласкавы бацька, дапускаў да сябе, лагодна зь імі размаўляў і іх, прыгнечаных сваімі крыўдамі, з радасьцю выслухоўваў, а пасьля і дзейсна ад несправядлівасьці бараніў. Да хрысьціянскай пабожнасьці іх схіляў, да цэркваў, якія для іх меў у сваіх уладаньнях, пад пагрозай віны, загадваў прыходзіць на кожнае сьвята й нядзелю, а вінаватых караў, аднак не безь міласэрнасьці, ведаючы, што сам мае Гаспадара над сабой у небе (*Ephes.6 w.9, Colo.4 w.1*)⁴¹⁾. У стаўленьні да ўсіх быў добрым пастырам і ахоўнікам, паказваючы ім у сваіх рэгулярных і частых казанях, чаго трэба сьцерагчыся, а што рабіць, як сябе паводзіць, навучаючы іх таксама праўдзе й веры апостальскай, якой бы трымаліся, а ўсялякіх гаратычных аблудаў высьцерагаліся. Але што значнейшае, усіх навучаў, асьвячаючы сваім добрым прыкладам і ніякага пасьля сябе згаршэньня не пакідаючы, што магу паказаць зь ліста, які пісаў да аднаго сэнатара **22 красавіка 1622 году, дзе пра сябе гэтак кажа: „Богам маім (даслоўна) сьведчу, які сэрца і справы мае бачыць, што**

біскупа Гедэона Бральніцкага. Пасьля спачыну апошняга паводле рашэньня мітрапаліта і на падставе каралеўскага прывілею заняў пасаду 31.03.1618 г.

40) Са зьместам згаданых дакумэнтаў можна азнаёміцца ў кнізе Вацлава Пануцэвіча „Сьвяты Язафат, архіпіскап полацкі”, Полацк, 2000, сс. 230-248.

41) Да эфэсаў 6: 9; Да каласянаў 4: 1

ніводным дрэнным прыкладам жыцця, ніякім вострым учынкам не адпіхваў ад сябе палачанаў і іншых парафіянаў маіх⁴²⁾, гэты ліст і цяпер захоўваецца. Сапраўды гэты сьвяты муж, як калісьці сьвяты Майсей, у сваіх гарачых малітвах і надзвычай частых ахвярах за ўсіх перад Госпадам Богам заступаўся і быў ім памагатым.

Мужнасьць

Ідучы далей бачу ў гэтым чалавеку аблічча ільва мужага й непужлівага, што для нас паводле старажытных эгіпецкіх філёзафаў азнаеае цноту мужаўсці, у якой ён адважны, нібы леў, пераўзыходзіў мноства людзей. Даволі ў яго было выпадкаў, калі хата зь ягонай маёмасьцю і стайня з коньмі згарэлі, калі ў яго было скрадзена грошай больш чым за 20 грыўняў, і аднак жа зусім не засмуціўся, толькі з сь[вятым] Ёвам прамовіў: „Бог даў, Бог жа і ўзяў”⁴³⁾. Крыўды зносіў гэтак цярпліва, што ня ведаю ці бачыў хто яго калі раззлаваным, альбо казаўшым нешта з палкасьцю, мы ж да гэтага часу ня бачылі. І хаця ў часе дзейнасьці бываў да гневу падштурхнуты, лёгка яго ўтаймоўваў і адкідаў. Калі верым сь[вятому] Аўгустыну дык мужаўсцю ёсьць „*considerata periculorum susceptio, & laborum perpessio*” (Aug. lib. 83 g.31)⁴⁴⁾. Хто ж таго ня ведае, што гэты сь[вяты] муж меў у сэрцы вялікую надзею і ахвоту ня толькі да пачынаньня вялікіх і небаьспечных справаў, але і адметныя настойлівасьць ды цярплівасьць дзеля іхнага выкананьня й заканчэньня. Акрамя вас саміх відавочцаў Вільня мне за сьведку, што гэта за сэрца было ў тых вялікіх блізу 1608 году навалах схізматыкаў на жменьку манахаў, якія ў сь[вятой] Еднасьці заставаліся, у якіх ён нібы леў паўстаў⁴⁵⁾. Належыць таксама і тое згадаць, калі праз старэйшых сваіх на гэты пасад быў прызначаны і Я[го] М[іласьцю] К[аралём] упры-

42) Маецца на ўвазе ліст Я.Кунцэвіча да канцлера Сапегі ад 22.04.1622 г. (гл. с. 89)

43) Ёў 1: 21

44) „*свядомае прыняцьцё на сябе небаьспекаў і цярпеньне пакутаў*” - Augustinus Hippoensis. De diversis quaestionibus octoginta tribus 31.1 (Аўгустын Гіпонскі. Восемдзесят тры розныя пытаньні 31.1). Аднак сам сьв. Аўгустын спасылаецца на сэнтэнцыю Цыцэрона зь ягонай першай кнігі „Аб вынаходніцтве” (Marcus Tullius Cicero. De inventione. Liber 2.163)

45) Маюцца на ўвазе травенская і сьнежаньская 1608 г. спробы віленскага

вілеяваны, за прыкладам Сь[вятых] Базыля, Мікалая, Залатавузнага, Рыгора Назіянскага ды іншых сь[вятых] айцоў, перад адным з нашых айцоў гэтак жаласна плакаў, бо ўзыходзячы на месца такой вялікай годнасьці, думаў і хацеў адступіцца. Калі ж яму было патлумачана, што воля Божая з воляй старэйшых, найменшыя жаданьні якіх ён звыкся выконваць, у згодзе, і даведзена, што супраціўнічаць ёй цяжка й неразумна, адразу Г[оспаду] Богу сябе даручыўшы, зь вялікім сэрцам і душой амаль што ільва адважыўся, што да таго самага айца словы годныя памяці вымавіў: „Калі б мне (даслоўна) і з адным кіёчкам прыйшлося ісьці да сталіцы, пайду”⁴⁶⁾. Што робіш, сь[вяты] мужу? Патрыярха Якуба, які некалі хуткую рэчку Ярдан перайшоў з адным толькі кіёчкам (Gen. 32 w.10)⁴⁷⁾ у гэтай справе хочаш насьледаваць? Няўжо ты большы за яго, які вяртаючыся не з адным толькі кіёчкам, але з двума табарамі, аднаго свайго брата Эсава спужаўся і палка прасіў Г[оспада] Бога, кажучы: „Ухавай мяне ад рукі майго брата Эсава, бо яго пужаюся й баюся”. Не з адным Эсавам табе сустракацца, але з такімі вялікімі й магутнымі гарадамі Полацкам, Віцебскам, Магілевам, Воршай і Мсьціславам, якія „нацягнулі свой лук і наклалі стрэлаў у свой сагайдак, каб пастраляць у прыцемку ў правых сэрцам” (Psal. 10 w.2)⁴⁸⁾. Як яго гэтыя проціборствы ад добрага пачынаньня адводзілі і як мужа ён на гэтай пасадзе змагаўся й зьневажаў небаьспеку самі зьяўляецца несумненнымі сьведкамі. Бывала так, што часам шмат Іх М[іласьцяў] п[аноў] сьнатараў і духоўных кіраўнікоў, лісты якіх яшчэ маем, у тым пачынаньні перашкаджаць хацелі, зьвяртаючы ўвагу на вялікую небаьспеку⁴⁹⁾. Аднак ён, падобны да мужага ільва, разам з сь[вятым] Пётрам, слухаючы, баяўся толькі голасу белага пеўня, гэта азначае Боскага, а не людзкага. Ведаючы добра, што „*Judicium durissimum in his qui praesunt fiet*” (Sap. 6 w.6)⁵⁰⁾. Ведаў

праваслаўнага брацтва гвалтоўна захапіць манастыр Сьв. Тройцы.

46) Тут маецца на ўвазе сталіца архіэпархіі Полацк (параўнай Марк 6: 8).

47) Род 32: 10-11

48) Псалём 10: 2

49) Невядома хто з духоўных асобаў зьвяртаўся ў згаданай справе, але ўскоснае пацьвержаньне маецца і ў лісьце архібіскупа ад 22.04.1622 г. (гл. с. 93).

50) „*Суровы суд для тых, хто ўзначальвае*” (Мудрасць Салымона 6: 5) і параўнай Лукаш 12: 48

і тое, што „кожны пастыр за авечак сваіх мусіць рабіць справаздачу” (*Hebr. 13 w.17*)⁵¹ і што Бог „кроў на руках іхных будзе вышукваць” (*Ezech. 3 w.18*)⁵², як у забойцаў людзкіх душаў. Бо ня менш забівае пастыр сваіх авечак, калі замест ежы дае ім атруту, як і тады, калі бачыць, што спажываюць атруту зь ежаю, але іх ад таго не адводзіць. Таму перад усялякімі небясьпекамі не адступаў і наадварот сам дабраахвотна аддаваў сябе на небясьпеку й страту здароўя, каб здолець авечак сваіх ад вечнае сьмерці выбавіць.

Устрыманасьць

Хацелі б гэтаксама прыгледзіцца да чацьвёртага аблічча, працавітага вала, якое нам паказвае ў ім вялікую ўстрыманасьць ад уцехаў цялесных. Ubачым, што ў ёй ён ад самога дзяцінства практыкаваўся, так што ніхто ніколі ад яго слова непрыстойнага пачуць ня мог. Бачны быў сорам Гасподні на твары ягоным, калі хто нешта падобнае вымаўляў. Адтуль паходзіла, што каб ня страціць чысьціні, у якую захаваўся, вялікую ўстрыманасьць у ежы й напоях захоўваў, так, што ўступіўшы да манастыра, цягам некалькіх гадоў аднымі толькі вадой і квасам задавальняўся, і несумненна б да сьмерці сваёй тое рабіў бы, калі б яму старэйшыя пад неабходнасьцю сь[вятога] послуху не загадалі спыніць гэты пост, які ўжо значна яму шкодзіць пачаў. Аднак і надалей вялікую ўстрыманасьць у ежы й напоях захоўваў, быўшы ня толькі ў манастыры, але і на гэтым пасадзе. Усім вам вядома, што яго ніколі ня бачылі на падпідку. Цела сваё разнастайна ўтаймоўваў. Часьцяком у вялікія маразы яго бачылі, стаяўшым на малітве, на могільках за царквой сь[вятой] Тройцы на голым камяні ў адной сьвітцы безь ніякага абутку. Заўважана за ім і тое, што часьцяком насіў на сабе тры зьлезныя ланцужкі, злучаныя востраканцовымі й кручкаватымі зьвёнамі, двума плечы наўскрыж, а адным стан апярэзваў. Што казаць аб штодзённых лупцоўках, якімі бывалі цяжкімі й працяглымі, лепш запытацца ў братоў, зь якімі ён жыў у манастыры. Што аб сьвітках і валасяніцах, якімі аж да сьмерці замест кашулі карыстаўся? Ня згадваю аб чваньнях і трываньнях:

51) Да габрэяў 13: 17

52) Эзэхіль 3: 18

аб тым маглі самі даведацца, калі першым заўсёды да хвалы Божай прыходзіў, папярэдне ў кельлі для сябе адправіўшы штодзённыя службу і разважаньне. Ня варта забывацца на пост, асабліва саракадзёны, цягам якога ён часьцяком увесь дзень, а калі і два дні нічога ня еў і ня піў. Добра ведаў гэты пабожны муж і тое, што бязьдзейнасьць вельмі шкодзіць усім цнотам і асабліва чысьціні, таму ў працы быў нязломным нібы нейкі вол. Бо быўшы старэйшым у манастыры сь[вятое] Тройцы, акрамя абавязкаў, што вынікалі зь ягонага начальніцтва, абавязкі іншых служкаў на сябе браў. Яму карцела будзіць братоў, служыць у царкве за панамара альбо шатніка, сьпяваць на хорах, слушаць споведзі, заўсёдна чытаць на хорах і ў кельлі. Адважуся казаць, што няма ва ўсім Княстве Літоўскім ніводнае славянскае кніжкі альбо падобнае польскай, якой бы ён не прачытаў. Пэўна тое і шмат каму з вас вядома. У такіх занятках сваёй чысьцінёю, замілаваны ў яе, знаходзіўся і займаў сябе.

Жыцьцё манаскае

Гэта ўбачыўшы і да аблічча згаданых зьвяроў прыгледзеўшыся, бачу ля іх толькі кола, якое мае ў сабе чатыры выявы, нібы адно ў другім аднастайна зробленыя, што азначае дасканаласьць манаскую, празь якую ён сябе, нібы вол, на целапальне Г[оспаду] Богу ахвяраваў. Таму што кола зьяўляецца выяваю дасканаласьці ды паводле пашыранага матэматычнага выслоўя: „*Sphaerae contactus non nisi in puncto sit*”⁵³, так і гэты сь[вяты] чалавек, уносячыся да неба, зусім ня дбаў пра рэчы зямныя, але іх толькі ў кропцы на гэтым сьвеце скарыстоўваючы, прамінаў. Калі нейкая яго частка да зямлі набліжалася на тое места [другая] нібы ў нейкім коле ад зямлі да вышыні ўзносілася, і тая, што была ззаду выходзіла наперад. Сапраўды мог казаць з сь[вятым] Паўлам: „Тое, што ззаду, забываючы і да таго, што наперадзе, цягнучыся, імкнуся да мяжы, да месца высокага пакліканьня Богага ў Ісусе Хрысьце” (*Phil. 3 w.13*)⁵⁴. Ахвяраваў Г[оспаду] Богу душу сваю праз послух, цела праз шлюб чысьціні, а маёмасьць, якую меў альбо мог мець, праз сьвятое ўбоства, у якое

53) „*Сфэры кантактуюць толькі ў адной кропцы*” (лац.)

54) Да піліпянаў 3: 13-14

ён вельмі быў закаханы, так што, быўшы на гэтай пасадзе, грошай ніколі ў рукі ня браў ды захоўваць іх пры сабе не хацеў. У ядвабных шатах ніколі не хадзіў, але карыстаўся толькі адпаведнымі манаскаму стану. У гэтым за сьведкаў бяру ягоных ворагаў і забойцаў, якія ўбачыўшы ўжо забітага ўладыку ў выцэртым адзеньні з скураным пасам, у лапленых панчохах, ляжаўшага ў грубай валасяніцы, чаляднікаў прывялі да ягонага цела, сьмерцю ім пагражаючы калі не дазнаюцца праўды, кім ёсьць той імі забіты. Бо думалі, што забілі нейкага простага манаха, а не ўладыку. Але даведаўшыся ад іх аб сапраўдным стане рэчаў, вельмі здзівіліся ўбоству ягонаму. Адным словам быў дасканалым манахам, які ў справах сваіх меў вочы поўныя пільнасьці й разважлівасьці. Ён праз тыя згаданыя тры колы амаль усё на сьвеце адкінуў і стаптаў. Пыху жыцьця – праз кола послуху, жаданьні цела – праз кола чысьціні, прагу вачэй – праз кола ўбоства. Нарэшце праз чацьвёртае кола ўзяў на сябе крыж свой, будучы гатовым усялякі ўціск і цяжар манаскага жыцьця сыярпець, і пайшоў за Госпадам Хрыстом, Збаўцам сваім. І таму несумнена паводле прысуду Гасподняга дасягнуў жыцьця вечнага.

Вера

Наглядзеўшыся на зьвяроў, паглядзім угару, гэта значыць панад галовы згаданых зьвяроў, і на тое што паказвае нам разьлеглы над галовамі іхнымі *firmamentum*⁵⁵⁾ купал, сапраўды азначае ня што іншае толькі тое, што мае паўсюдная апостальская вера. Гэты купал накшталт нейкіх акулераў, празь якія яшчэ тутакі ў нашым жыцьці глядзім на рэчы для вачэй неўспрымальныя, паводле сь[вятога] Паўлы: „Цяпер бачым (даслоўна) нібы ў люстэрку, толькі падабенства, але ў той час тварам да твару” (*1 Cor. 13. w.12*)⁵⁶⁾.

Зьяўляецца яшчэ гэты купал на кшталт крышталю страшнага, якога некалі спужаўся прарок Абакум, кажучы: „Госпадзе, пачуў я слых Твой і напужаўся, Госпадзе, зразумеў я справы Твае і цяпер перапужаны” (*Abac. 3 w.2*)⁵⁷⁾. Мусім усе прызнаць, што ў гэтым сь[вятым] чалавеку была вера сь[вятой] паўсюднай і апос-

55) падпорны (лац.)

56) 1-ы да карынцянаў 13: 12

57) Абакум 3: 2

тальскай Царквы, у якой ён ад сваіх юнацкіх гадоў аж да самае сьмерці трываў непакісна. Бо яшчэ да складаньня нашымі старэйшымі послуху біскупу рымскаму, калі яшчэ ўсе, і тое віленскае брацтва, што сьвятадухаўскім завецца, было пры манастыры царквы сь[вятой] Тройцы, ён таксама нічога ня ведаючы аб схізматычнай злоснасьці (бо на той час мы яшчэ былі ў супакоі) з добрым сумленьнем зь імі меў стасункі і да царквы сь[вятой] Тройцы паводле свайго звычайу хадзіў, тамсама і на службах быў. Але пасья складаньня послуху, калі адразу большая частка гэтага вялебнага брацтва ўцякла, зьнесла начыньне й упрыгожаньні царкоўныя, і тамака, дзе цяпер месціцца, новую царкву Сь[вятога] Духа збудавала ды новае брацтва заклала, гэты сь[вяты] муж, падзел такі бачучы, а да якога боку прыстаць ня ведаючы, зьвярнуўся (як сам нам апавядаў) з палкаю малітвай да Г[оспада] Бога, часта паўтараючы тыя словы сьвятога Давыда: „Госпадзе, пакажы дарогу, па якой мне належыць ісьці” (*Psal. 142. w.8*)⁵⁸⁾. О, пабожны чалавеча, сапраўды варты, каб і цяперашні люд пераймаў у гэтым цябе і не спадзяваўся на свой слабы розум, просячы ў Бога аб парадзе й прасьвятленьні. Без прамаруджаньня паказаў яму Г[оспад] Бог згуртаваньне сапраўдных сваіх вызнаўцоў. Пайшоў за сваім пастырам, пры якім, усім сэрцам сь[вятую] паўсюдную веру прыняўшы, непакісна трываў, не зважаючы ні на якія пагрозы й абяцанкі сваіх супраціўнікаў, якімі яго спаймаць хацелі. Сьмела з сь[вятым] Давыдам казаў: „Зьненавідзеў я згуртаваньне зьламысьнікаў і зь непабожнымі ня сяду” (*Psal. 25. w.5*)⁵⁹⁾. А калі яму закідалі, што „ты ж (даслоўна) з намі быў”, з сь[вятым] Паўлам адказваў: „Калі быў (даслоўна) дзіцём, размаўляў як дзіцё, разумеў як дзіцё, думаў як дзіцё. Але калі стаўся мужчынам адкінуў тое, што было дзіцячым” (*1 Cor. 13 w.11*)⁶⁰⁾.

Зыходзілі яшчэ з таго купалу галасы страшэнныя дзеля абароны сь[вятой] паўсюднае Веры, нібы грамы нейкія, каб напужаць гаратыкоў і схізматыкаў, ня толькі на катэдры ў царкве, але і на публічных банкетам і размовах. Таму заўсёды, кнігі сь[вятых] айцоў чытаючы, іхныя меркаваньні й разуменьні дзеля падтрымкі

58) Псальм 142: 8

59) Псальм 25: 5

60) 1-ы да карынцянаў 13: 11

праўды каталіцкай і выкрыцьця фальшу гаратычнага сабе зьбіраў, і ўмеў у патрэбны момант іх скарыстаць, і гэтак магутна біў супраціўнікаў, што часьцяком яны з сорамам хаваліся, альбо зь ім у размовы ўдавацца не хацелі. Таксама іхнія кнігі, калі якая на сьвет зьяўлялася, хапаў і чытаў, а пасья фальш і памылкі, якія ў іх знаходзіліся, у царкве з амбону ганіў і абвяргаў. Часта бывала так, што з кнігаў саміх гаратыкоў і схізматыкаў ганіў іх і перамагаў. Такім быў апірышчам сь[вятое] каталіцкае Веры, якога і між лепшымі тэалёгамі цяжка знайсці.

Надзея

Ідучы далей, бачу над тым купалам, які вісеў над галовамі згаданых зьвяроў, нейкі пасада на выгляд з камня шафіра, нібы зь яго выразаны. Гэта і ёсьць той пасада надзеі, празь які гэты сь[вятый] муж меў сваё месца ў небе, там, куды і наш праважаты Ісус Хрыстос узыйшоў (*Hebr. 6 w.18*)⁶¹. Выявілася гэта ля 1608 году ў часе тых вялікіх навалаў, калі і найвышэйшыя асобы пачалі турбавацца, бачучы, што пакінутыя і тымі, на дапамогу якіх спадзяваліся. Аднак ён, нібы леў, спадзеючыся на самога Бога, сваіх старэйшых гэткімі словамі ўмацоўваў: „Калі (даслоўна) людзкая сіла адступае, прыходзіць Божая”, нібы казаў: „Ня будзьма баяцца, Бог з намі”. Напісана ж: „Хто спадзяецца на Госпада, той нібы гара Сыён, ня зрушыцца вечна” (*Psal. 124 w.1*)⁶². Сапраўды праз гэтае сваё спадзяваньне і за дапамогай Божай, па якую ён заўсёды зьвяртаўся, ніколі ніякім навалам супраціўнікаў перамагчы сябе ня даў. Хаця часам у ягоньх сур’ёзных пачынаньнях амаль усе магнаты былі яму за супраціўнікаў. Ён перад гэтым казаў разам з прарокам Ярэмам: „Ня будзь жа Ты мне за пострах, Ты надзея мая ў дзень няшчасьця майго” (*Ierem. 17 w.17*)⁶³.

Любоў

На версе гэтага пасаду бачым агністае сьвятло любові Божай, у якой ён зь дзяцінства дасканаліўся, і празь яго выяву альбо падабенства Сына Чалавечага, азначае гэта, што Збаўца наш быў у

61) Да габрэяў 6: 18-20

62) Псалём 124: 1

63) Ярэма 17: 17

ім. І гэта ён сам пра сябе апавядаў: „Калі я (даслоўна) толькі дасягнуў разумнага ўзросту, аднойчы здарылася мне разам з бацькам увайсці ў царкву дзе, разглядаючы абразы Божых сьвятых, між іншымі ўбачыў і выяву чалавека, да крыжа прыбітага. Запытаўся ў айца, што гэта быў за абраз. І калі ён мне патлумачыў (даслоўна), што гэта быў Божы Сын, які за грахі нашыя, прыняўшы на сябе цела, жорсткія пакуты крыжовыя ў ім сьцярапеў, празь якія нас выбавіў з шатанскае няволі і, адчыніўшы Валадарства Нябеснае, зрабіў нас Ягонымі спадкаемцамі. Адрозьж адчуў я нейкую іскрынку любові Божай і з гэтага моманту любя стала мне да царквы хадзіць і ў ёй, падвучыўшыся, чытаць і сьпяваць, і дбрачынствы Божыя захоўваць у такой ступені, што ня памятаю, ці спазьніўся калі ў царкву на службу Божую”.

Адзнакі любові

Мноства адзнакаў яе паказаў на сабе, быўшы і ў нашым манаскім законе, да якога ўступіў з прычыны той самай Любові Божай. Між іншых было чытаньне зь вялікай стараннасьцю і ўвагай духоўных кніжак, адкуль ён прыдбаў сабе вялікага разуменьня аб рэчах Боскіх і высокіх, а пасья і ў законе дасканаліўся ў прыказаньні Божым, якое ён зь дзяцінства намагаўся выконваць.

Была ў ім і ўлюбёнасьць у хвалу Божую ды царкоўнае аздабленьне, пра што сьведчыць маляваньне абразоў у царкве віленскага манаст[ыра] сь[вятой] Тройцы, і гэтая царква сь[вятой] Сафіі абразамі аздабленая, шатамі ды іншым начыньнем узбагачаная, самі бачыце якою цяперака ёсьць і якой перад тым была ведаецца, і гэтыя самыя сьцены амаль ад падмурку адноўленыя, што таксама прызналі б, калі б таго і не хацелі. Сьмела мог з сь[вятым] Давыдам казаць: „Госпадзе, закахайся я у прыгажосць дому Твайго ды ў месца жыхарства хвалы Тваёй” (*Psal. 25 w.8*)⁶⁴. І тая любоў да дому Твайго зьядала мяне” (*Psal. 68 w.10*)⁶⁵. Аб усім без вынятку, што тычылася хвалы Божае, колькі мог стараўся, не зважаючы на кошт, ані на сваё здароўе. Таму і не прамінуў аніводнага сойму, на якім альбо сам асабіста (што амаль заўсёды

64) Псалём 25: 8

65) Псалём 68: 10 (і таксама Ян 2: 17)

было), альбо празь іншых ня дбаў бы аб тым, што належала да хвалы Божае. У 1623 годзе нападхворым выбраўся да Варшавы. А калі ў дарозе хваробай быў звалены, дык трохі ў супрасальскім манастыры адпачыўшы, вырашыў прадоўжыць сваё падарожжа. Тым, якія заўважалі, што рызыкне здароўем, гэтак паводле звычкі сваёй адказваў: „Праца мая недарэмная, бо яе я ахвярую дзеля хвалы любага Бога, і ня толькі працу маю але і здароўе, і нават жыцьцё маё дзеля гэтага аддам”. Сапраўднай адзнакай любові Божай зьяўляецца любоў да бліжняга, бо паводле навукі сь[вятога] Яна: „Хто любіць Бога, любіць бліжняга свайго”⁶⁶. Гэтую любоў, якой ён няспынна палаў, відаць з таго, што калі быў толькі дзяканам падрыхтаваў некалькіх асобаў да споведзі, але таму што сам ня мог слухаць, пайшоў да аднаго сьвятара, просячы, каб ён выслухаў іхнія споведзі, калі ж той пачаў адмаўляцца, праз сваю на той час занятасьць і цяжкасьць, з плачам яго пачаў прасіць, каб зьмілаваўся над грэшнымі душамаі. Гэтую сваю ахвоту задаволіў, калі стаўся сьвятаром, бо ўсяго сябе дзеля паслугаў бліжнім аддаў, выслухоўваючы з ахвотай іхнія споведзі ня толькі ў царкве й па хатах, але і ў дарозе, на вуліцы ды ў заезных дварах. Звычайнай ягонай забавай было тое, што ніколі не выязджаў з заезнага двара, папярэдне ня выслухаўшы нечае споведзі. І наадварот часьцяком бывала, што плаціў, асабліва простым сялянам, каб у яго спавядаліся, скіроўваючы іх да страху й любові Божай. А калі на апошні перад сваёй сьмерцю сойм ехаў, а ў дарозе вялікай хваробай быў звалены, з гэтае прычыны казаў, што „было (даслоўна) некалі маёй уцехай у дарозе, адпаведна часу й патрэбаў споведзі людзей слухаць”. Хворых у шпіталі і вязьняў адведаць, і тых да пакуты заклікаць было для яго сапраўднаю асалодай. Таксама даваць міласьціну, асабліва ўбогім, удовам і сіротам ніколі не пераставаў. Таму, калі зь Вільні да Полацку ад’язжаў, трэба было бачыць тых, як плакалі па ім, нібы па бацьку й дабрадзею сваім, асіраценьню й сьвятлыні вачэй сваіх (якога рады былі бачыць). Наглядзецца можна было ўдоставь, асабліва калі ён ужо быў на гэтым пасадзе, як ён удоваў, сіротаў і манашак абдараў. Заўсёды на ягоным

66) 1-ы ліст Яна 4: 21

67) Ліст дасьледчыкам невядомы

68) Зь ліста Сьв. Язафата да канцлера Сапегі ад 21.01.1622 г. (гл. с. 39)

двары, нібы на кірмашы, было поўна ўбогіх. Некалькі разоў здаралася так, што ў каморы было надта мала альбо зусім не было нічога, загадваў насамперш рэшту даць просьбіту, звычайна ўжываючы гэтых словаў: „Дай (даслоўна), дай, і нам Бог дасьць”. З гэтае прычыны такую ў людзей да сябе любасьць прыдбаў, што калі з царквы, асабліва ў віленскім манастыры, выходзіў, у дзвярах царкоўных дарогу яму загароджвалі, прагнучы пацешыцца з прыёмнае зь ім размовы. Нарэшце ня меншай адзнакаю любові Божай было тое, што заўсёды быў гатовы памерці за праўду каталіцкую і дзеля свайго Бога, у якога быў надта замілаваны. Часьцяком тья поўныя вялікай мужнасьці словы ня толькі ў звычайнай размове, але і ў лістах да магнатаў, якія шмат разоў яго ўшчувалі за вялікую палкасьць у справе памнажэньня хвалы Божай, паўтараў, кажучы: „Я ня мог бы памерці лепш, чым за Праўду сьвятую”⁶⁷. Прыводзіў ім прыклады сь[вятых] айцоў Залатавуснага, Амброза, Станіслава ды іншых, якія, зусім не зважаючы на пагрозы магнатаў, хвалу Божую памнажалі⁶⁸. За тое Г[оспад] Бог адпаведна жаданьню Ягонаму ўганараваць яго гэтым прызволюў, і ён сапраўды прароцкім духам аб сьмерці сваёй ведаючы, часта нават назалючы тым, хто яго слухаў, загадваў рабіць сабе труну. А калі адзін з духоўных, сядзячы за сталом, хацеў пакрытыкаваць яго, закідаючы, што праз такія размовы аб сьмерці й труне немагчыма спакойна паесці, адказаў: „Мілы браце, што ж у гэтым крыўднага?” За тыдзень да сваёй сьмерці меў казань на дзень сь[вятога] пакутніка Зьмітра на тья з Эвангелья словы: „Кожны, хто вас забівае будзе лічыць, што робіць паслугу Богу” (Ioan 16 w.2)⁶⁹. Узрушаны, што няшмат людзей было ў царкве, з жалем разважаў, што „ад закладаньня Віцебску ніколі гэтых бязладзьдзяў не было, якія (даслоўна) цяпер узьняліся, што і пастырам сваім сьмерцю пагражаюць і цэрквы пакідаюць. Шмат, - кажа, - уладыкаў было, зь якіх толькі два забітых, адзін гаратык, а другі падобны да новапаўсталых нахабных пастыраў, і тое паводле загаду князя Альгерда, а не ад вас простага люду: аднаго пасеклі, другога спалілі, больш нікога”⁷⁰. У той

69) Ян 16: 2

70) Маецца на ўвазе спаленьне 28.07.1435 г. у Віцебску князем Сьвідрыгайлам мітрапаліта Гарасіма.

самай казані жаданьне сваё і гатовасць памерці за сь[вятую] каталіцкую Праўду засьведчыў перад усімі, кажучы, што ня мог бы памерці лепш. **Чацьвэртага дня перад сваёй сьмерцю, гэта значыць 9 лістапада паводле новага [стылю], зноўку, пішучы да аднаго сэнатара, скардзіўся: „Нязносны (даслоўна) ўціск з маімі сьвятарамі церпім ад гэтых асобаў (якіх ў тым лісьце называў) і ад простага люду, які амаль увесь на мяне ўзбурыўся, жадаючы выгнаць мяне з уладыцтва, а маіх сьвятароў з цэркваў, пры нагодзе патапленьнем і забойствам нам пагражаючы”⁷¹⁾.** За дзень да сьмерці, быўшы надзвычай вясёлым, з чаляднікамі сваімі аб сьмерці сваёй размаўляў, кажучы, што з свайго боку заўсёды на тое гатовы. Што гэта, ведаецца, за любоў была, і якая, паводле выроку самога нашага Збаўцы, можа быць большай за гэтую, калі ён душу сваю за сяброў сваіх паклаў? (*Іоан 15 в.12*)⁷²⁾ Дык вось маеце тую іскрынку любові Божай, якую гэты чалавек адчуў у сэрцы сваім на пачатку свайго на-верненьня. У сталым узросьце полымя вырасла гэтак, што моц ягоную воды засмучэньня ўсяго гэтага сьвету спагасіць, а рэкі й навалы схізматыкаў, якія заўсёды на яго скрыгталі зубамі, жадаючы з сьвету сьцерці, затапіць не маглі! І больш таго нельга ня верыць, каб там вясёлка з расістых воблакаў Сь[вятога] Духа і з промнямі праўдзівага сонца Збаўцы нашага, што выяўлялася ў ім праз палымяную любоў, і дарункамі рознымі Сь[вятога] Духа нібы нейкімі фарбамі ўпрыгожаная, не магла знаходзіцца. Сапраўды там спачываў Дух Божы: Дух мудрасьці й разуменьня, Дух парады й мужнасьці, Дух майстэрства й пабожнасьці, і Дух страху Гасподняга. Вось жа маеце ў гэтым пабожным чалавеку выразнае падабенства хвалы Божае ды наагул выяву самога Бога, якая праз сьвятую справядлівасьць на душы *кантэрфэктуеца*⁷³⁾. Тое немаўлятка добра знаёмага вам тутэйшага месьціца сапраўды прароцкім духам пра сьмерць гэтага сь[вятога] мужа сваім бацькам паведамляючы, прамовіла: „Бога (даслоўна) забілі, які царкву будаваў”. Быў Богам, беззаганна аблічча Якога й славу ў сабе насіў, і месца Якога на духоўных садах займаў. Царкву будаваў

71) Ліст дасьледчыкам невядомы

72) Ян 15: 13

73) адлюстроўваецца (лац.)

ня толькі гэтую матэрыяльную, якую бачыце, але і царкву свайго цела, якую разнастайнымі цнотамі, як найпрыгажэйшымі абразамі аздобіў, а ў дадатак і паўсюдную Царкву Госпаду і Ўлюбенцу свайму будаваў, калі хрысьціянскі люд, нібы жывое каменне, укладаў у сьцяну Сь[вятой] Царквы свайму Госпаду на падмурку сь[вятых] апосталаў і прарокаў (*1Per. 2 в.4,5,6*)⁷⁴⁾, пры кутнім камяні найвышэйшым Г[оспадзе] Хрысьце (*Eph. 2 в.20*)⁷⁵⁾, а пасья Яго і на сь[вятым] Пятры. І калі разагнаных авечак у адзін статак гуртаваў ды разваленыя мурны да аднае сьцяны зьбіраў з такой старанасьцю й палкасьцю, што мог казаць (і на самой справе часта казаў з сь[вятым] апосталам): „Праўду кажу ў Хрысьце, ня хлушу, таму што сьведкам мне сумленьне маё ў Духу Сь[вятым], што маю вялікі смутак і няспынна баліць сэрца маё, бо сам хацеў быць адлучаным ад Хрыста за братоў маіх, якія родныя мне паводле цела” (*Rom. 9 в.1*)⁷⁶⁾. Сьведкамі гэтае рупнасьці ў здабываньні людзкіх душаў і далучэньні іх да сь[вятой] паўсюднай і апостальскай Царквы зьяўляюцца ўсе літоўскія гарады, асабліва Вільня, дзе з прычыны вялікае павагі клікалі яго найвялікшай пахвалой не Язафатам, але Душахватам (бо людзкія душы нібы хапаў і для Бога здабываў). Маю за сьведкаў і гэты горад Полацак зь іншымі да яго прылеглымі гарадамі ды нават з самім Віцебскам (які яго жорстка забіў) таго, што за рупнасьць і палкасьць была ў гэтым сь[вятым] чалавеку вакол памнажэньня Еднасьці сь[вятой] паўсюднае Царквы. Тут ужо, любячы ў Г[оспадзе] Богу хрысьціянны, на ўласныя вочы бачыце, што гэты вялікі муж быў справядлівым і ў справядлівасьці скончыў сваё жыцьцё. Застаецца мне яшчэ паказаць, што за сьвятую справядлівасьць жыцьцё добра-ахвотна аддаў.

Частка другая

Не дастаткова дзеля ўшанаваньня гэтага сь[вятога] мужа паказаць толькі тое, што ён у самай адметнай справядлівасьці пайшоў з гэтага сьвету, бо і малыя дзеткі, якія адразу пасья сь[вятога] Хросту паміраюць, і нават злачынцы, якія за несправядлівасьць

74) 1-ы ліст Пятра 2: 4-6

75) Да эфэсаў 2: 20

76) Да рымлянаў 9: 1-3

і злачынства, аднак з жалем сардэчным і спаваданьнем сваіх грахоў перад сьвятаром (так як той нягоднік, якому Збаўца наш, вісеўшы на крыжы, прызволіў рай абяцаць), бываюць пакаранья, таксама паміраюць у справядлівасьці. Але ў тым вялікая хвала, што ён, цягам усяго жыцьця ў пабожнасьці хрысьціянскай і ў Божай ласцы (празь якую чалавек уласна і становіцца справядлівым) узрастаючы, у ёй сваё жыцьцё скончыў. І яшчэ большая [слава], калі выявіцца, што за сь[вятую] справядлівасьць аддаў сваё жыцьцё і за гэта сапраўдным Хрыстовым пакутнікам стаўся. Каб лягчэй гэта паказаць, спачатку трэба ведаць, што тыя словы Збаўцы нашага: „Бласлаўленыя тыя, якія церпяць за справядлівасьць” (*Math. 5 w.10*)⁷⁷ на думку сь[вятых] айцоў і ўсіх тэалёгаў (*Thom. 22 9. 124. w.5*)⁷⁸ павінны разумець ня толькі аб Госпадзе нашым Хрысьце, які зьяўляецца нашай справядлівасьцю, і аб Веры сь[вятой], якой у Яго верым, але гэтаксама аб кожнай іншай цноце, якая, як было казана, робіць чалавека справядлівым. То бок колькі да Бога імкнемся абвяшчаем веру нашу, празь якую маем пэўнасьць, што ад нас Госпад Бог гэтых самых учынкаў і цнотаў патрабуе і за іх нам абяцае ўзнагароду. Пра гэта сь[вятые] Якуб кажа: „Я табе пакажу веру маю з учынкаў”, бо паводле таго самага апостала: „Празь учынкi вера выяўляецца” (*Iakob. 2 w.18 & 22*)⁷⁹. Калі нехта, за тое, што робіць дабро альбо ня робіць зла прыймае сьмерць, той сапраўды памірае за веру, якая яго навучае, каб рабіў дабро, а зла пазьбягаў. Нават і за самога Бога памірае, якога „вераі сваёй вызнае, што Яго ведае і ўчынкамі ад Яго не адмаўляецца” (*Tit 1 w.16*)⁸⁰, бо як праўдзiвы хрысьціянiн лiчыць за лепшае сьмерць прыняць, чым абразіць Бога і парушыць прыказаньне Ягонае. Выразны прыклад маем у старажытным Запавеце. Каiн забiў свайго брата Абэля нi за што iншае толькi за тое, як кажа сь[вятые] Ян, што „учынкi ягоныя былі злоснымi, а брата ягонага – справядлівымi” (*1 Ioan 3 w.12*)⁸¹. Таму і Збаўца наш між праўдзiвых пакутнікаў яго шануе, калi кажа: „Прыйдзе на вас уся

77) Матей 5: 10

78) Thomas Aquinas 22 9. 124: 5 (Тамаш Аквінскі 22 9. 124: 5)

79) Ліст Якуба 2: 18 і 22

80) Да Тыта 1: 16

81) 1-ы ліст Яна 3: 12

кроў справядлівая, што разьлітая па зямлі, пачынаючы ад крыві Абэля справядлівага аж да крыві Захара сына Барахіявага” (*Math. 23 w.35*)⁸². Маем прыклад і ў Запавеце пісаным, бо тыя сем братоў Махабэяў, што не хацелі рабіць зла і дадзенага Богам празь Майсея закону парушыць, сталіся праўдзiвымі пакутнікамі, калi з гэтае прычыны былі забiтыя Антыёхам (*Machab.7 & seq.*)⁸³. Маем гэтаксама ў манастве шмат прыкладаў ласкi, асабліва між дзяўчынаў, з Богам заручаных, якія быўшы забiтымі толькi за сваю чысьціню, вянок пакутніцкi здабылі.

Тады гэта выклаўшы, паглядзім чаму ж не адпавядае гэты пабожны муж, гэтак жорстка забiты, каб славу пакутніцкую ў яго маглі адабраць і сябе за невінаватых выдаць. Як за нейкае апiрышча ў сваёй абароне ўзялі насамперш такую прычыну і кажуць, што: „Нашага папа забраў і, чынячы неспакой, соймаваю канстытуцыю парушыў, таму мы, забiўшы яго, ёсьцека невінаватымі, а ён пакутнікам не зьяўляецца”. Але гэты неадукаваны люд спачатку мусiў яго за тое правам суцiшыць, а, пераконваючы паводле права, лепш узяць вiну апiсаную ў канстытуцыi, чым бяспраўна душу зь цела выймаць (чаго няма ў канстытуцыi). Але прыняўшы тое, што iхная прычына паважная, адсюль аднак не вынікае, што забiты ён быў не за справядлівасьць і таму не павiнен быць праўдзiвым пакутнікам. Бо поп той быў альбо ваўком, альбо авечкай. Калi быў ваўком, тады гэты сь[вятые] муж, бачучы яго, як добры пастыр, а ня наймiт, не ўцякаў, але таго ад сваёй аўчарнi адганяў, пераймаючы ў гэтым сь[вятога] Давыда, які пасьвячы авечак бацькi свайго, iльвоў ды медзьвядзёў ад iх адганяў (*1Reg. 17 w.34*)⁸⁴ і з пашчы iхнае тых вырываў, а калi супрацiўнiчалi яму, iх самiх разрываў і забiваў. З прычыны таго што ў абароне авечак сваiх ад ваўкоў „душу сваю паклаў за авечак сваiх” (*Ioan 10 w.11*)⁸⁵, паводле вызначэньня Госпада добрым зьяўляецца пастырам. Таму славы пакутніцкай у яго ня толькi не паменела, але пэўна паболела: часткова таму, што гэтую вялікую, паводле навукi

82) Матей 23: 35

83) 2-я Махабэяў 7 і далей (гл. 7: 1-42). Уладар Антыёх IV Эпiфан (175-164 да н.Х.), сын Антыёха III Вялікага.

84) 1-я Царстваў 17: 34-35

85) Ян 10: 11

Гасподняй, любоў паказаў, большай за якую быць ня можа; часткова таму, што ў гэтым насьледаваў свайго Збаўцу, які зьяўляецца пачынальнікам усіх пастыраў. Калі ж кажучь, што той быў авечкай, і гэта сапраўды так, дык ня толькі паводле Боскага права ўсе, хто знаходзяцца ў дыяцэзіі біскупа аднога зь ім абраду, яму павінны падпарадкоўвацца, але і ў сьвецкім праве, дадзеным Іх М[іласьціямі] каралямі Казімірам, Аляксандрам, Жыгімонтам I, тое самае замацавана і цяперашнім, шчасьліва пануючым, пацьверджана, каб кожны ўладыка над усімі асобамі рускага абраду, што жывуць у ягонаў эпархія, як духоўнымі гэтак і сьвецкімі, моцай і ўладай духоўнай вольна карыстаўся. Тады бяз сумневу і той поп быў ягонаў авечкай, што была паршывай і іншых авечак заражала. Бог ад яго хацеў таго, каб адпаведна свайму пастырскому абавязку гэту авечку, узяўшы яе да сябе, лячыў і іншых ад ейнае заразы ахоўваў, бо інакш пачуў бы ад Бога гэткае словы, што: „Нямоглай не ўмацоўвалі, хворай не лячылі, пакалечанай не перавязвалі, а якая згубілася не вярталі” і г.д. (*Ezech. 34 w.4*)⁸⁶. „Таму пастыры слухайце слова Гасподняе. Гэта жака Г[оспад] Бог: „Вось Я Сам на пастырах буду і спаганю статку Свайго з рук іхных” (*ibid. 9 & 10*)⁸⁷. Ён, той свой абавязак пастырскі выконваючы, таго як злучэнцу, які яго ня слухаўся ды іншых бунтаваў, караў. Што ў яго пакутніцкага вянка адабраць не магло, як і ў тых сь[вятых] людзей: Аргульха, старэйшага лірынскага, і Бэрхорга, старэйшага манастыра пад назвай Альцыбэры (*Suri. Septemb.7, Decemb.17*)⁸⁸, якія адпаведна сваім абавязкам свавольных братоў каралі і за тое імі былі забітыя. Гэта аднак пакутніцкае славы ў іх не адняло, і наадварот у сь[вятой] Царкве іх шануюць, як праўдзівых пакутнікаў, што і сам прыродны розум нам падказвае. Большым пакараньнем зьяўляецца караць некага няславаю, дакараючы яго ў вочы, публічна вычытваючы, чымсьці караць у целе, асабліва такой карай, якой той поп быў караны. Але ж ведаем,

86) Эзэхіль 34: 4

87) Тамсама 9 і 10 (Эзэхіль 34: 9,10)

88) Дні памяці 7 верасьня і 17 сьнежня

89) Марк 6: 17-28

90) Кіліян Вюрцбургскі (~640–689), ірляндзкі місіянер. Абвяшчаў у Турынгіі і Ўсходняй Франконіі. Забіты разам з сьвятаром Кольманам і дыяканам Тотнанам на загад жонкі князя Гозбэрта Гэляны (Гезылі). *Дзень памяці 8 ліпеня.*

як шмат было пакутнікаў, якія ня толькі прыватных асобаў, але і саміх каралёў няславаю каралі, выкрываючы перад імі, адпаведна свайму абавязку, непрыстойнасьць жыцьця іхнага. За што сталіся забітымі і здабылі пакутніцкі вянок. Гэтак сь[вяты] Ян Хрысьціцель не за вызнаньне сь[вятой] Веры, але за тое, што цара Гэрада за чужалоства з жонкай ягонага брата Піліпа дакараў і вычытваў, быў пасечаны і пакутніцкі вянок атрымаў (*Marc 6 w.28*)⁸⁹. Гэткам спосабам і сь[вяты] Кіліян, апостал нямецкі, быў забіты і стаўся пакутнікам за тое, што князя Гозбэрта за распуснае жыцьцё з Гезыляй, жонкай брата ягонага, упікаў і дакараў (*Surig. Iulij 8*)⁹⁰. Гэтаксама і Лямбэрт, біскуп траэжтынскі, які караля Піпіна публічна вычытваў, што ён пры ўласнай жонцы Альпаідзе распусьніцу меў, з падначваньня згаданай распусьніцы быў забіты і пакутніцкі вянок атрымаў (*Surig. Octob. 26*)⁹¹. Але, пакінуўшы іх у баку, маем тут така ўнутраны прыклад сь[вятога] Станіслава, біскупа кракаўскага (*Mai. 8*)⁹², які за тое, што польскага караля Баляслава за чужалоства і распусту цялесную публічна перад усімі сурова дакараў, і самі у кракаўскім касьцёле ў часе сь[вятой] ахвяры быў жорстка забіты. Нягож і ў яго хто пакутніцкі вянок, якім яго сь[вятая] Царква ўганаравала, адбярэ. А калі ў гэтым пытаньні яго ды іншых лічым за праўдзівых пакутнікаў, чаму ж тады гэтага нашага архібіскупа не павінны шанаваць між пакутнікаў. Але, пакінуўшы ў спакоі гэтую схізматычную байку, знаходжу я больш важкіх прычынаў чаму гэты сь[вяты] чалавек забіты. З тых першая, што быў ён сь[вятой] паўсюднай каталіцкае Веры ў сь[вятой] Еднасьці з рымскай Царквой, бо ў Магілеве папа не было, і аднак у горад яго пускаць не хацелі. Гарматы падрыхтавалі, самі з вайскавай зброяй па валах, па вуліцах, у брамах сталі з той самай прычыны, што паслухмяным быў свайму пастыру і праўдзівае веры⁹³. Таксама тутакі ў Полацку, дзе ж быў поп, калі ў ратушы такія бунты адбываліся, што пры тым ледзь не забілі гэтага сь[вятога] мужа

91) Лямбэрт Маастрыхскі (~638–705), біскуп-місіянер у Брабанце (часткова ў Бэльгіі і Нідэрляндах). Закатаваны ў Льежы за выкрыцьцё распусты Піпіна Гэрталскага з жончынай сястрой. *Дзень памяці 26 кастрычніка.*

92) Станіслаў (1030–11.04.1079). Навучаўся ў Гнезьне. Быў кракаўскім канонікам, а з 1072 г. - біскупам. Кананізаваны ў 1253 г. у Асізі. *Дзень памяці 8 траўня.*

93) У часе візытацыі архіэпархія Я.Кунцэвіч 09.10.1618 г. ня быў упушчаны ў Магілеў узброенымі месьцічамі.

і п[ана] ваяводу⁹⁴⁾? А гэта ні зь якой іншай прычыны, толькі што ў прывілею на гэты пасада, дадзеным Я[го] М[іласьцю] каралём, мелася згадка Вуніі з рымскай Царквой. І ў тым самым Віцебску недзе тры гады таму як у Дабравешчанскай царкве такія бунты ўсчаліся, што шмат хто зь іх сабе пальцы кусалі за тое, што ў тым часе гэтага слугу Божага не забілі ды не ўтапілі⁹⁵⁾. І гэтак у тым самым годзе, калі просты люд ратушу абступіў ды вялікае мітусьні нарабіў, хочучы яго з тамтэйшым п[анам] войтам забіць⁹⁶⁾. Папа тамака не было, але толькі дамагаліся ў гэтага пабожнага мужа, каб веру ім не ламаў і да Вуніі не прымушаў, што і без таго мелі. Тады гэны поп быў толькі зачэпкай для забойства й сьмерці гэтага сьвятога чалавека. І з гэтае прычыны адразу пасля ягонага ад'езду з Полацку ў Віцебск, шмат хто зь іх у Полацку, ведаючы аб задуме віцебскіх месцічаў, выхваляючыся, казалі: „Нездаровым (даслоўна) прыедзе назад. Альбо яго прывязуць, альбо сам да нас прыплыве”. Ведаў і сам нябожчык ад тым, што яны задумалі. **Таму чацьвёртага дня перад сваёй сьмерцю, паведамляючы аб гэтай іхнай задуме, пісаў да аднаго зь Іх М[іласьцяў] п[аноў] сэнатараў, як вышэй было казана.** Нарэшце і самі віцебскія бурмістры за дзень да ягонае сьмерці, наўмысна выехаўшы з гораду за паўмілі да аднаго фальварку віленскае капітулы⁹⁷⁾, тамтэйшым мужыкам пра здарэньне, што мусіла адбыцца ў Віцебску з уладыкам, паведамлілі і тых, каб пайшлі ў горад на такую справу, падштурхнулі. Адсюль ужо можам зразумець выразна, што забіты не за папа, а за Веру й сь[вятую] Еднасьць. Чаго і мы не аднойчы зьведалі, калі ў нас камяні кідалі, крычаўшы: „Забі, утапі, веру нашую ідуць ламаць”, і іншымі спосабамі, як маглі й умелі, шанавалі. Але ёсьць і другая прычына гэткага жорсткага забойства, ня толькі, што адпаведна свайму пастырскаму абавязку рабіў дабро, злых ад злога адварочваючы, а да добрага прыводзячы, адных словамі й ушчуваньнем, як прыватным гэтак і публічным, а іншых правам

94) Было гэта недзе ў траўні 1621 г. пры чытаньні ўнівэрсалу аб прызнаньні паўнамоцтваў Я.Кунцэвіча ў прысутнасьці ваяводы полацкага (1613-1621) Міхала Друцкага-Сакалінскага і полацкага кашталяна Міхала Тышкевіча.

95) Маюцца на ўвазе напады ў Віцебску на крыжовыя працэсіі на Дабравешчаньне й Сёмуху 1621 г.

96) Было гэта ў часе абвяшчэньня 03.03.1621 г. сугагарам і войтам віцебскім Міколам Завішам каралеўскага ўнівэрсалу аб прызнаньні паўнамоцтваў Я.Кунцэвіча.

і штрафамі, некаторых жа караньнем, калі ня мог інакш, так як было казана пра таго злашчаснага папа, але і таму, што злога рабіць не хацеў. І да таго ж не дазваляў схізматыкам, альбо дакладней гаратыкам, у цэрквах, збудаваных дзеля хвалы Божай і яму даручаных, адпраўляць сваё непраўдзівае набажэнства ані трымаць пры тых цэрквах папоў-схізматыкаў. У чым насьледаваў сь[вятых] айцоў, а дакладна Сьльвэрыя, нашчадка сь[вятога] Пятра, які быў высланы жонкай цэзара Юстыніяна бязбожнай Фядорай за тое, што не хацеў зноўку вярнуць на першы пасада гаратыка Антыма, зьнятага з царградзкага пасаду ягоным *антэцэсарам*⁹⁸⁾ Агапэтам⁹⁹⁾, і тамака разнастайнымі катаваньнямі замучаны, здабыў пакутніцкі вянок. Чаму ж тады і гэты хвалебны муж гэткага вянку не павінен атрымаць, бо як і згаданы Сьльвэры, не жадаючы ні ў якой ступені дазваляць гаратычнай злосьці й бязбожніцтва, а значыць і зла рабіць, так, як бачыце, забіты. Памёр тады кажу ў другі, у дзесяты раз гэты сь[вятый] чалавек ня толькі за тое, што не хацеў рабіць зла ды рабіў дабро, але і таксама за вызнаньне сь[вятой] паўсюднае Веры і за зьяднаньне сь[вятой] каталіцкае Царквы, за што і паводле сь[вятога] Яна наш Збаўца „памёр за народ, і ня толькі за народ, але каб расьцярушаных сыноў Божых злучыць у адно” (*Ioan 11 w.52*)¹⁰⁰⁾.

Нарэшце, калі б не было іншае прычыны сьмерці, толькі тая, што ў невінаватасьці сваёй забіты з такімі, як пачуеце, акалічнасьцямі, дастаткова і таго. Бо выпусьціўшы ім таго свавольнага папа, а чаляднікам загадаўшы, каб у часе таго хваляваньня нікога не забілі і кулямі ў сваіх супраціўнікаў не стралялі, аддаўся палкай малітве, без сумневу і за тых, якія на жыцьцё ягонае наступалі, і доўгі час на зямлі ляжаў наўскрыж, як нам распавёў той, хто ў гэты час быў зь ім побач, а дакладна дабравешчанскі панамар Ціхан. І жжаліўшыся над мілымі авечкамі і чэлядзьдзо сваёй, якую ўжо супраціўнікі ягоныя, нібы сабакі шалёныя, білі, секлі, стралялі

97) З матэрыялаў судовае справы вынікае, што бурмістры выехалі да Бешанковічаў.

98) *папярэднік* (лац.)
99) Папа Агапэт I (535-536) у часе наведаньня Канстантынопаля быў арыштаваны й зьмешчаны ў вязьніцу, дзе памёр. Папа Сьльвэры (536-537) быў на загад Фядоры схоплены й высланы. Памёр на востраве Пальмарыя ў Лігурыіскім моры. Антым I - канстантынопальскі патрыярх у 535-536 гг.

100) Ян 11: 52

й здзекваліся над ёй, як іх на той час злосьць навучыла, падняўся пасья малітвы ды прамовіў да таго панамара: „Гаротны Ціхан, пушчай ты мяне, а сам схавайся, каб цябе не забілі”. Тады, ад сябе яго выпусьціўшы, сам з сьвяцёлкі за ім выйшаў, дзьверы за сабой зачыніўшы, і годныя памяці лагодныя словы прамовіў да забойцаў сваіх: „Дзеткі мае найлюбыя, чым мая чэлядзь перад вамі вінаватая, што яе забіваеце. Калі я перад вамі ў нечым вінаваты, вось маеце мяне”. Гэта сапраўдны пасьялядоўнік свайго Госпада й Збаўцы, які таксама калі Яго шукалі каб забіць, выдаючы Сябе самога, апосталаў сваіх бараніў, кажучы гэтак да тых забойцаў сваіх: „Калі (даслоўна) мяне шукаеце, бярыце мяне, а тых, што са мной, пакіньце ў спакоі” (*Ioan 18 w.8*)¹⁰¹. Як шалёна й жорста быў забіты, тутакі ўжо ласкавы слых ваш напаўняць ня буду, выкажу толькі тое, калі ў тых рускіх князёў Барыса й Глеба, забітых у нявінаватасьці іхным родным братам Сьвятаполкам, пакутніцтва ніхто не адбярэ і наадварот уся традыцыя прызнае, а Г[оспад] Бог сваімі цудамі пацьвердзіў. Хто ж тады, бачучы невінаватасьць у гэтай і шмат іншых акалічнасьцях, знойдзецца гэтка сьмелы й нягодны, каб у гэтага сьвятога й нявіннага пастыра, забітага сваймі авечкамі гэтак ганебна й нечувана, высакародную пакутніцкую хвалу наважыцца адабраць, ці ня лепш тое ўсім сэрцам прызнаць.

Але каб яшчэ некаторым прастакам, што пакутніцтва тое зьневажаюць, сталася даволі, ня варта мне забыцца на тую прычыну, якую яны ў гэтай справе між сабой згадваюць. Апавядаюць так, што: „Той ня можа быць пакутнікам за каго мноства людзей засуджана на сьмерць, бо не чыталі, каб за каго з праўдзівых пакутнікаў кроў іхных забойцаў пралівалі”¹⁰². Ня дзіва, што ня

101) Ян 18: 8

102) Аргыкул 39 разьдзелу 11 Статуту ВКЛ 1588 г. „Аб скараньню людзей простага стану за забіцьцё шляхціча” (якім быў Я.Кунцэвіч) патрабуе, каб „усе людзі простага стану, якія наўмысна на дом або двор шляхецікі напалі і шляхціча забілі, і каго віна будзе даказаная, былі сьмерцю караньныя”.

103) Стрыйкоўскі: кніга 12, разьдзел 3. Пра пакуты тых айцоў францішканаў зь віленскага манастыра Маці Божай маецца паведамленьне і ў нашай „Хроніцы Быхаўца” (гл. Беларускае летапісы, Мн, 1997, с. 98)

104) Кромэр: кніга 6.

Вэрнар - шосты па ліку біскуп (1156-1170) плоцкай дьяцэзіі ад часу яе

ведаюць, бо як самі прызнаюць не чыталі. Я ж блізу года таму чытаў у хроніцы Мацея Стрыйкоўскага і насуперак ім мушу прызнаць. Здарылася гэта, каб не хадзіць далёка, у нашым К[нястве] Літоўскім у Вільні (*Strikowski Lib.12 Cap.3*)¹⁰³. Калі ў часы паганскія вера хрысьціянская была толькі што абвешчаная. Паганцы, азьверыўшыся, спаймалі чатырнаццаць чалавек з тых, што веры навучалі, і, на крыжах расьсякаючы, жорстка пазабівалі. Князь Альгерд загадаў адсекчы галовы пяцістам віленскім месьцічам. І не зважаючы на гэта, ніхто да гэтага часу ў тых пакутнікаў вянка іхнага не адабраў. Пра тое ж іншы польскі гісторык Кромэр (*Crom. Lib. 6. ліст*)¹⁰⁴ пра іншае пакутніцтва біскупа плоцкага Вэрнара [піша], якога некалі на загад кашталяна віскага й намесьніка Прускае зямлі Балеста забілі за маёмасьць царкоўную. Калі за тое згаданага Балеста паводле загаду караля Баляслава ў Гнезьне, на той час сталіцы Польскага каралеўства, спалілі пасярод рынку, аднак Г[оспад] Бог уславіў між хрысьціянаў цудамі сваімі сь[вятога] Вэрнара, як пакутніка. Але навошта нам гэтыя ды шмат іншых прыкладаў прыводзіць? Нягож самому Госпаду і Ўладару пакутнікаў, Збаўцу нашаму можа быць нейкае памяншэньне хвалы Ягонаі таму, што праз Боскае дапушчэньне помсты за нявінную кроў Сына Ягонага больш за адзінаццаць разоў па сто тысячаў габрэяў пры разбурэньні Ерусаліму ад паганцаў загінула (*Iosef Lib. 7 Cap. 17 & 28*)¹⁰⁵. А значней тое, што большасьць іх вечнымі мукамі ў пекле караюць, бо зьяўляюцца яны тыранамі й перасьледнікамі: Нэронамі, Даміцыянамі, Траянамі, Дыяклецыянамі¹⁰⁶ ды іншымі, якія сь[вятых] апосталаў ды амаль незлічоную колькасьць хрысьціянаў забілі. Яны цяпер былі б рады за сваю жорсткасьць часовымі пакутамі на гэтым

закладаньня. Ад XIII ст. шануецца як сьвяты.

105) Язэп: кніга 7, разьдзелы 17 і 28 (Ідзеца пра кнігу Язэпа Флавія. Юдэйская вайна. Але там канкрэтная колькасьць забітых у часе заваёвы й разбурэньня ў 70 г. рымлянамі Ерусаліму пазначаная ў кнізе 6, разьдзел 9: 3)

106) Даміцыян (51-96) рымскі імператар з 81 г. На загад імператара за прыналежнасьць да хрысьціянаў быў забіты ягоны стрыечны брат Тыт Клемент, а жонка высланая з Рыму. Загінуў у выніку змовы.

Траян (53-117) рымскі імператар з 98 г. Кіраваньне вызначалася сыстэмным перасьледам хрысьціянства, як рэлігіі, што адмаўляла ўладу дзяржавы над асобаю. Акрамя таго гл. заўвагі на сс. 76-77.

свеце задаволіцца, каб толькі ад вечных пакутаў выбавіцца. Калі з тае прычыны, што тыя тыраны на вечныя пакуты аддадзеныя, забітыя імі хрысьціяны пакутніцкага вянку ня страцілі й страціць не маглі, чаму ж тады за часовае цялеснае караньне тых самых катаў маглі яго страціць, асабліва калі і сёння да Г[оспада] Бога аб помсьце клічуць: „Дакуль жа Госпадзе (сьвяты й праўдзi-вы) ня судзіш і ня помсьціш тым, што жывуць на зямлі, за кроў нашу” (Арос. 6 в.10)¹⁰⁷. Тады такім самым чынам паводле ўяўленьняў тых прастакоў усім сьвятым, якія за сь[вятую] праўду цярпелі, маглі б пакутніцкі вянок з галавы іхнай сарваць, што зьяўляецца выразным і нечуваным вар’яцтвам. Таму, што тыя іхныя забойцы, як і тыя, што гэтага сь[вятога] мужа люта забілі, не за тое былі пакараныя, што імі забітыя атрымалі пакутніцкі вянок, але за свавольна сваю і ўчынак свой. Чаго каралі ды вышэйшыя асобы паводле свайго абавязку і зь любові да агульнага добра пільнаваць павінны, каб гэтка злосьць і сваволя ў краінах іхных не панажаліся. Паказаўшы тое, што гэты сь[вятый] муж быў справядлівым у справядлівасьці сваёй і за сь[вятую] справядлівасьць памёр, час бы тады нам гэткаму нечуванаму ўчынку здзівіцца. Дзе ж цяпер, мудры Саламоне, якому некалі дзіўна было, што справядлівы ў справядлівасьці сваёй, вось і тутакі чалавек сь[вятый] й нявінны ня толькі ў справядлівасьці сваёй, але і за справядлівасьць жорстка з гэтага сьвету зыходзіць. Здзіўляйся тутакі з сваім бацькам сь[вятым] Давыдам, бачучы, што не паганцы прыйшлі на спадчыну Гасподню, але хрысьціяны, і спаганілі сьвятую Царкву (Psal. 78 в.1 & seq.)¹⁰⁸, ня гэтую матэрыяльную, збудаваную вялікім коштам, але тую духоўную, Богам узьведзеную, у якой сам Бог жыў не на воблаку, але ў Духу Сьвятым. Кінулі труп слугі Божага на зьдзеньне птушкам нябесным, цела сьвятога Твайго – зьвярам зямным, і не было таго, хто б пахаваў. Паглядзі як разьлілі кроў сьвятых Божых ня толькі вакол Ерусаліму, але ў такой вялікай колькасьці, што і ў паўночным краі ў горадзе Віцебску ўдасцаль яе хапіла. Здзіўляйся, як тое чыстае цела ля плоту падобна да іншых зьвяроў кінутае і зьняважанае валяецца. І ты, сь[вятый] Ёве (Job 12 в.4)¹⁰⁹, мусіў бы цяпер здзівіцца

107) Адкрыцьцё Яна 6: 10

108) Псалём 78: 1 і далей (78: 1-4)

гэткаму неразумнаму ўчынку, як некалі здзіўляўся, калі за дапушчэньнем Божым зь цябе змучанага суседзі твае і нават жонка насьміхаліся, а ты казаў, што „насьміхаліся з прастаты справядлівага”. Больш жа цяпер здзіўляйся, бо тыя сыны бацьку, вучні настаўніка, авечкі пастыра жорстка забіўшы, зь яго кпяць, зьдзекваючыся не па-хрысьціянску, валасы з галавы й барады архірэйскай выдзіраюць, у твар ягоны плююць, нагамі топчуць, брудам і гноем закідваюць, на целе ягоным скокаюць, радуючыся свайму злачынству, якое даказалі, а іншыя, на ім седзячы, разнастайнымі сьпіртусовымі напоямі сябе напаўняючы, нявінную сьвятарскую кроў з крывёй пасечанага сабакі мяшаюць. Здзіўляйся, кажу, і глядзі, што падобны да цябе справядлівы й беззаганны для дзетак сваіх і авечак стаўся пасьмешышчам, ці маглі б над памерлым чалавекам больш зьдзеквацца і найдзічэйшыя паганцы. Здзіўляйся і вы сьвятары Божыя, якія зь ім супольна бяскроўную ахвяру Г[оспаду] Богу прыносілі, глядзячы на крываваю й лютую сьмерць айца й пастыра вашага. І вы, сіроты, убогія, удовы ды дзяўчыны-манашкі, здзіўляйцеся нечуванаму забойству апекуна, абаронцы й карміцеля вашага. Глядзіце на вопратку, што перад вашымі вачыма ляжыць, залітую крывёй з галавы расьсечанай бердышом. Глядзіце на валасяніцу, якая яму ў час сьмяротнай замест меху служыла, нарэшце і на вяроўкі, што ля труны ляжаць, якімі пастыр і дабрадзеі ваш быў звязаны і ўтоплены. Глядзіце і на прыцягальны дабрадзеіствамі келіх, бо ў ім гэты сь[вятый] муж кроў беззаганнага Ягнятка Г[оспаду] Богу прыносіў, які з самахоць расчыненае скрыні на кроў свайго дабрадзея выскачыў. Здзіўляйся ж Карона Польская й В[ялікае] К[няства] Л[ітоўскае] гэткаму мязротнаму й нечуванаму ў нашай айчыне забойству. І тутакі сьмела магу казаць: „Здзіўляйся Хамаў народзе лютасьці сваёй, бо як наважыўся на айца, настаўніка й пастыра свайго руку ўзьняць, мусіў бы павучыцца ў неразумнага сабакі, які гаспадара свайго, а пасья сьмерці і цела ягонае да скону бараніў, удзячнасьць дабрадзею свайму выказваючы”. Але ты стаўся ў гэтым падлейшым за таго зьвера, бо „адплаціў злосьцю за дабрыву, а за любоў – нянавісьцю” (Psal. 37 в.20 & Psal. 108 в.5)¹¹⁰, бо, пастыра

109) Ёў 12: 4

110) Псалёмы 37: 20-21 і 108: 5

Лявон Крэўза

свайго забіўшы, над цела ягоным здзекваўся. Пераўзышоў у гэтым свайго продка праклятага Хама, які не адкрываў сораму бацькі свайго, але адкрытага захінуць не схацеў¹¹¹⁾. А ты ад галавы да ног агаліў цела айца свайго, глядзеў на яго, дакранаўся, насьміхаўся, зьневажаў яго, вярхоўкамі скруціўшы, за ногі па віцебскіх вуліцах цягаў голым. Бойся праклёну Божага, пакутуй і кайся за злоснасьць тваю, ведаючы аб тым, што „будзе радавацца справядлівы, калі пачуе аб помсьце, і абмые рукі свае ў крыві грэшніка” (*Psalm. 57 w. 11*)¹¹²⁾. Калі надыйдзе час помсты з радасьцю гэты справядлівы муж спаласьне рукі свае ў вашай крыві. Плач і пакутуй, каб за грахі вашыя не пакараў Г[оспад] Бог голадам, пошасьцю, мечам і агнём усёй дзяржавы, як пачынаў. А ты, пастыру добры, які ваяваў за сьвятую справядлівасьць і аж да сьмерці за праўду змагаўся, быўшы ўгрунтаваным на моцнай і непарушнай скале, і які не пужаўся ні словаў, ні пагрозаў сваіх злосных ворагаў, але любіў Бога ў целе сваім, і прыняў жыцьцё вечнае, і стаўся сынам праз ласку й хвалу Таго, які сапраўды й рэальна зьяўляецца жыцьцём і „ня хоча сьмерці грэшніка, але каб навярнуўся і жыў” (*Ezech. 33 w. 11*)¹¹³⁾. Аддалі гнеў Гасподні ад гэтае краіны сваімі малітвамі. Ня кліч да помсты супраціўнікам тваім за кроў тваю, але прасі Г[оспада] Бога твайго, каб яны, адумаўшыся, да паўсюднай і апостальскай Царквы вярнуліся. Памнажай сьвятую Еднасьць, знаходзячыся там у небе з хорамі анёльскімі, пра якую, тут з намі на зямлі жывучы, настойліва рупіўся і за якую аддаў сваё жыцьцё. А нас сваіх авечак прызволь блаславіць паводле пастырскае традыцыі, як звычайна пад час сь[вятой] Літургіі рабіў, кажучы: „Ласка Госпада нашага Ісуса Хрыста і міласэрнасьць Бога Айца, і супольнасьць Духа Сьвятога няхай будуць з усімі вамі. Амін.”¹¹⁴⁾

111) Род 9: 21-23

112) Псалём 57: 11

113) Эзэхіль 33: 11

114) Урывак з анафары (ахвяраваньня), галоўнае часткі эўхарыстычнае Літургіі.

Кніганіс

1. Арлоў У. Таямніцы полацкай гісторыі, Мінск, 1994
2. Археографический сборник документов, относящихся к истории севернозападной Руси, Т. 2, Вильна, 1867
3. Архіў уніяцкіх мітрапалітаў. Дакументы да гісторыі царквы ў Беларусі XV-XIX стст. у фондзе „Канцэлярыя мітрапаліта грэка-уніяцкіх цэркваў у Расіі”, Мінск-Полацк, 1999
4. Бантыш-Каменский Н. Историческое известие о возникшей в Польше Унии, Москва, 1805
5. Великий А.Г., Соловій М.М. Святий Ёсафат Кунцевич. Ёго життя і доба, Торонто, 1967
6. Вернікоўская А. Супраціўленне праваслаўных Полацкай епархіі ўвядзенню уніі і забойства Язафата Кунцэвіча // Беларускі гістарычны агляд, Т.8, Мінск, 2001
7. Вестник Юго-Западной и Западной России, Ч.1, Т.II, Кн.2, Киев, 1862
8. Віцьбіч Ю. Арцыбіскуп і сьмерд // Узвышша, Мінск, 1931, №5
9. Гарошка Л. Пад знакам „рускае і польскае веры” // Божым шляхам, Парыж, 1954, №60
10. Герич Ю. Огляд богасловсько-літаратурной діяльнасти Ёсафата Кунцевича, Торонто, 1960
11. Говорский К. Иоасафат Кунцевич, униятский полоцкий архиепископ, Вильна, 1865
12. Жукович П.Н. О неизданных сочинениях Иоасафата Кунцевича // Известия отделения русского языка и словестности Императорской Академии Наук 1909, Т.XIV, Кн.3, С-Петербург, 1910
13. Караткевіч У. Збор твораў у 8-мі тамах, Т.8, Кн.1, Мінск, 1990
14. Коялович М.О. Литовская церковная уния, Т.2, С-Петербург, 1861
15. Кудрик В. Життя Ёсафата Кунцевича, Виннипег, 1948
16. Паўлаў М. Забойства Іасафата Кунцэвіча, Віцебск, 1996
17. Правда о Иоасафате Кунцевиче, Вильна, 1896
18. Сапунов А.П. Витебская старина, Т.1, Витебск, 1883
19. Сапунов А.П. Витебская старина, Т.5, Витебск, 1888
20. Сборник документов, уясняющих отношения латино-польской пропаганды к русской вере и народности, Вып. 2, Вильна, 1866
21. Соловьёв С.М. История России с древнейших времён, Т.Х, Кн.5, Москва, 1961

22. Тарасаў К. Памяць пра легенды, Мінск, 1990
23. Туманский Ф. Графа Леона Сапегі, Канцлера великаго Княжества Литовскаго, ответное письмо к Преосвященному Иосафату Кунцевичу, Архиепископу Полоцкому // Российский магазин, Ч.II, С-Петербург, 1793
24. Унія в документах, сост. Теплова В.А., Зуева З.И., Минск, 1997
25. Церковний календар (Видання перемисько-новосличівскої епархії), Перемишль, 1993
26. Цярохін С. Многія прыйдуць пад імем маім, Мінск, 1995
27. Шкялёнак М. У трохсотныя ўгодкі сьмерці Вялікага Канцлера Льва Сапегі // Гадавік Беларускага навуковага таварыства ў Вільні, Вільня, 1933
28. Contieri N. Vita di S.Giosaphat, arcivescovo e martire ruteno dell'ordine di S.Basilio il Grande, Roma, 1867
29. Guépin A. Un apôtre de l'union des églises au XVII siècle. Saint Josaphat et l'église greco-slave en Pologne et en Russie, T.I, Paris-Poitier, 1874
30. Kreuz L. Kazanie o świątobliwym żywocie y chwalebney śmierci przewielebnego w Bodze oycsa Iosaphata Kvncewicza, arcybiskupa Połockiego, Witebskiego y Mścisławskiego, Wilno, 1625
31. Kulczynski I. Specimen Ecclesiae Ruthenicae, ed. Martinov J., Parisiis, 1859
32. Likowski E. Historya unii kościoła ruskiego z kościołem rzymskim, Poznań, 1875
33. Linde S.B. O statucie Litewskim ruskiem językiem i drukiem wydanym, Warszawa, 1816
34. Martinov J. Saint Josaphat et ses détracteurs, Lion, 1874
35. Panucevič V. Śv. Jazafat, Archijap. Połacki 1623-1963, Chicago, 1963
36. Sapiehowie. Materiały historyczno-genealogiczne i majątkowe wydane nakładem rodziny, T.I, Petersburg, 1890
37. [Szymanski P.] Dokumenta do dziejów Błogosłowieonego Jozafata Kunczewicza, głównie list kanclerza Lwa Sapiehy, odpowiedź Arcybiskupa i uwagi tudzież objaśnienia, spisane przez ks. Pawła Szymanskiego // Przegląd Poznański, T.XXXIV, Poznań, 1862, II półr.
38. Tomasz Kempa. Nieznany list wojewody witebskiego Jana Zawiszy do arcybiskupa Jozafata Kunczewicza. przyczynek do wyjaśnienia przyczyn zabójstwa arcybiskupa połockiego // Białoruskie Zeszyty Historyczne nr. 15, Białystok, 2001
39. Welykyj A.G.S. Josaphat – Hieromartyr. Documenta romana Beatificationis et Canonisationis // Analecta OSBM, Series II, Sectio III, Vol.I, (1623-1628), Romae, 1952
40. Wiszniewski M. Historia literatury polskiej, T.VIII, Kraków, 1851
41. Żochowski C. Colloquium Lubelskie między bracią narodu ruskiego, Zamość, 1680
42. Żychiewicz T. Jozafat Kunczewicz, Kalwaria Zebrzydowska, 1986

Зьмест

У пошуках праўды	3
Ліст віцебскага ваяводы Яна Завішы да архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча ад 29.03.1621 г. <i>пол./бел.</i>	30
Ліст архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча да канцлера В.К.Л. Лявона Сапегі ад 21.01.1622 г. <i>пол./бел.</i>	36
Ліст канцлера В.К.Л. Лявона Сапегі да архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча ад 12.03.1622 г. (аўтэнтычны і сфальшаваны) <i>пол.</i>	44
Ліст канцлера В.К.Л. Лявона Сапегі да архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча ад 12.03.1622 г. (аўтэнтычны і сфальшаваны) <i>бел.</i>	64
Ліст архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча да канцлера В.К.Л. Лявона Сапегі ад 22.04.1622 г. <i>пол./бел.</i>	88
Ліст архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча да мітрапаліта кіеўскага Язэпа Ручкага ад 10.08.1622 г. <i>бел.</i>	106
Лявон Крэўза. Справядлівы гіне ў справядлівасьці сваёй (Казань на перанос 17.01.1625 г. у полацкую Сафію цела архібіскупа полацкага Язафата Кунцэвіча)	110
Кніганіс	141

Рэлігійнае выданьне

Эпісталецыя Сьвятога Язафата

Грэка-каталіцкая парафія
Сьвятапакутніка Язафата ў г. Полацку
Ліцэнзія ЛВ № 356 ад 29.06.2004 г.

Падпісана да друку 06.08.2006 г. Фармат 84x108^{1/32}. Папера афсэтная. Гарнітура Times New Roman. Друк афсэтны. Ум. друк. арк. 7,35. Ул.-выд. арк. 7,56. Наклад 500 асобнікаў. Заказ №____. Кампутаровы набор і макетаваньне грэка-каталіцкай парафіі Сьвятапакутніка Язафата: вул. Камуністычная 28 - 40, г. Полацак, 211400.

